

مجموعه کتاب‌های اقتصادی
اداره کل امور اقتصادی و دارایی آذربایجان شرقی

گزارش اقتصادی استان آذربایجان شرقی در سال ۱۳۹۵

اداره کل امور اقتصادی و دارایی آذربایجان شرقی

گزارش اقتصادی استان آذربایجان شرقی در سال ۱۳۹۵

به نام خدا

گزارش اقتصادی استان آذربایجان شرقی در سال ۱۳۹۵

پدید آورنده	اداره کل امور اقتصادی و دارایی آذربایجان شرقی
نظارت عالی	ناصر لایحی، سرپرست امور اقتصادی و دارایی آذربایجان شرقی
تهیه کنندگان	علی رضا علی پور، حیدر آخوندی، فاطمه جداری، نسیم مهین اصلانی نیا، صدیقه رضایی، کریم محرم زاده، شهرزاد محمدخانلی، حمیده کریم زاده، زهرا جلیلی، جواد متعارفی، صابر عبدی، ابوالفضل بهرا، علی رضا منعم، لیلا حجازی وفا
کلمات کلیدی	توسعه اقتصاد استان، شاخص های کلان اقتصادی، پتانسیل های اقتصادی استان
سال انتشار	سال ۱۳۹۷

پیشگفتار

استان آذربایجان شرقی یکی از استان‌های مهم کشور می‌باشد. موقعیت ویژه جغرافیایی این استان در منطقه شمال غرب و قرار گرفتن در مسیر جاده ابریشم و چهارراه تجاری شرق و غرب و آسیای میانه و قرار گرفتن بر سر کریدور شمال – جنوب اهمیت این استان را دو چندان نموده است. موقعیت ممتاز استان از نظر جغرافیایی در کنار سایر پتانسیل‌های آذربایجان شرقی در عرصه‌های مختلف اقتصادی لزوم برنامه‌ریزی دست‌اندرکاران امر را برای توسعه اقتصادی بیش از پیش نمایان می‌سازد.

توجه به ظرفیت‌ها و پتانسیل‌های استان در عرصه‌های مختلف اقتصادی از یک سو و تلاش فعالان اقتصادی این خطه با تمام توان خود در عرصه‌های مختلف اقتصادی برای اعتلای اقتصاد استان و به تبع آن اقتصاد منطقه و کشور از سوی دیگر، لزوم توجه و برنامه‌ریزی از سوی دولت‌مردان برای رسیدن آذربایجان شرقی و منطقه شمال غرب به جایگاه واقعی خود را بیش از پیش ضروری می‌نماید.

در همین راستا و به منظور بررسی متغیرهای اقتصادی و مقایسه وضعیت موجود با پتانسیل‌ها و ظرفیت‌های توسعه‌ای استان، اداره کل امور اقتصادی و دارایی آذربایجان شرقی اقدام به تدوین کتاب « گزارش اقتصادی استان آذربایجان شرقی در سال ۱۳۹۵ » نموده است تا گامی موثر جهت ارائه اطلاعات مفید، به‌روز و دقیق از وضعیت اقتصادی و مزیت‌های استان باشد.

چکیده

استان آذربایجان شرقی در سال ۱۳۹۴ نسبت به سال ۱۳۹۳ کاهش ۰.۹۲ درصدی در تولید ناخالص داخلی را تجربه کرده است. سهم ۳ درصدی استان از تولید کل کشور نیز با توجه به سهم ۶ درصدی جمعیت استان، مطلوب نمی باشد.

استان آذربایجان شرقی در تولید محصولات مانند عدس، حبوبات، پیاز، سیب زمینی، نخود، عسل، محصولات دامی، گوشت قرمز، تخم مرغ و شیر خام جزو پنج استان برتر کشور می باشد. الکتروموتور، انواع پایپوش، سیمان، محصولات فولادی، تراکتور، دارو و ... از عمده محصولات تولیدی صنعتی استان و مطرح در سطح کشور می باشند. برخی از این محصولات به دلیل کمبود مواد اولیه ناشی از تحریم یا واردات بی حد و اندازه کالاهای بی کیفیت ولی ارزان قیمت دارای کاهش تولید بوده اند.

افزایش سرعت رسیدگی به پرونده های مالیاتی و ایجاد تسهیلات در پرداخت مالیات برای مودیان باعث افزایش سهم درآمدهای مالیاتی استان شده است. اثر رکود اقتصادی بر برخی از شاخص های اقتصادی مانند کاهش ارزش افزوده بخش مسکن و افزایش میزان مطالبات بانکی قابل مشاهده است. برخی از شاخص های اقتصادی استان در سال ۱۳۹۵ به شرح زیر می باشد:

- رشد ۲۳۶ درصدی رقم جذب شده برای ارزش پروژه های سرمایه گذاری خارجی؛
- افزایش ۳.۵ درصدی نرخ بیکاری و افزایش ۴.۱ درصدی سهم اشتغال ناقص؛
- رشد ۲۲.۴، ۱۳.۷ و ۱۰.۷ درصدی سپرده، تسهیلات اعطایی و مطالبات بانکی؛
- تنزل پنج پله ای رتبه کسب و کار استان از ۱۵ به ۲۰ کشوری؛
- کاهش نرخ تورم استان به ۸.۶ درصد؛
- رشد ۲۷.۲۸ درصدی حق بیمه و ۲۴.۶۸ درصدی خسارت پرداختی؛
- کاهش ۳۳.۸ درصدی ارزش و ۱۳.۸ درصدی حجم سهام معامله شده در بورس؛
- رشد ۱۲.۵ درصدی ارزش واردات و رشد ۰.۲۹ درصدی ارزش صادرات گمرکات؛
- رشد ۶.۹۸ درصدی ارزش افزوده بخش کشاورزی، شکار و جنگلداری و ماهیگیری استان در سال ۱۳۹۴؛
- رشد ۳۰.۵۳ درصدی ارزش افزوده بخش استخراج معدن استان در سال ۱۳۹۴؛
- کاهش ۱۸.۹۱ درصدی ارزش افزوده بخش صنعت استان در سال ۱۳۹۴؛
- کاهش ۱.۱۳ درصدی ارزش افزوده بخش ساختمان استان در سال ۱۳۹۴؛
- رشد ۵.۲۲ درصدی ارزش افزوده حمل و نقل و انبارداری و پست استان در سال ۱۳۹۴؛
- رشد ۱۱.۴۶ درصدی ارزش افزوده تأمین برق، گاز، بخار و تهویه هوا در سال ۱۳۹۴؛
- رشد ۸.۱۴ درصد ارزش افزوده بخش خدمات استان در سال ۱۳۹۴.

فهرست مطالب

۱. اقتصاد ملی	۱
۱-۱. بررسی اجمالی سیاست‌های اقتصادی کشور	۱
۱-۲. بررسی متغیرهای کلان اقتصاد ایران	۱
۲. محصول ناخالص داخلی استان	۴
۲-۱. سیاست‌های اقتصادی تولید و جهت‌گیری‌های استان	۴
۲-۲. بررسی و تحلیل وضعیت محصول ناخالص داخلی	۴
۲-۳. بررسی و تحلیل اجزاء محصول ناخالص داخلی	۵
۲-۴. جمع‌بندی و ارائه توصیه‌های سیاستی در خصوص رشد اقتصادی استان ...	۷
۳. بخش کشاورزی استان	۱۴
۳-۱. سیاست‌های اقتصادی بخش کشاورزی و جهت‌گیری‌های استان	۱۴
۳-۲. بررسی وضعیت تحولات بخش کشاورزی استان	۱۴
۳-۳. بررسی وضعیت شاخص‌های بخش کشاورزی	۱۵
۳-۳-۱. تولید محصولات اساسی بخش کشاورزی	۱۶
۳-۳-۲. صادرات و واردات محصولات بخش کشاورزی	۲۰
۳-۳-۳. حمایت‌های صورت گرفته از بخش کشاورزی	۲۱
۳-۴. جمع‌بندی و ارائه توصیه‌های سیاستی برای استان	۲۲
۴. بخش صنعت و معدن استان	۲۳
۴-۱. سیاست‌های اقتصادی بخش صنعت و معدن و جهت‌گیری‌های استان	۲۳
۴-۲. بررسی وضعیت تحولات بخش صنعت و معدن	۲۴
۴-۳. بررسی و تحلیل شاخص‌ها و متغیرهای بخش صنعت و معدن	۲۵
۴-۳-۱. بررسی وضعیت تولید بخش صنعت و معدن	۲۵
۴-۳-۲. بررسی وضعیت کارگاه‌های صنعتی	۲۹
۴-۳-۳. بررسی وضعیت زیربخش معدن	۳۱
۴-۳-۴. صادرات و واردات محصولات بخش صنعت و معدن	۳۳
۴-۳-۵. حمایت‌های دولت از بخش صنعت و معدن	۳۴
۴-۴. جمع‌بندی و ارائه توصیه‌های سیاستی برای استان	۳۵
۵. بخش ساختمان و مسکن استان	۳۸
۵-۱. سیاست‌های اقتصادی بخش ساختمان و مسکن و جهت‌گیری‌های استان	۳۸
۵-۲. بررسی وضعیت تحولات بخش ساختمان و مسکن	۴۰

- ۳-۵. بررسی و تحلیل شاخص‌ها و متغیرهای بخش ساختمان و مسکن ۴۲
- ۱-۳-۵. وضعیت تحولات قیمتی بخش ساختمان و مسکن ۴۴
- ۲-۳-۵. تسهیلات اعطایی به بخش ساختمان و مسکن ۴۵
- ۴-۵. جمع‌بندی و ارائه توصیه‌های سیاستی در بخش ساختمان و مسکن ۴۵
- ۶. بخش خدمات استان** ۴۹
- ۱-۶. سیاست‌های اقتصادی بخش خدمات و جهت‌گیری‌های استان ۴۹
- ۲-۶. بررسی وضعیت تحولات بخش خدمات ۴۹
- ۳-۶. بررسی و تحلیل شاخص‌ها و متغیرهای بخش خدمات ۵۰
- ۱-۳-۶. بررسی وضعیت ارزش افزوده بخش خدمات ۵۰
- ۲-۳-۶. بررسی وضعیت زیربخش میراث فرهنگی، گردشگری و صنایع دستی .. ۵۴
- ۴-۶. جمع‌بندی و ارائه توصیه‌های سیاستی ۵۶
- ۷. بخش حمل و نقل استان** ۵۷
- ۱-۷. سیاست‌های اقتصادی بخش حمل و نقل و جهت‌گیری‌های استان ۵۷
- ۲-۷. بررسی وضعیت تحولات بخش حمل و نقل ۵۹
- ۳-۷. بررسی و تحلیل شاخص‌های عملکردی بخش حمل و نقل ۶۰
- ۱-۳-۷. حمل و نقل جاده‌ای ۶۱
- ۲-۳-۷. حمل و نقل ریلی ۶۲
- ۳-۳-۷. حمل و نقل هوایی ۶۳
- ۴-۷. جمع‌بندی و ارائه توصیه‌های سیاستی ۶۶
- ۸. بخش انرژی استان** ۶۷
- ۱-۸. سیاست‌های اقتصادی بخش انرژی و جهت‌گیری‌های استان ۶۷
- ۲-۸. بررسی وضعیت تحولات بخش انرژی ۶۷
- ۳-۸. بررسی و تحلیل وضعیت حامل‌های انرژی ۶۷
- ۱-۳-۸. بررسی وضعیت بخش انرژی ۶۸
- ۲-۳-۸. فرآورده‌های نفتی ۷۰
- ۳-۳-۸. گاز طبیعی ۷۱
- ۴-۳-۸. برق ۷۱
- ۴-۸. جمع‌بندی و ارائه توصیه‌های سیاستی ۷۳
- ۹. سرمایه‌گذاری خارجی استان** ۷۴
- ۱-۹. سیاست‌های اقتصادی سرمایه‌گذاری خارجی و جهت‌گیری‌های استان ۷۴
- ۲-۹. بررسی وضعیت تحولات سرمایه‌گذاری خارجی ۷۷

- ۳-۹. بررسی و تحلیل عملکرد سرمایه‌گذاری خارجی ۷۹
- ۴-۹. فعالیت‌های مرکز خدمات سرمایه‌گذاری ۷۹
- ۵-۹. جمع‌بندی و ارائه توصیه‌های سیاستی ۸۳
- ۱۰. تجارت خارجی استان ۸۹**
- ۱-۱۰. سیاست‌های اقتصادی تجارت خارجی و جهت‌گیری‌های استان ۸۹
- ۲-۱۰. بررسی وضعیت تحولات تجارت خارجی ۸۹
- ۳-۱۰. بررسی و تحلیل وضعیت شاخص‌ها و متغیرهای کلان تجارت خارجی ... ۹۰
- ۴-۱۰. جمع‌بندی و ارائه توصیه‌های سیاستی ۹۳
- ۱۱. بازار سرمایه استان ۹۴**
- ۱-۱۱. سیاست‌های اقتصادی بازار سرمایه و جهت‌گیری‌های استان ۹۴
- ۲-۱۱. بررسی وضعیت تحولات بازار سرمایه ۹۴
- ۳-۱۱. وضعیت شاخص‌های بازار سرمایه ۹۵
- ۴-۱۱. جمع‌بندی و ارائه توصیه‌های سیاستی ۱۰۰
- ۱۲. صنعت بیمه استان ۱۰۱**
- ۱-۱۲. سیاست‌های اقتصادی صنعت بیمه و جهت‌گیری‌های استان ۱۰۱
- ۲-۱۲. بررسی وضعیت تحولات صنعت بیمه ۱۰۱
- ۳-۱۲. بررسی و تحلیل شاخص‌های کلان صنعت بیمه ۱۰۲
- ۴-۱۲. بررسی و تحلیل شاخص‌های عملکردی شرکت‌های بیمه ۱۰۴
- ۵-۱۲. جمع‌بندی و ارائه توصیه‌های سیاستی ۱۰۵
- ۱۳. بازار پول و اعتبار ۱۰۶**
- ۱-۱۳. سیاست‌های اقتصادی بازار پول و اعتبار و جهت‌گیری‌های استان ۱۰۶
- ۲-۱۳. بررسی وضعیت تحولات بازار پول و اعتبار استان ۱۰۶
- ۳-۱۳. بررسی وضعیت بازار پول و اعتبار ۱۰۷
- ۴-۱۳. بررسی و تحلیل اجزاء سپرده‌ها و تسهیلات بانکی ۱۰۸
- ۵-۱۳. بررسی و تحلیل مطالبات غیرجاری بانک‌ها ۱۱۱
- ۶-۱۳. بررسی کارایی بانک‌ها ۱۱۲
- ۷-۱۳. جمع‌بندی و ارائه توصیه‌های سیاستی ۱۱۳
- ۱۴. نرخ تورم و شاخص‌های قیمتی استان ۱۱۵**
- ۱-۱۴. سیاست‌های اقتصادی تورم و جهت‌گیری‌های استان ۱۱۵
- ۲-۱۴. بررسی وضعیت تحولات نرخ تورم و شاخص‌های قیمتی استان ۱۱۶
- ۳-۱۴. بررسی وضعیت شاخص‌های قیمتی ۱۱۶

- ۱۴-۴. بررسی و تحلیل اجزاء شاخص‌های قیمتی ۱۱۷
- ۱۴-۵. جمع‌بندی و ارائه توصیه‌های سیاستی ۱۱۸
- ۱۵. وضعیت مالی و بودجه‌ای استان ۱۱۹**
- ۱۵-۱. سیاست‌های اقتصادی مالی و بودجه‌ای و جهت‌گیری‌های استان ۱۱۹
- ۱۵-۲. بررسی وضعیت تحولات مالی و بودجه‌ای ۱۱۹
- ۱۵-۳. بررسی و تحلیل کلی وضع مالی استان ۱۲۰
- ۱۵-۴. بررسی و تحلیل وضعیت منابع و مصارف عمومی بودجه استان ۱۲۰
- ۱۵-۴-۱. منابع عمومی دولت ۱۲۰
- ۱۵-۴-۲. مصارف عمومی دولتی ۱۲۱
- ۱۵-۵. جمع‌بندی و ارائه توصیه‌های سیاستی ۱۲۳
- ۱۶. نظام مالیاتی استان ۱۲۵**
- ۱۶-۱. سیاست‌های مالیاتی و جهت‌گیری‌های استان ۱۲۵
- ۱۶-۲. بررسی وضعیت تحولات مالیاتی ۱۲۵
- ۱۶-۳. بررسی و تحلیل عملکرد وصولی انواع درآمدهای مالیاتی ۱۲۵
- ۱۶-۴. جمع‌بندی و ارائه توصیه‌های سیاستی ۱۲۷
- ۱۷. بازار کار استان ۱۳۰**
- ۱۷-۱. سیاست‌های ایجاد اشتغال و جهت‌گیری‌های استان ۱۳۰
- ۱۷-۲. بررسی وضعیت تحولات بازار کار ۱۳۱
- ۱۷-۳. بررسی و تحلیلی وضعیت شاخص‌ها و متغیرهای مرتبط با نیروی کار ... ۱۳۱
- ۱۷-۴. جمع‌بندی و ارائه توصیه‌های سیاستی ۱۳۵
- ۱۸. بهبود فضای کسب و کار استان ۱۳۷**
- ۱۸-۱. سیاست‌های مربوط به بهبود فضای کسب و کار و جهت‌گیری‌های استان ۱۳۷
- ۱۸-۲. بررسی وضعیت تحولات فضای کسب و کار ۱۳۹
- ۱۸-۳. بررسی و تحلیل وضعیت زیرشاخص‌های بهبود فضای کسب و کار ۱۳۹
- ۱۸-۴. جمع‌بندی و ارائه توصیه‌های سیاستی ۱۴۱
- ۱۹. درآمد هزینه خانوار و توزیع درآمد استان ۱۴۲**
- ۱۹-۱. سیاست‌های اقتصادی در زمینه درآمد هزینه خانوار و توزیع درآمد ۱۴۳
- ۱۹-۲. بررسی وضعیت تحولات مرتبط با درآمد و هزینه خانوار و توزیع درآمد ۱۴۳
- ۱۹-۳. بررسی وضعیت شاخص‌های توزیع درآمد ۱۴۴
- ۱۹-۴. بررسی و تحلیل وضعیت توزیع درآمد بین خانوارها ۱۴۵
- ۱۹-۴-۱. توزیع درآمد در خانوارهای شهری ۱۴۵

۱۴۶.....	۱۹-۴-۲. توزیع درآمد در خانوارهای روستایی
۱۴۷.....	۱۹-۵. بررسی و تحلیل وضعیت توزیع درآمد
۱۵۴.....	۱۹-۶. جمع‌بندی و ارائه توصیه‌های سیاستی
۱۵۶.....	۲۰. هدفمند کردن یارانه‌های استان
۱۵۶.....	۲۰-۱. سیاست‌های هدفمند کردن یارانه‌ها و جهت‌گیری‌های استان
۱۵۷.....	۲۰-۲. بررسی وضعیت تحولات مرتبط با هدفمند کردن یارانه‌ها
۱۵۸.....	۲۰-۳. منابع قانون هدفمند کردن یارانه‌ها در استان
۱۵۹.....	۲۰-۴. جمع‌بندی و ارائه توصیه‌های سیاستی
۱۶۱.....	جمع‌بندی

فهرست جداول

- جدول ۱. شاخص‌های کلان اقتصاد ایران طی سال‌های ۹۵-۱۳۹۴ ۲
- جدول ۲. وضعیت محصول ناخالص داخلی آذربایجان شرقی در سال ۱۳۹۴ ۴
- جدول ۳. ارزش افزوده بخش‌های مختلف اقتصادی آذربایجان شرقی ۵
- جدول ۴. مصرف واسطه بخش‌های مختلف اقتصادی استان در سال ۱۳۹۴ ۵
- جدول ۵. ستانده بخش‌های مختلف اقتصادی استان در سال ۱۳۹۴ ۶
- جدول ۶. نسبت مصرف واسطه به ستانده بخش‌های مختلف اقتصادی استان ۶
- جدول ۷. ارزش افزوده زیربخش‌های گروه کشاورزی استان در سال ۱۳۹۴ ۱۶
- جدول ۸. مصرف واسطه زیربخش‌های گروه کشاورزی استان در سال ۱۳۹۴ ۱۶
- جدول ۹. ستانده زیربخش‌های گروه کشاورزی استان در سال ۱۳۹۴ ۱۷
- جدول ۱۰. سطح زیر کشت و تولید محصولات زراعی استان ۱۸
- جدول ۱۱. تولید محصولات باغی استان طی سال‌های ۹۵-۱۳۹۴ ۱۸
- جدول ۱۲. تولید محصولات دامی و پروتئینی استان ۱۹
- جدول ۱۳. عملکرد در هکتار محصولات زراعی و باغی استان در سال ۱۳۹۵ ۲۰
- جدول ۱۴. وضعیت صادرات محصولات کشاورزی استان در سال ۱۳۹۵ ۲۰
- جدول ۱۵. قیمت خرید تضمینی محصولات زراعی استان در سال ۱۳۹۵ ۲۱
- جدول ۱۶. تسهیلات اعطایی به بخش کشاورزی استان ۲۲
- جدول ۱۷. ارزش افزوده زیربخش‌های گروه صنعت و معدن استان ۲۶
- جدول ۱۸. مصرف واسطه زیربخش‌های گروه صنعت و معدن استان ۲۶
- جدول ۱۹. ستانده زیربخش‌های گروه صنعت و معدن استان در سال ۱۳۹۶ ۲۷
- جدول ۲۰. نسبت مصرف واسطه به ستانده زیربخش‌های گروه صنعت و معدن ۲۷
- جدول ۲۱. محصولات عمده تولیدی صنعتی آذربایجان شرقی ۲۸
- جدول ۲۲. وضعیت کارگاه‌های صنعتی استان طی سال‌های ۹۵-۱۳۹۴ ۲۹
- جدول ۲۳. شاخص‌های بهره‌وری بخش صنعت استان ۳۰
- جدول ۲۴. شاخص بهره‌وری انرژی کارگاه‌های صنعتی ده نفر کارکن و بیشتر ۳۰
- جدول ۲۵. وضعیت بخش معدن در استان آذربایجان شرقی ۳۱
- جدول ۲۶. میزان سرمایه‌گذاری و اشتغال براساس پروانه‌های بهره‌برداری در بخش معدن استان آذربایجان شرقی طی سال‌های ۹۵-۱۳۹۴ ۳۲
- جدول ۲۷. صادرات و واردات محصولات بخش صنعت و معدن ۳۳
- جدول ۲۸. اقلام عمده صادراتی و وارداتی در بخش صنعت و معدن استان ۳۴
- جدول ۲۹. تسهیلات اعطایی به بخش صنعت و معدن استان ۳۴
- جدول ۳۰. تسهیلات پرداختی بانک‌های عامل استان به طرح‌های بخش صنعت و معدن استان از محل منابع صندوق توسعه ملی در پایان سال ۱۳۹۵ ۳۴

جدول ۳۱. اعتبارات بودجه‌ای تخصیص یافته به طرح‌های صنعتی استان.....	۳۵
جدول ۳۲. ارزش افزوده بخش ساختمان به تفکیک مسکونی و غیرمسکونی.....	۴۳
جدول ۳۳. تعداد پروانه‌های ساختمانی صادره برحسب نوع پروانه در نقاط شهری ۴۳	
جدول ۳۴. تعداد پروانه‌های ساختمانی صادره برای احداث بنا برحسب نوع متقاضی	
در نقاط شهری استان طی سال‌های ۹۵-۱۳۹۴.....	۴۳
جدول ۳۵. شاخص بهای ارزش اجاری مسکن شخصی و غیرشخصی.....	۴۴
جدول ۳۶. متوسط قیمت یک متر زمین و زیربنا در استان.....	۴۴
جدول ۳۷. تسهیلات اعطایی به بخش ساختمان و مسکن استان.....	۴۵
جدول ۳۸. ارزش افزوده زیربخش‌های گروه خدمات استان در سال ۱۳۹۴.....	۵۰
جدول ۳۹. مصرف واسطه زیربخش‌های گروه خدمات استان در سال ۱۳۹۴.....	۵۱
جدول ۴۰. ستانده زیربخش‌های گروه خدمات استان در سال ۱۳۹۴.....	۵۲
جدول ۴۱. نسبت مصرف واسطه به ستانده زیربخش‌های گروه خدمات استان.....	۵۳
جدول ۴۲. تعداد هتل و اقامتگاه‌ها به تفکیک نوع، تعداد تخت، درصد اشغال.....	۵۴
جدول ۴۳. آثار ملی ثبت شده استان آذربایجان شرقی در سال ۱۳۹۵.....	۵۴
جدول ۴۴. بازدید کنندگان از مراکز گردشگری طی سال‌های ۹۵-۱۳۹۴.....	۵۵
جدول ۴۵. تحولات بخش حمل‌ونقل استان در سال ۱۳۹۵.....	۵۹
جدول ۴۶. ارزش افزوده زیربخش‌های گروه حمل‌ونقل استان در سال ۱۳۹۴.....	۶۰
جدول ۴۷. سهم هریک از زیربخش‌های حمل‌ونقل از مسافر و بار جابجا شده.....	۶۱
جدول ۴۸. نسبت کالا و بار جابجا شده به جمعیت طی سال‌های ۹۵-۱۳۹۴.....	۶۱
جدول ۴۹. وضعیت حمل‌ونقل جاده‌ای استان طی سال‌های ۹۵-۱۳۹۴.....	۶۲
جدول ۵۰. وضعیت حمل‌ونقل ریلی استان طی سال‌های ۹۵-۱۳۹۴.....	۶۳
جدول ۵۱. تعداد مسافر جابجا شده هوایی به تفکیک داخلی و بین‌المللی.....	۶۵
جدول ۵۲. ارزش افزوده نفت خام و توزیع گاز طبیعی استان آذربایجان شرقی.....	۶۸
جدول ۵۳. وضعیت شاخص‌های انرژی در استان آذربایجان شرقی.....	۶۹
جدول ۵۴. مصرف فرآورده‌های نفتی در استان آذربایجان شرقی.....	۷۰
جدول ۵۵. وضعیت مصرف گاز طبیعی در استان آذربایجان شرقی.....	۷۱
جدول ۵۶. وضعیت برق در استان آذربایجان شرقی.....	۷۲
جدول ۵۷. وضعیت سرمایه‌گذاری خارجی در استان آذربایجان شرقی.....	۷۹
جدول ۵۸. وضعیت هیئت‌های اعزام و پذیرش شده در استان آذربایجان شرقی.....	۸۲
جدول ۵۹. وضعیت نیروگاه‌های در دست اقدام استان آذربایجان شرقی.....	۸۲
جدول ۶۰. گزارش عملکرد جلسات برگزار شده حل مشکلات سرمایه‌گذاران.....	۸۲
جدول ۶۱. گزارش عملکرد دستگاه‌ها در سامانه پنجره واحد سرمایه‌گذاری.....	۸۳
جدول ۶۲. وضعیت صادرات استان آذربایجان شرقی طی سال‌های ۹۵-۱۳۹۴.....	۹۰

جدول ۶۳. وضعیت واردات استان آذربایجان شرقی طی سال های ۹۵-۱۳۹۴.....	۹۱
جدول ۶۴. میزان تراز بازرگانی کشور و استان طی سال های ۹۵-۱۳۹۴.....	۹۲
جدول ۶۵. شاخص های بورس اوراق بهادار تهران طی سال های ۹۵-۱۳۹۴.....	۹۵
جدول ۶۶. آمار داد و ستد بورس منطقه ای آذربایجان شرقی.....	۹۶
جدول ۶۷. ارزش داد و ستد در بورس منطقه ای آذربایجان شرقی به تفکیک شرکت های کارگزاری طی سال های ۹۵-۱۳۹۴.....	۹۶
جدول ۶۸. شاخص های صنعت بیمه آذربایجان شرقی.....	۱۰۲
جدول ۶۹. حق بیمه و خسارت پرداختی به تفکیک شرکت های بیمه استان.....	۱۰۳
جدول ۷۰. نسبت خسارت بیمه به تفکیک شرکت های بیمه ای دولتی و خصوصی.....	۱۰۴
جدول ۷۱. متوسط تعداد مراکز بیمه برای هر نقطه شهری.....	۱۰۴
جدول ۷۲. شاخص های بانکی استان در سال های ۹۵-۱۳۹۴.....	۱۰۷
جدول ۷۳. انواع مانده سپرده بانک های استان در سال های ۹۵-۱۳۹۴.....	۱۰۸
جدول ۷۴. میزان مانده سپرده بانک های استان در سال های ۹۵-۱۳۹۴.....	۱۰۹
جدول ۷۵. مانده تسهیلات اعطایی ناخالص بانک های استان آذربایجان شرقی به تفکیک بخش های اقتصادی در سال های ۹۵-۱۳۹۴.....	۱۱۰
جدول ۷۶. مانده تسهیلات اعطایی ناخالص بانک های استان آذربایجان شرقی به تفکیک عقود اسلامی در سال های ۹۵-۱۳۹۴.....	۱۱۰
جدول ۷۷. نسبت مانده کل مطالبات غیر جاری نسبت به کل مانده تسهیلات بانک های استان در سال های ۹۵-۱۳۹۴.....	۱۱۱
جدول ۷۸. مانده مطالبات غیر جاری بانک های استان آذربایجان شرقی به تفکیک سررسید گذشته، معوق و مشکوک الوصول در سال های ۹۵-۱۳۹۴.....	۱۱۲
جدول ۷۹. وضعیت سازمانی و بانکداری نوین بانک های استان.....	۱۱۳
جدول ۸۰. شاخص های قیمتی کشور طی سال های ۹۵-۱۳۹۴.....	۱۱۶
جدول ۸۱. شاخص بهای کالاها و خدمات مصرفی استان.....	۱۱۷
جدول ۸۲. اجزاء شاخص های قیمتی کالاها و خدمات مصرفی در مناطق شهری.....	۱۱۷
جدول ۸۳. نسبت مالیات به تولید ناخالص داخلی استان.....	۱۲۰
جدول ۸۴. نسبت مصارف عمومی به درآمدهای عمومی استان.....	۱۲۰
جدول ۸۵. منابع عمومی دولت در استان آذربایجان شرقی.....	۱۲۱
جدول ۸۶. عملکرد اعتبارات آذربایجان شرقی طی سال های ۹۵-۱۳۹۴.....	۱۲۱
جدول ۸۷. عملکرد اعتبارات تملک دارایی های سرمایه ای استان آذربایجان شرقی به تفکیک محل تامین آن طی سال های ۹۵-۱۳۹۴.....	۱۲۲
جدول ۸۸. عملکرد اعتبارات هزینه ای استانی به تفکیک هفت فصل.....	۱۲۳
جدول ۸۹. عملکرد درآمدهای مالیاتی استان طی سال های ۹۵-۱۳۹۴.....	۱۲۵

جدول ۹۰. عملکرد مالیات مستقیم استان طی سال‌های ۱۳۹۴-۹۵.....	۱۲۶
جدول ۹۱. عملکرد مالیات غیرمستقیم استان طی سال‌های ۱۳۹۴-۹۵.....	۱۲۷
جدول ۹۲. سهم اقلام عمده تشکیل‌دهنده درآمدهای مالیاتی استان.....	۱۲۷
جدول ۹۳. نرخ مشارکت اقتصادی استان طی سال‌های ۱۳۹۴-۹۵.....	۱۳۲
جدول ۹۴. نرخ بیکاری استان آذربایجان شرقی طی سال‌های ۱۳۹۴-۹۵.....	۱۳۳
جدول ۹۵. نسبت اشتغال استان آذربایجان شرقی طی سال‌های ۱۳۹۴-۹۵.....	۱۳۳
جدول ۹۶. سهم اشتغال ناقص استان طی سال‌های ۱۳۹۴-۹۵.....	۱۳۴
جدول ۹۷. توزیع شاغلان در بخش‌های اقتصادی استان در سال ۱۳۹۵.....	۱۳۴
جدول ۹۸. وضعیت ایران در ارزیابی شاخص‌های ده‌گانه بانک جهانی.....	۱۳۹
جدول ۹۹. مولفه‌ها با بدترین اثر در فضای کسب و کار استان در سال ۱۳۹۵.....	۱۴۱
جدول ۱۰۰. ضریب جینی مناطق شهری و روستایی کشور و آذربایجان شرقی.....	۱۴۴
جدول ۱۰۱. سهم نسبی دهک‌های هزینه‌ای در خانوارهای شهری استان.....	۱۴۵
جدول ۱۰۲. توزیع درآمد در خانوارهای شهری استان.....	۱۴۶
جدول ۱۰۳. سهم نسبی دهک‌های هزینه‌ای در خانوارهای روستایی استان.....	۱۴۶
جدول ۱۰۴. توزیع درآمد در خانوارهای روستایی استان.....	۱۴۷
جدول ۱۰۵. متوسط هزینه ناخالص یک خانوار شهری استان آذربایجان شرقی	
به تفکیک گروه‌های هزینه‌ای طی سال‌های ۱۳۹۴-۹۵.....	۱۴۷
جدول ۱۰۶. متوسط هزینه ناخالص یک خانوار روستایی استان آذربایجان شرقی	
به تفکیک گروه‌های هزینه‌ای طی سال‌های ۱۳۹۳-۹۴.....	۱۴۸
جدول ۱۰۷. سهم گروه‌های مختلف هزینه‌ای در هزینه ناخالص خانوارهای شهری و	
روستایی استان آذربایجان شرقی طی سال‌های ۱۳۹۴-۹۵.....	۱۴۹
جدول ۱۰۸. متوسط درآمد ناخالص سالانه یک خانوار شهری استان آذربایجان شرقی	
به تفکیک گروه‌های درآمد طی سال‌های ۱۳۹۴-۱۳۹۵.....	۱۵۰
جدول ۱۰۹. متوسط درآمد ناخالص سالانه یک خانوار روستایی استان	
آذربایجان شرقی به تفکیک گروه‌های درآمد طی سال‌های ۱۳۹۴-۹۵.....	۱۵۱
جدول ۱۱۰. سهم گروه‌های مختلف درآمدی در درآمد ناخالص خانوارهای شهری و	
روستایی استان آذربایجان شرقی طی سال‌های ۱۳۹۴-۹۵.....	۱۵۲
جدول ۱۱۱. مازاد یا کسری بودجه خانوارهای استان طی سال‌های ۱۳۹۴-۹۵.....	۱۵۴
جدول ۱۱۲. مقایسه مصرف آب، حامل‌های انرژی و گندم در استان آذربایجان شرقی	
قبل و بعد از اجرای قانون هدفمندسازی یارانه‌ها.....	۱۵۷
جدول ۱۱۳. مقایسه سرانه مصرف مشترکین آب، برق و گاز و سرانه مصرف جمعیت	
گندم و آرد استان قبل و بعد از اجرای قانون هدفمندسازی یارانه‌ها.....	۱۵۸
جدول ۱۱۴. مقایسه مبلغ فروش آب، برق، گاز در استان آذربایجان شرقی.....	۱۵۹

۱. اقتصاد ملی

با توجه به تاثیر روند شاخص‌های کلان کشور بر شاخص‌های اقتصادی منطقه‌ای و استانی، در این فصل آمار کشوری به صورت توصیفی بررسی شده و شرایط موجود کشور با استفاده از این آمارها تحلیل شده است.

۱-۱. بررسی اجمالی سیاست‌های اقتصادی کشور

اقتصاد ایران در حالی سال ۱۳۹۵ را آغاز کرد که سه ماه پیش از آن برجام آغاز گردیده بود و نویدبخش بهبود گشایش‌هایی در اقتصاد ایران بود. کاهش نرخ تورم و تحقق رشد اقتصادی از اهداف اصلی سیاست‌های اقتصادی در این سال به شمار می‌رود. اما آنچه که باید به آن توجه کرد این است که رشد سال ۱۳۹۵ محصل برداشته شدن تحریم‌ها از صنعت نفت و گاز کشور و افزایش تولید و صادرات آن بود نه بهبود وضعیت رکودی حاکم بر اقتصاد ایران.

همانند سال ۱۳۹۴، سیاست‌های بهبود محیط فضای کسب و کار، کارایی سیاست‌های تجهیز منابع مالی و سیاست‌های تحرک بخش‌های پیشران و توسعه و تسهیل فعالیت‌های صادراتی در برنامه خروج از رکود قرار گرفت. همچنین به منظور کنترل تورم، "انضباط پولی" و "کنترل رشد پایه پولی" در دستور کار بانک مرکزی قرار گرفت که جهت‌گیری بانک مرکزی در زمینه اصلاح سیاست‌های پولی بر کاهش غیردستوری و تدریجی نرخ سود بانکی که از پایداری بیشتری برخوردار است متمرکز شد. برقراری ثبات در بازار ارز و کاهش تدریجی شکاف بین نرخ ارز مبادله‌ای و بازار و اصلاح قانون مالیات‌های مستقیم در راستای حمایت از تولید و سرمایه‌گذاری از سیاست‌های اقتصادی دولت در این سال‌ها می‌باشد.

۱-۲. بررسی متغیرهای کلان اقتصاد ایران

در سال ۱۳۹۵ نسبت به سال قبل تولید ناخالص داخلی کشور ۱۲.۵ درصد رشد و تشکیل سرمایه ثابت ناخالص ۳.۷ درصد کاهش داشته‌اند. کاهش تشکیل سرمایه ثابت ناخالص آثار بلندمدتی بر اقتصاد علی‌الخصوص متغیرهای تولید ناخالص داخلی (کاهش رشد اقتصادی) و اشتغال به جا می‌گذارد، بنابراین ضرورت دارد علت کاهش تشکیل سرمایه ثابت بررسی و حتی الامکان موانع موجود رفع گردد.

برخی اقتصاددانان علت منفی بودن نرخ رشد تشکیل سرمایه ثابت را رکود بخش مسکن می‌دانند. باید به این نکته توجه داشت که بخش عمران منحصر به ساخت

مسکن نمی باشد و می توان منابع را به سمت ایجاد زیرساخت های شهری، تجاری و جاده ای سوق داد. هم چنین سرمایه گذاری در ماشین آلات با ارتقای رقابت پذیری بخش صنعت کشور می تواند علاوه بر رشد اقتصادی و اشتغال، موجبات افزایش صادرات و در نتیجه درآمدهای ارزی را فراهم آورد.

جدول ۱. شاخص های کلان اقتصاد ایران طی سال های ۹۵-۱۳۹۴

عنوان	۱۳۹۴	۱۳۹۵	درصد رشد
محصول ناخالص داخلی به قیمت ثابت (سال پایه ۱۳۹۰ و ارقام به میلیارد ریال)	۵۹۴۶۶۸۰	۶۶۹۱۱۰۹	۱۲.۵
تشکیل سرمایه ثابت ناخالص (سال پایه ۱۳۹۰ و ارقام به میلیارد ریال)	۱۲۱۲۸۵۸	۱۱۶۷۷۱۰	-۳.۷
نرخ بیکاری (درصد)	۱۱	۱۲.۴	-
نرخ بیکاری کل (میلیون نفر)	۲.۷۲	۳.۳	۲۱.۳
نرخ تورم (درصد)	۱۱.۹	۹	-
جمع کل اعتبارات هزینه ای (میلیارد ریال)	۱۷۱۶۳۳۷	۲۰۷۰۱۷۶	۲۰.۶
جمع کل اعتبارات تملک دارایی های سرمایه ای (میلیارد ریال)	۲۵۴۹۲۷	۴۱۷۹۲۴	۶۳.۹
درآمدهای مالیاتی (میلیارد ریال)	۷۹۱۸۹۰	۱۰۱۴۷۰۴	۲۸.۱۴
فروش نفت خام و میعانات گازی (میلیارد ریال)	۵۳۷۳۶۷	۷۳۸۸۱۸	۳۷.۵
شاخص کل بورس	۸۰۲۱۹	۷۷۲۳۰	-۳.۷
ارزش سهام معامله شده بورس (میلیارد ریال)	۵۶۱۶۰۷	۶۳۸۵۴۰	۱۴
حجم سهام معامله شده بورس (میلیون سهم)	۲۲۸۰۶۳	۲۵۶۷۷۲	۱۳
ارزش سرمایه گذاری خارجی (میلیارد دلار)	۹۴۲.۹	-	-
صادرات* (میلیون دلار)	۴۲۴۲۹	۴۳۹۳۰	-۱۶.۱۱
واردات (میلیون دلار)	۴۱۵۳۹	۴۳۶۸۴	۵.۱۶

مأخذ: مرکز آمار ایران، نمایار شاخص های کلیدی اقتصاد کشور (انتشارات معاونت اقتصادی وزارت امور اقتصادی و دارایی)

* صادرات غیر نفتی با احتساب میعانات گازی

همان گونه که در جدول شماره یک قابل مشاهده است، در سال ۱۳۹۵ نرخ بیکاری افزایش یافته است علت افزایش آن علاوه بر رکود اقتصادی افزایش تعداد فارغ التحصیلان و در نتیجه اضافه شدن بر تعداد افراد جویای کار نیز می باشد که جا دارد با افزایش سرمایه گذاری و تقویت بخش خصوصی، فرصت های شغلی مناسبی را برای بهره گیری از نیروی کار متخصص کشور ایجاد نمود.

کاهش یافتن نرخ تورم در سال ۱۳۹۵ نسبت به سال ۱۳۹۴ از دستاوردهای اجرای سیاست های اقتصادی محسوب می شود که تا حدی ثبات اقتصادی را به دنبال داشته و شرایط را برای برنامه ریزی بنگاه های اقتصادی جهت سرمایه گذاری در سال های آتی مناسب تر می نماید. در این سال اعتبارات هزینه ای کشور افزایش یافته است، در حالی که اعتبارات تملک دارایی های سرمایه ای و مالی کاهش چشمگیری داشته اند. این امر چندان مطلوب نمی باشد چرا که اعتبارات تملک دارایی های سرمایه ای است که اثر مثبت بر رشد اقتصادی و اشتغال را در پی دارد بنابراین کاهش آن تبعات منفی بر رشد اقتصادی و اشتغال می تواند داشته باشد.

در سال ۱۳۹۵ شاهد افزایش درآمدهای مالیاتی کشور بوده ایم، که نشان گر مناسب بودن سیاست های مالیاتی و تسهیل فرآیند اخذ مالیات دارد. در سال ۱۳۹۵، درآمدهای حاصل از فروش نفت خام و میعانات گازی افزایش یافته است. شاخص کل بورس در سال ۱۳۹۵ به دلیل افزایش حجم معاملات کاهش یافته است.

به طور کلی، ثبات اقتصادی موجب افزایش جذابیت اقتصاد برای سرمایه گذاری می گردد که در پی آن می توان شاهد افزایش اشتغال و تولید کشور بود.

۲. محصول ناخالص داخلی استان

در این فصل تولید ناخالص داخلی، ارزش افزوده، مصرف واسطه و ستانده بخش‌های اقتصادی استان به لحاظ توصیفی مورد بحث قرار گرفته و تحلیل‌های لازم ارائه شده است. در پایان فصل ضرورت توسعه منطقه‌ای استان در چندین بعد تبیین و تحلیل شده است.

۲-۱. سیاست‌های اقتصادی تولید و جهت‌گیری‌های استان

در راستای سیاست‌های اقتصادی کشور، استان آذربایجان شرقی نیز با در نظر گرفتن هدف خروج غیرتورمی از رکود، تلاش کرده است با بکارگیری فرصت‌ها و توانمندی‌های خود در تحقق این هدف گام بردارد.

۲-۲. بررسی و تحلیل وضعیت محصول ناخالص داخلی استان

استان آذربایجان شرقی در سال ۱۳۹۴ نسبت به سال ۱۳۹۳ کاهش ۰.۹۲ درصدی در تولید ناخالص داخلی را تجربه کرده است. سهم ۳ درصدی استان از تولید کل کشور نیز با توجه به سهم ۶ درصدی جمعیت استان، مطلوب نمی‌باشد. همین امر باعث شده استان از نظر تولید ناخالص سرانه به رتبه ۱۹ کشور تقلیل یابد که نتیجه آن، افزایش مهاجرت افراد به استان‌های مرکزی کشور به امید رفاه بیشتر و فرصت‌های شغلی بهتر می‌باشد. این امر علاوه بر تحمیل هزینه‌های زیاد به استان، باعث تمرکز و ازدحام در استان‌های مرکزی خواهد شد که نتیجه آن افزایش هزینه‌های استان‌های مهاجرپذیر می‌گردد.

جدول ۲. وضعیت محصول ناخالص داخلی استان آذربایجان شرقی در سال ۱۳۹۴

رتبه کشوری	سهم کشوری (درصد)	درصد رشد	رقم	عنوان
۹	۳.۲۸	-۰.۹۲	۴۰۳۸۳۳	محصول ناخالص داخلی (به قیمت جاری و به میلیارد ریال)
۱۹	-	-۱.۸۹	۱۰۴	محصول ناخالص داخلی سرانه (به قیمت جاری و به میلیون ریال)

مأخذ: مرکز آمار ایران، محاسبات کارشناسی

۲-۳. بررسی و تحلیل اجزاء محصول ناخالص داخلی استان

جدول ۳. ارزش افزوده^۱ بخش‌های مختلف اقتصادی استان آذربایجان شرقی در سال ۱۳۹۴

رتبه کشوری	سهم کشوری (درصد)	درصد رشد	رقم (میلیارد ریال)	عنوان
۹	۳.۹۱	۶.۹۸	۴۶۱۴۲	کشاورزی
۸	۳.۱۶	-۱۴.۳۰	۱۵۰۰۴۷	صنعت و معدن
۸	۳.۲۴	۸.۱۴	۲۰۵۲۸۶	خدمات
۹	۳.۲۷	-۱.۶۱	۴۰۱۴۷۵	کل ارزش افزوده استان

مأخذ: مرکز آمار ایران، محاسبات کارشناسی

بررسی آمارها نشانگر رشد ارزش افزوده در بخش‌های کشاورزی و خدمات و کاهش ارزش افزوده بخش صنعت و معدن و در نتیجه کل ارزش افزوده استان می‌باشد. برای استان آذربایجان شرقی که دارای رتبه اول ذخایر معدنی می‌باشد و در سال‌های نه چندان دور قطب صنعتی کشور به شمار می‌آمد داشتن رشد منفی در بخش صنعت و معدن مناسب نمی‌باشد. بنابراین ضرورت دارد توجه بیشتری به ایجاد صنایع پایین دستی معدن و هم چنین نوسازی صنایع استان گردد تا بتواند نقش خود را در رشد اقتصاد ملی به نحوی که شایسته است ایفا نماید.

جدول ۴. مصرف واسطه^۲ بخش‌های مختلف اقتصادی استان آذربایجان شرقی در سال ۱۳۹۴

رتبه کشوری	سهم کشوری (درصد)	درصد رشد	رقم (میلیارد ریال)	عنوان
۷	۴.۳۸	۰.۳۵	۳۸۹۰۳	کشاورزی
۵	۵.۴۲	-۱۶.۶۱	۲۹۴۱۲۴	صنعت و معدن
۸	۳.۶	۴.۷۹	۶۷۱۰۹	خدمات
۵	۴.۸۹	-۱۲.۱۶	۴۰۰۱۳۶	کل مصرف واسطه استان

مأخذ: مرکز آمار ایران، محاسبات کارشناسی

۱. براساس تعاریف مرکز آمار ارزش افزوده، ارزش اضافی ایجاد شده در جریان تولید است. تفاوت بین ارزش ستانده و مصرف واسطه در هر فعالیت اقتصادی را ارزش افزوده ناخالص می‌گویند.
۲. براساس تعاریف مرکز آمار مصرف واسطه، ارزش کالاها و خدمات مصرف شده در جریان تولید، به استثنای مصرف سرمایه ثابت است.

مصرف واسطه بخش‌های کشاورزی و خدمات استان طی سال‌های ۹۴-۱۳۹۳ دارای رشد بوده است. اما بخش صنعت و معدن در مصرف واسطه نیز کاهش را تجربه کرده است در حالی که تقویت و رونق این بخش می‌تواند در صنایع بالادستی رونق ایجاد نماید و موجبات تحرک اقتصادی استان را فراهم نماید.

جدول ۵. ستانده^۳ بخش‌های مختلف اقتصادی استان آذربایجان شرقی در سال ۱۳۹۴

رتبه کشوری	سهام کشوری (درصد)	درصد رشد	رقم (میلیارد ریال)	عنوان
۸	۴۱.۲	۳.۸۴	۸۵۰۴۵	کشاورزی
۵	۴۳.۶	-۱۵.۸۴	۴۴۴۱۷۱	صنعت و معدن
۸	۳۳.۲	۷.۳۰	۲۷۲۳۹۵	خدمات
۷	۳۹.۲	-۷.۱۷	۸۰۱۶۱۱	کل ستانده استان

مأخذ: مرکز آمار ایران، محاسبات کارشناسی

طی سال‌های ۹۴-۱۳۹۳ ستانده کشاورزی و خدمات استان رشد داشته اما بخش صنعت و معدن کاهش ۱۶ درصدی را تجربه کرده است. بخش خدمات به تبع رشد بالای این بخش در کشور و اقتصاد جهانی دارای رشد بیشتری بوده است. رشد بخش کشاورزی نیز علی‌رغم مواجهه استان با کم‌آبی قابل توجه می‌باشد.

جدول ۶. نسبت مصرف واسطه به ستانده^۴ بخش‌های مختلف اقتصادی استان

نرخ تغییر	سال ۱۳۹۴	سال ۱۳۹۳	عنوان
-۱.۵۹	۴۵.۷۴	۴۷.۳۴	کشاورزی
-۰.۶۱	۶۶.۲۲	۶۶.۸۳	صنعت و معدن
-۰.۵۹	۲۴.۶۴	۲۵.۲۳	خدمات
-۲.۸۳	۴۹.۹۲	۵۲.۷۵	نسبت کل مصرف واسطه به کل ستانده

مأخذ: مرکز آمار ایران، محاسبات کارشناسی

۳. براساس تعاریف مرکز آمار ستانده هر واحد تولیدی، مجموع کالاها و خدماتی است که در آن واحد تولید می‌شود و برای استفاده در دسترس قرار می‌گیرد.

۴. این شاخص بیانگر این است که بخش مورد نظر برای هر واحد تولید چه مقدار از محصولات سایر بخش‌ها به عنوان نهاده‌های واسطه‌ای مصرف می‌کند.

نسبت مصرف واسطه به ستانده بخش های مختلف اقتصادی نیز مطابق انتظار است به گونه ای که بخش صنعت بیشترین نسبت را دارا می باشد و بخش خدمات کمترین نسبت را به خود اختصاص داده است. اما با توجه به کمبود آب و سایر منابع، لازم است سرمایه گذاری های لازم در بخش کشاورزی صورت گیرد تا با ارتقای بهره وری در این بخش شاهد کاهش این نسبت در سال های آتی باشیم.

۲-۴. جمع بندی و ارائه توصیه های سیاستی در خصوص رشد اقتصادی استان

توسعه اقتصاد استانی موضوعی بین رشته ای است و با رشته هایی همچون اقتصاد، جغرافیا، برنامه ریزی منطقه ای ارتباط تنگاتنگی داشته و محققین توسعه اقتصاد منطقه ای را با این علوم درگیر می نماید. طی ۵۰ سال اخیر محققین پیرامون توسعه منطقه ای نظریه های مختلفی را مطرح کرده و به بررسی فرآیند توسعه اقتصاد منطقه ای و منشا تفاوت های عملکرد مناطق مختلف پرداخته اند. توسعه اقتصاد منطقه ای معمولاً با اندازه گیری بخش های صنعتی، اشتغال، درآمد، ارزش تولید، سرمایه گذاری و ... در منطقه مورد ارزیابی کمی و کیفی قرار می گیرد. در چند سال اخیر، نقش مناطق اقتصادی در اقتصادهای ملی در نتیجه جهانی شدن اقتصادها و تغییرات ساختاری به طور چشم گیری تغییر کرده است.

آن چه حائز اهمیت است این می باشد که کشورهایی در زمینه دستیابی به اهداف توسعه موفق هستند که به طور مداوم مشکلات را بررسی و شناسایی نمایند و سپس با «داروهای مناسب محلی» آن را حل کنند و در واقع هنگام ارائه پیشنهادها سیاستی برای حل آن مشکلات، به مسایل و امکانات بومی توجه نمایند. براین اساس یک استراتژی سه مرحله ای وجود دارد که عبارت است از:

- تشخیص مشکلات رشد؛
- طراحی سیاست ها؛
- اصلاح نهادی.

در کشورهای توسعه یافته طی دهه های ۱۹۵۰ و ۱۹۶۰ مناطق اقتصادی در پی کسب تخصص در صنایع مختلف و رقابت پذیری جهانی در حوزه تخصص خود بوده اند. طی این دوره ها تغییرات اقتصادی چشم گیری در مناطق اقتصادی به وجود آمده است. تغییرات به وجود آمده در تجارت منطقه ای و بین المللی، خورشدهای صنعتی مهمی را در شهرهای مختلف جهان به وجود آورده است که دارای بازارهای ملی و بین المللی هستند. تخصص در تولید برای هر منطقه موجب

ایجاد صنایع بالادستی و پایین دستی در آن منطقه می شود، این امر علاوه بر ایجاد اشتغال و درآمد در منطقه، باعث کاهش هزینه ها و قیمت تمام شده تولید شده و در نتیجه افزایش قدرت رقابت پذیری بین المللی را در پی خواهد داشت. در ادامه این بحث موضوع توسعه منطقه ای در چند بعد و با تاکید بر موقعیت استان آذربایجان شرقی مورد ارزیابی قرار می گیرد.

۱) الزامات تاثیرگذار برای توسعه منطقه ای با تاکید بر موقعیت و پتانسیل های استان آذربایجان شرقی:

وجود ذخایر معدنی منحصر به فرد در استان از جمله نفیلین سینییت سراب، مس سونگون ورزقان، سنگ تزئینی، کائولن (بزرگترین معدن خاورمیانه)، تمرکز صنایع سنگین و تولیدکننده ماشین آلات و تجهیزات، تولیدکننده صنایع دارویی، غذایی، نساجی، چرم، کفش و ... وجود صنایع بالادست از جمله مجتمع پتروشیمی تبریز، پالایشگاه تبریز و صنایع متعدد تولید فولاد، دارای تولیدات کشاورزی، باغی و دامی در سطح وسیع و رتبه اول در برخی از این تولیدات در سطح کشور نشانگر پتانسیل بالای استان می باشد.

بهبود محیط کسب و کار به عنوان یکی از مولفه های مهم و تاثیرگذار در جهت توسعه اقتصادی و توانمند نمودن بخش خصوصی، باید مورد توجه قرار گیرد. چرا که فراهم نمودن زیرساخت ها و زیربنای، تقویت بنگاه ها و ساز و کارهای اقتصادی، حمایت از تولید، توجه به پارک های علم و فناوری و مراکز رشد، اقدام در جهت تسهیل امور تجاری، بهبود حجم تولیدات صنعتی و رونق تولید دارای مهم ترین نقش برای توسعه اقتصاد منطقه ای خواهد بود. اما رسیدن به این مهم منوط به تامین زیرساخت ها، زیربنای، حمایت و فراهم نمودن بسترهای مناسب برای سرمایه گذاری های کلان شرکت های سرمایه گذار داخلی در استان و منطقه و توجه به چالش ها و مشکلات موجود بر سر راه توسعه اقتصادی استان و اقدام در جهت رفع این موانع و مشکلات می باشد که این امر در نهایت منجر به توسعه و رشد اقتصادی منطقه و به تبع آن کشور خواهد شد.

۲) تامین زیرساخت ها و زیربنای:

بررسی وضعیت موجود استان آذربایجان شرقی و روند تامین زیرساخت ها و زیربنای برای سرمایه گذاران، این موضوع را عیان می سازد که این استان از حیث تامین امکاناتی مانند تامین زمین، برق و آب در شرایط مناسبی نمی باشد و با استانداردهای جهانی فاصله دارد، شاهد این مدعا تلاش بی وقفه مسئولین استان در جهت جذب و ایجاد انگیزه برای سرمایه گذاری در استان به ویژه نهادهای عمومی بزرگ و منصرف شدن متقاضیان سرمایه گذاری پس از مواجه شدن با

مشکلاتی مانند عدم تامین مناسب زیرساخت‌های فیزیکی (زمین، آب، برق و...) متناسب با طرح‌های کلان آن‌ها می‌باشد.

بالا بودن هزینه واگذاری زیرساخت‌ها در کشور نیز به یکی دیگر از مشکلات تولید و سرمایه‌گذاری بدل شده است که در مواردی حتی بیش از هزینه استقرار واحد تولیدی به سرمایه‌گذار هزینه تحمیل نموده و عملاً منجر به عدم شکل‌گیری سرمایه‌گذاری می‌گردد. این در حالی است که در کشورهای دیگر از جمله چین و ترکیه هزینه واگذاری زیربنای تولیدکنندگان به صورت رایگان و یا با قیمت‌های بسیار نازلی صورت می‌پذیرد.

شهرک‌های صنعتی نیز نقش بسزایی را در توسعه متوازن مناطق دارند، خوشبختانه استان آذربایجان شرقی نیز از این حیث جزو استان‌های پیشرو می‌باشد اما ظاهر نامناسب این شهرک‌ها و عدم تطابق آن‌ها با استانداردهای جهانی از مواردی است که باید بدان توجه شود. همان‌طور که پیشتر اشاره شد، در حال حاضر توجه به سرمایه‌انسانی از اولویت‌های برنامه‌های توسعه می‌باشد، لذا بهتر است در ساخت این شهرک‌ها نیز به این موضوع توجه شود، راه‌های مناسب، امکانات رفاهی و فضای سبز از مواردی است که می‌تواند در افزایش بهره‌وری نیروی کار شاغل در این شهرک‌ها موثر باشد.

در کنار موارد ذکر شده شناسایی و جانمایی دقیق امکانات موجود در استان به منظور حداکثر بهره‌گیری از آن‌ها، قدم اول در مدیریت مناسب زیرساخت‌هاست که به تبع آن پس از شناسایی امکانات موجود و جانمایی دقیق آن‌ها می‌توان سرمایه‌گذاران را متناسب با طرح ارائه شده به استفاده از این امکانات هدایت کرد، به نحوی که بتوان از کلیه امکانات به‌طور متناسب در سطح استان بهره‌گرفت و شاهد توسعه یک‌پارچه و متوازن شد. لذا تخصیص بودجه کافی جهت تکمیل اطلاعات و انجام مطالعات، نقشه‌برداری و اتمام طرح GIS در استان نیز می‌تواند گامی موثر در این جهت باشد.

۳) تامین شرایط لازم برای گسترش مراودات تجاری با کشورهای همجوار:

مهم‌ترین ویژگی منطقه شمال غرب ایران، همجواری آن با کشورهای CIS از طریق مرز مشترک استان آذربایجان شرقی با جمهوری‌های آذربایجان، نخجوان و ارمنستان می‌باشد. با توجه به موقعیت جغرافیایی آذربایجان شرقی و موقعیت ممتاز منطقه آزاد تجاری - صنعتی ارس به دلیل قرار گرفتن در کانون راه‌های ارتباطی و مواصلاتی منطقه و قرار گرفتن آن در گستره جغرافیایی کریدورهای ارتباطی شمال - جنوب و شرق - غرب؛ این منطقه می‌تواند به عنوان پل ارتباطی

و حلقه اتصال اقتصاد داخل با محیط پیرامونی و نیز حلقه اتصال و کانون رقابت و شکوفایی اقتصادهای پیرامونی و به تبع آن اقتصاد داخلی، ایفای نقش نماید. در واقع، این منطقه می‌تواند کانون تلاقی و رقابت بین اقتصادهای غرب - شرق و شمال - جنوب باشد. این ویژگی می‌تواند مزیت ویژه‌ای برای استان، منطقه شمال غرب و جمهوری اسلامی ایران فراهم آورده و فرصت‌های زیادی را در زمینه‌های تجارت و بازرگانی و حمل و نقل و رونق فعالیت‌های اقتصادی ایجاد نماید.

اما بهره‌برداری از پتانسیل جغرافیایی استان به دلیل قطع مسیر ریلی استان با کشورهای CIS، ارتباط با این کشورها را با چالش مواجه نموده و باعث سخت‌تر شدن مراودات تجاری استان با کشورهای مورد اشاره شده است که این موضوع استان و به تبع آن کشور را در ایفای نقش‌های سازنده خود در عرصه‌های اقتصاد بین‌الملل و منطقه با چالش بزرگی مواجه نموده است. لذا به منظور استفاده بهینه از موقعیت جغرافیایی استان و دستیابی به توسعه منطقه‌ای ضروری است با اتخاذ تدابیر لازم و ارائه راه کارهای منطقی و تامین زیرساخت‌های لازم امکان دسترسی آسان به کشورهای CIS را از طریق این استان برقرار نمود تا از این طریق شاهد رونق فعالیت‌های اقتصادی، تولیدی و تجاری و به تبع آن گمرکات استان در کوتاه مدت و در دراز مدت برای کل کشور باشیم.

۴) تأمین منابع مالی:

از موضوعات مهم به منظور دستیابی به توسعه منطقه‌ای و تقویت سیاست‌های اقتصادی موضوع تامین مالی واحدهای تولیدی و طرح‌ها و پروژه‌های مهم سرمایه‌گذاری و نیز مهم‌تر از همه تامین مالی پروژه‌های نیمه‌تمام استان از طرق مختلف می‌باشد. از مهم‌ترین چالش‌های این حوزه می‌توان به نبود اختیارات بیشتر از جمله مجوزهای تمدید تسهیلات، میزان بخشودگی جرائم تاخیر وام‌ها و ... در شبکه بانکی استان، عدم وجود نمایندگی صندوق توسعه ملی در استان‌ها و متمرکز بودن امور مربوط به صندوق توسعه ملی کشور در تهران، طی مراحل و فرآیندهای طولانی اداری (از قبیل اخذ مجوز شورای اقتصاد، اخذ مجوز ماده ۶۲، بررسی موضوع استفاده از منابع مالی خارجی در خود وزارتخانه صاحب پروژه و ...) در استفاده از تسهیلات مالی خارجی (فاینانس) و ... اشاره نمود.

۵) تسریع در جذب سرمایه‌گذاری مستقیم خارجی:

رشد اقتصادی مستلزم سرمایه‌گذاری است. اگر در جامعه‌ای سرمایه‌گذاری در حد و اندازه لازم صورت نگیرد، رشد اقتصادی کند یا متوقف خواهد شد. نتیجه این امر کاهش سطح رفاه عمومی جامعه است. انجام سرمایه‌گذاری و موفقیت در این امر

شرایط خاص خود را می‌طلبد و باید محیط مناسب و امنیت لازم برای آن از سوی دولت مردان فراهم شده باشد. به نظر می‌رسد انجام برخی از اصلاحات بتواند در پیش برد اهداف اقتصادی موثر باشد و انجام سرمایه‌گذاری را تسهیل نماید.

باتوجه به موارد مطرح شده فوق و به‌منظور پیش‌برد اهداف اقتصادی و توسعه اقتصاد استانی، موارد زیر پیشنهاد می‌گردد:

- به منظور موفقیت در واگذاری و اجرای پروژه‌های نیمه‌تمام استان اولین شرط، جذاب بودن این پروژه‌ها برای سرمایه‌گذاران می‌باشد. از روش‌های تامین مالی که می‌تواند برای اجرایی نمودن پروژه‌های نیمه‌تمام استان به کار گرفته گردد، می‌توان به استفاده از ترتیبات قراردادی در واگذاری این پروژه‌ها اشاره نمود ترتیبات قرارداد شامل مواردی همچون (BOT، BOO و ...) می‌باشد. در همین راستا و به منظور تسریع در واگذاری پروژه‌های نیمه‌تمام استان به بخش خصوصی و تامین‌کنندگان مالی، تدابیری اتخاذ گردد تا تصمیم‌گیری برای واگذاری این پروژه‌ها توسط شورای برنامه‌ریزی و توسعه استان صورت پذیرد.
- به منظور تسهیل در امور مربوط به اخذ تسهیلات از صندوق توسعه ملی ترتیبی اتخاذ گردد تا نسبت به دایر کردن نمایندگی صندوق توسعه ملی در استان‌ها اقدام لازم به‌عمل آید تا امور مربوط به صندوق توسعه ملی کشور از حالت متمرکز بودن در تهران خارج گردد.
- جهت تسریع در روند بررسی و اعطای تسهیلات بانکی حدود و اختیارات بانک‌های استان افزایش یابد. چرا که با افزایش حدود اختیارات اعتباری بانک‌های استان و مدیریت استانی آن‌ها و حذف ارجاع پرونده‌های دریافت تسهیلات به ارکان اعتباری بانک‌ها در تهران، شاهد کاهش روند بررسی پرونده‌های متقاضیان استفاده از تسهیلات و دریافت پاسخ مناسب و به‌موقع صاحبان صنایع از سیستم بانکی خواهیم بود.
- ناکافی بودن منابع مالی ادارات کل امور اقتصادی و دارایی برای انجام کلیه امور مرتبط با سرمایه‌گذاری در استان‌ها نیز از مواردی است که اقدامات مرتبط با جذب سرمایه‌گذاری خارجی را با مشکل مواجه می‌سازد.
- به‌منظور تسریع و تسهیل در جذب منابع مالی خارجی (فاینانس) و منابع بانک‌ها و موسسات مالی و توسعه‌ای بین‌المللی (بانک توسعه اسلامی، بانک تجارت و توسعه اکو و بانک جهانی) برای اجرای این طرح‌ها که نیازمند استفاده از منابع ذکر شده می‌باشند؛ با تعریف سقف معینی از منابع مالی خارجی و منابع این بانک‌ها، تصمیم‌گیری و صدور مجوزهای لازم (ترک تشریفات مناقصه، صدور مجوزهای خود وزارتخانه و ...) در مورد استفاده

دستگاه‌های زیربنایی استان از منابع ذکر شده در راستای توسعه منطقه‌ای به دستگاه‌های مربوطه استانی (از قبیل دستگاه صاحب پروژه، سازمان مدیریت و برنامه‌ریزی استان، نمایندگی بانک مرکزی در استان و در نهایت و پس از طی مراحل لازم در دستگاه‌های استانی، تصمیم‌گیری نهایی به شورای برنامه‌ریزی و توسعه استان تفویض گردد.

▪ با توجه به درآمد حاصله شرکت‌های بیمه‌ای در استان‌ها و وجود مازدا حق بیمه‌های دریافتی، بخشی از این درآمدها با هدف توزیع عادلانه آن‌ها با لحاظ اولویت‌های سرمایه‌گذاری شرکت‌های بیمه در خود استان‌ها سرمایه‌گذاری گردد.

▪ به منظور گرایش و استفاده بهینه متقاضیان تامین مالی (دولتی و خصوصی) به استفاده از منابع بازار سرمایه برای تامین منابع مالی اقدامات لازم به منظور بازبینی در نرخ‌ها و کارمزدهای مربوط به تامین مالی از طریق بازار سرمایه، به عمل آید. عدم صدور ضمانت‌نامه وزارت امور اقتصادی و دارایی و بانک مرکزی برای طرح‌های بخش خصوصی متقاضی فاینانس، لزوم دریافت مجوز شورای اقتصاد برای طرح‌های بخش خصوصی متقاضی فاینانس براساس قانون بودجه ۹۵، مشکلات اغلب دستگاه‌های عمومی و یا دولتی متقاضی استفاده از فاینانس برای تأمین حداقل آورده متقاضی که معمولاً ۱۵ درصد کل مبلغ می‌باشد، از دیگر چالش‌های تامین منابع مالی می‌باشد که لازم است مورد توجه قرار گیرد.

▪ به منظور تشویق و نیز مشارکت هر چه بیشتر مشارکت‌های مردمی و خیرین و نهادهای مدنی در اجرای طرح‌ها و پروژه‌های استان و اثربخش نمودن فعالیت آن‌ها، این بنیادها نیازمند حمایت‌های دستگاه‌های استانی و دستگاه‌های فرا استانی و نیز دولت محترم می‌باشد که برای این منظور پیشنهاد می‌گردد موضوع معافیت مالیات بر ارزش افزوده این‌گونه خیرین که برای پروژه‌های استان در زمینه‌های عمرانی، آموزشی، خدماتی و ... هزینه می‌شوند، از طریق مجرای قانونی، خرید کالا برای اجرای این پروژه‌ها از مالیات بر ارزش افزوده معاف و مبالغ کسر شده آن‌ها از بابت مالیات بر ارزش افزوده به گونه‌ای اقدام گردد که مجدداً در همان پروژه هزینه گردد.

▪ به منظور تحقق جذب سرمایه‌گذاری مستقیم خارجی و رسیدن به اهداف مورد نظر برای توسعه اقتصادی کشور، به نظر می‌رسد باید اصلاحات نهادی در اقتصاد ایران با اولویت اصلاحات برای بهبود شاخص‌های فضای کسب و کار از جمله کاستن از بورکراسی‌های اداری صورت گیرد.

- برای توسعه کشور و ایجاد رقابت بین استان‌ها پیشنهاد می‌گردد که دولت مشوق‌های منطقه‌ای را در اختیار شورای برنامه‌ریزی و توسعه استان‌ها قرار دهد تا با لحاظ نمودن جمیع شرایط نسبت به اعطای آن‌ها به سرمایه‌گذاران اقدام کنند. در حال حاضر مشوق‌های تولید و سرمایه‌گذاری در کشور برای همه‌ی استان‌ها یکسان می‌باشد.
- تعریف نقشه جامع سرمایه‌گذاری در کشور به تفکیک بازار داخلی و خارجی، به عنوان استراتژیک‌ترین کشور منطقه با تعریف نقش خاص به هر یک از استان‌ها با توجه به موقعیت آن استان.
- تسریع در اصلاح قوانین و مقررات مالیاتی و مقررات صادرات و واردات؛ چرا که با اصلاح قوانین مالیاتی و گمرکی که نقش به‌سزایی در روند تولید و سرمایه‌گذاری دارند و کارآمد کردن سیستم و مکانیزم اخذ مالیات، شفاف‌سازی قانون مالیات بر ارزش‌افزوده می‌توان قدم مؤثری در جذب سرمایه‌گذاری خارجی برداشت.
- به‌منظور توسعه سرمایه‌گذاری خارجی در کشور و انجام امور سرمایه‌گذاری با کشورهای همسو و هم‌جوار، وزارت امور اقتصادی و دارایی و وزارت امور خارجه با همکاری سازمان مدیریت و برنامه‌ریزی نسبت به ایجاد دفاتر نمایندگی سازمان سرمایه‌گذاری و کمک‌های اقتصادی و فنی ایران با تعیین استان‌های معین در کشورهای هدف اقدام کنند.
- پشتیبانی لازم از طرف بیمه‌ها (هجینگ نرخ ارز) در داخل کشور برای جبران نوسانات ارزی برای استفاده‌کنندگان تسهیلات خارجی.

۳. بخش کشاورزی

در این فصل ویژگی‌های اقلیمی استان، ارزش افزوده زیربخش‌های گروه کشاورزی و نیز مصرف واسطه و ستانده آن‌ها، وضعیت تولید محصولات زراعی و باغی و سطح زیر کشت آن‌ها، تولید محصولات پروتئینی، صادرات و قیمت خرید محصولات کشاورزی و میزان تسهیلات اعطایی به بخش کشاورزی استان مورد بررسی قرار گرفته است. در پایان فصل نیز پیشنهادات لازم برای توسعه کشاورزی استان ارائه شده است.

۳-۱. سیاست‌های اقتصادی بخش کشاورزی و جهت‌گیری‌های استان

بخش کشاورزی، به عنوان موتور اصلی رشد و توسعه اقتصادی و بزرگ‌ترین بخش در اقتصاد کشورهای در حال توسعه می‌تواند به شیوه‌های گوناگون مانند عرضه نیروی کار و سرمایه، تأمین مواد خام و غذای ارزان، بازار برای کالاهای تولیدی در بخش صنعت و تأمین ارز خارجی به توسعه اقتصادی کمک نماید.

کشورهای در حال توسعه برای گذر از بحران‌های عدم توسعه، باید به سراغ بخش کشاورزی خود رفته و ضمن تلاش برای گسترش تولیدات کشاورزی، در تفکر آن باشند که این بخش را با تکنولوژی‌های پیشرفته آمیخته کرده و از این رهگذر، تولیدات خود را کارا نمایند.

بخش کشاورزی معمولاً با بخش‌های دیگر به صورت رقابتی عمل نمی‌کند، بلکه رشد آن می‌تواند مکمل رشد بخش‌های دیگر باشد. توجه دقیق‌تر به اکثر عواملی که مورد استفاده بخش کشاورزی است، می‌تواند رقیب نبودن رشد این بخش را با رشد سایر بخش‌ها توجیه نماید. این بخش به علت ارتباطات گسترده‌ای که با سایر بخش‌های اقتصادی دارد می‌تواند با رشد خود زمینه تولید ثروت، ایجاد بازار، ارزآوری و رشد صنعت را فراهم نماید. بنابراین کشورهای در حال توسعه برای برون رفت از بحران‌های اقتصادی باید بخش کشاورزی را از ارکان اصلی توسعه اقتصادی به شمار آورده و به دلیل نقش به‌سزایی که این بخش در تأمین غذا، رفاه جامعه، تولید ناخالص ملی و در نهایت رشد اقتصاد ملی ایفا می‌کند، آن را سرلوحه برنامه‌های اقتصادی خود قرار دهند.

۳-۲. بررسی وضعیت تحولات بخش کشاورزی استان

آب و هوای استان به طور کلی سرد و خشک است ولی به علت تنوع توپوگرافیکی از اقلیم‌های متفاوتی برخوردار می‌باشد. از نظر اقلیمی جزو مناطق نیمه خشک به حساب آمده و میانگین بارندگی آن سالیانه ۲۵۰ تا ۳۰۰ میلی‌متر است.

۴۰ درصد سطح استان را نقاط کوهستانی، ۲۸.۲ درصد را تپه ماهور و ۳۱.۸ درصد را زمین‌های هموار شامل دشت‌ها و جلگه‌های میان کوهی تشکیل می‌دهند که مناطق کوهستانی بستری مستعد برای مراتع گسترده استان محسوب می‌شود. از نظر تقسیمات حوزه‌های آبریز کشور، سه حوزه ارس (۱۳۹۶ هزارهکتار)، قزل اوزن (۱۱۵۸ هزارهکتار) و ارومیه (۱۹۹۲ هزارهکتار)؛ به‌ترتیب ۳۱، ۲۵ و ۴۴ درصد پهنه استان را پوشش می‌دهند.

نظر به تنوع اقلیمی، کوهستان‌های مرتفع و دشت‌های گسترده، تنوع گیاهی و جانوری در آن فراوان بوده و از بارزترین نمودهای آن، منطقه حفاظت شده ارسباران در شمال استان با وسعت ۸۰۶۵۴ هکتار می‌باشد که به دلیل تنوع شگفت‌انگیز گونه‌های گیاهی و جانوری در جنگل‌ها و مراتع آن به عنوان ذخیره‌گاه بیوسفر شناخته شده و طرح مستمر صیانت از جنگل‌های ارسباران توسط وزارت جهاد کشاورزی در حال اجرا می‌باشد.

پناه گاه حیات وحش کیامکی و مناطق شکار ممنوع سهند، کاغذکنان، یکانات، چاراویماق، جزیره اسلامی، میشوداغ، قوریگل و قره قشلاق و نیز منطقه فسیلی مراغه از دیگر مناطق چهارگانه تحت مدیریت حفاظت محیط زیست استان می‌باشند. در این میان قسمت‌هایی از پارک ملی دریاچه ارومیه و منطقه حفاظت شده ماراکان که در آذربایجان شرقی واقع شده است تحت مدیریت حفاظت محیط زیست آذربایجان غربی قرار دارد.

۳-۳. بررسی شاخص‌های بخش کشاورزی

از ۴۵۴۹ هزارهکتار اراضی استان، ۱۲۲۲ هزارهکتار (۲۷ درصد اراضی استان) اراضی کشاورزی (شامل ۸۰۷ هزارهکتار اراضی دیم و ۴۱۵ هزارهکتار اراضی آبی) می‌باشد. قسمت عمده اراضی آبی استان را اراضی نیمه آبی تشکیل می‌دهند. این استان با دارا بودن ۴ درصد سطح برداشت محصولات زراعی از اراضی آبی و ۷.۹۳ درصد از اراضی دیم کشور در رتبه‌های هفتم و سوم کشوری و در مجموع با دارا بودن ۵.۹۱ درصد اراضی آبی و دیم کشور، رتبه پنجم کشوری را به خود اختصاص داده است.

میزان مراتع استان در سال زراعی ۹۵-۱۳۹۴ بالغ بر ۲۴۷۳ هزارهکتار (۵۴ درصد مساحت استان) بوده و میزان علوفه تولیدی مراتع براساس آمارنامه کشاورزی سال زراعی ۹۴-۱۳۹۳، بیش از ۸۰۹ هزارتن می‌باشد که با توجه به ظرفیت مراتع، این استان به یکی از قطب‌های دامپروری کشور تبدیل شده است. هم‌چنین ۱۸۸ هزارهکتار از اراضی استان (۴.۱۳ درصد کل اراضی استان) را جنگل تشکیل

می دهد که ۱۶۴ هزارهکتار آن متعلق به جنگل های ارسباران است و در پنج شهرستان شمالی استان پراکنده می باشد.

۳-۳-۱. تولید محصولات اساسی بخش کشاورزی

جدول ۷. ارزش افزوده زیربخش های گروه کشاورزی استان در سال ۱۳۹۴

رتبه هر بخش	سهم هر بخش (درصد)	درصد رشد	رقم (میلیارد ریال)	عنوان
۱	۶۹.۹	۱۳.۹	۳۲۲۵۶	زراعت و باغداری
۲	۲۸.۷	-۷.۲۹	۱۳۲۳۷	دامداری (گاوداری صنعتی، دام سنتی، مرغداری، پرورش زنبور عسل، کرم ابریشم، شکار و سایر فعالیتهای کشاورزی)
۴	۰.۶	۷.۱	۲۵۹	جنگلداری
۳	۰.۸	۳۴.۵	۳۹۰	ماهیگیری
-	۱۰۰	۶.۹	۴۶۱۴۲	کل بخش کشاورزی

مأخذ: مرکز آمار ایران، محاسبات کارشناسی

جدول ۸. مصرف واسطه زیربخش های گروه کشاورزی استان در سال ۱۳۹۴

رتبه هر بخش	سهم هر بخش (درصد)	درصد رشد	رقم (میلیارد ریال)	عنوان
۲	۳۵.۳	۱۳.۳	۱۳۷۲۱	زراعت و باغداری
۱	۶۳.۷	-۵.۷	۲۴۷۸۹	دامداری (گاوداری صنعتی، دام سنتی، مرغداری، پرورش زنبور عسل، کرم ابریشم، شکار و سایر فعالیتهای کشاورزی)
۴	۰.۴	-۱۵	۱۵۴	جنگلداری
۳	۰.۶	۳۴.۸	۲۳۸	ماهیگیری
-	۱۰۰	۰.۴	۳۸۹۰۳	کل بخش کشاورزی

مأخذ: مرکز آمار ایران، محاسبات کارشناسی

جدول ۹. ستانده زیربخش‌های گروه کشاورزی استان در سال ۱۳۹۴

رتبه هر بخش	سهم هر بخش (درصد)	درصد رشد	رقم (میلیارد ریال)	عنوان
۱	۵۴.۱	۱۳.۷	۴۵۹۷۷	زراعت و باغداری
۲	۴۴.۷	-۶.۳	۳۸۰۲۶	دامداری (گاوداری صنعتی، دام سنتی، مرغداری، پرورش زنبور عسل، کرم ابریشم، شکار و سایر فعالیتهای کشاورزی)
۴	۰.۵	-۲.۴	۴۱۳	جنگلداری
۳	۰.۷	۳۴.۶	۶۲۹	ماهیهگیری
-	۱۰۰	۳.۸	۸۵۰۴۵	کل بخش کشاورزی

مأخذ: مرکز آمار ایران، محاسبات کارشناسی

استان آذربایجان شرقی از نظر تولید محصولات زراعی کشور، در بخش تولید آبی در رتبه سیزدهم و در تولید دیم در رتبه چهارم کشور قرار دارد. این استان، از نظر میزان تولید محصولات زراعی برداشت شده در سال زراعی ۹۵-۱۳۹۴، در رتبه دهم و از نظر سطح زیر کشت محصولات زراعی، در همین سال در رتبه سوم قرار دارد. عمده ترین تولیدات محصولات زراعی استان در سال مزبور به شرح زیر می‌باشد:

- رتبه اول کشور در تولید یونجه با ۱۲.۲۵ درصد؛
- رتبه اول سطح برداشت نباتات علوفه‌ای آبی با ۱۰.۴ درصد
- رتبه دوم کشور در تولید عدس با ۱۹.۹۶ درصد؛
- رتبه دوم کشور تولید نباتات علوفه‌ای دیم با ۸ درصد و سطح برداشت آن با ۲۱.۳ درصد؛
- رتبه سوم کشور در سطح برداشت غلات دیم با ۸.۵ درصد؛
- رتبه چهارم کشور در تولید سیب زمینی با ۶.۷۵ درصد؛
- رتبه پنجم کشور در تولید نخود با ۶.۸۹ درصد؛

جدول ۱۰. سطح زیر کشت و تولید محصولات زراعی استان در سال زراعی ۹۵-۱۳۹۴

عنوان	سطح زیر کشت			میزان تولید	
	مقدار (هزار هکتار)	سهم کشوری (درصد)	رتبه کشوری	مقدار (هزار تن)	سهم کشوری (درصد)
غلات	۵۳۱۱۳۲	۶.۲	۶	۱۰۴۱	۴.۵
حبوبات	۶۲۳۴۶.۵	۷.۴	۵	۴۷۰۶۵	۶.۶
محصولات صنعتی	۱۰۰۲۴	۰.۲	۱۹	۲۷۶۸۶	۱.۷
سبزیجات	۱۸۸۲۱	۳.۸	۱۲	۶۸۱۳۶	۴.۳
محصولات جالیزی	۲۸۶۶	۱.۵	۲۰	۶۶۷۰۲	۱.۲
نباتات علوفه‌ای	۱۰۷۵۸۲	۱۱.۵	۱	۹۶۴۶۰	۴.۶
سایر محصولات	۵۲.۳	۱.۱	۱۲	۶۲۰	۴.۷۷
جمع کل	۷۳۲۸۲۳.	۶.۵۷	۴	۲۸۲۹	۳.۶۲

مأخذ: سازمان جهاد کشاورزی استان آذربایجان شرقی

جدول ۱۱. تولید محصولات باغی استان آذربایجان شرقی طی سال‌های ۹۵-۱۳۹۴

عنوان	سال ۱۳۹۴ (هزار تن)	سال ۱۳۹۵ (هزار تن)	درصد رشد سالانه	سهم کشوری (درصد)	رتبه کشوری
سیب	۶۰۸۲۱۷	۵۰۰۶۸۲	-۱۷.۶۸	۱۴	۲
زردآلو	۱۱۸۲۸۵	۶۸۴۹۷	-۴۲.۰۹	۱۵.۹	۲
انگور	۳۷۰۲۴۶	۳۳۹۶۴۷	-۸.۲۶	۹.۸	۵
بادام	۱۳۶۹۳	۱۱۲۱۹	-۱۸.۰۷	۸.۱	۳
گردو	۲۴۵۳۳	۲۸۲۲۶	-۱۵.۰۵	۱۰.۲۷	۲

مأخذ: سازمان جهاد کشاورزی استان آذربایجان شرقی

جدول ۱۲. تولید محصولات دامی و پروتئینی استان طی سال‌های ۹۵-۱۳۹۴

رتبه کشوری	سهم کشوری (درصد)	درصد رشد سالانه	سال ۱۳۹۵ (تن)	سال ۱۳۹۴ (تن)	عنوان
۳	۶.۰۸	۴.۵۹	۵۱۸۷۵	۴۹۶۰۰	تولید گوشت قرمز
۶	۵.۱۱	۹.۰۴	۵۱۱۷۳۸	۴۶۹۳۰۰	تولید شیر
۵	۹.۱۶	-۰.۱۱	۸۶۲۰۰	۸۶۲۹۷	تولید تخم مرغ
۹	۳.۷۴	۴.۱۰	۸۰۰۷۲	۷۶۹۲۲	تولید گوشت مرغ
۲	۱۵.۹۷	۵.۹۹	۱۳۰۴۴	۱۲۳۰۷	تولید عسل
۶	۵.۳۱	۶.۹۸	۷۴۲۹۲۹	۶۹۴۴۲۶	جمع کل تولید (به غیر از شیلات)

مأخذ: سازمان جهاد کشاورزی استان آذربایجان شرقی

براساس آمارنامه کشاورزی ۹۵-۱۳۹۴ وزارت جهاد کشاورزی، وضعیت استان آذربایجان شرقی در طول سال ۱۳۹۵ در تولید محصولات دامی به شرح زیر می‌باشد:

- رتبه ششم کشور در تولید محصولات دامی با ۷۴۳ هزارتن؛
- رتبه دوم کشور در تولید عسل (۱۵.۹۷ درصد)؛
- رتبه سوم کشور در تولید گوشت قرمز (۶.۰۸ درصد کشوری)
- رتبه پنجم کشور در تولید تخم مرغ (۹.۱۶ درصد کشوری) و رتبه ششم در تولید شیر (۵.۱۱ درصد کشوری).

جدول ۱۳. عملکرد در هکتار محصولات زراعی و باغی استان در سال ۱۳۹۵

عنوان	رقم سال ۱۳۹۵
محصولات زراعی	۳.۸۸ تن در هر هکتار
محصولات باغی	۹.۵۲ تن در هر هکتار

مأخذ: آمارنامه کشاورزی ۹۵-۱۳۹۴ وزارت جهاد کشاورزی، محاسبات کارشناسی

۳-۲. صادرات محصولات بخش کشاورزی

مهم ترین اقلام صادراتی استان آذربایجان شرقی عبارتند از:

کشمش (تقریباً نصف صادرات محصولات کشاورزی استان به کشمش اختصاص دارد)، سیب درختی، جوجه یکروزه، لبنیات و فرآورده های آن، آبمیوه، رب گوجه فرنگی، سبزی و صیفی از جمله پیاز.

در سال ۱۳۹۵ ارزش صادرات محصولات کشاورزی استان ۲۸۵ میلیون دلار بوده می باشد.

جدول ۱۴. وضعیت صادرات محصولات کشاورزی استان آذربایجان شرقی در سال ۱۳۹۵

عنوان	رقم
وزن صادرات کشاورزی استان (هزار تن)	۱۷۵
ارزش صادرات (میلیون دلار)	۲۸۵
نسبت ارزش صادرات به ارزش واردات ^۵	۲

مأخذ: سازمان جهاد کشاورزی استان آذربایجان شرقی

۵. با توجه به عدم ارائه رقم سال ۱۳۹۵ از سوی جهاد کشاورزی استان، رقم سال ۱۳۹۴ درج گردیده است.

۳-۳-۳. حمایت‌های صورت گرفته از بخش کشاورزی

جدول ۱۵. قیمت خرید تضمینی محصولات زراعی استان آذربایجان شرقی در سال ۱۳۹۵

محصول	قیمت هر محصول (ریال در هر کیلو)	محصول	قیمت محصول (ریال در هر کیلو)
گندم معمولی	۱۲۷۵۰	لوبیا چیتی	۲۳۹۴۰
گندم دوروم	۱۳۰۶۸	لوبیا سفید	۲۳۹۴۰
جو	۱۰۰۲۸	لوبیا قرمز	۲۴۱۵۰
ذرت دانه‌ای	۱۰۳۶۸	برنج گروه یک	-
چغندر قند بهاره	۲۹۱۶	برنج گروه دو	-
چغندر قند پاییزه	-	برنج گروه سه	-
پنبه وش	۲۹۳۲۵	سیب زمینی پاییزه	۳۹۶۰
دانه سویا	۲۲۶۵۵	سیب زمینی بهاره	۳۸۸۸
آفتاب گردان	۲۴۵۱۰	سیب زمینی طرح استمرار	-
کلزا	۲۵۳۰۰	پیاز پاییزه	۲۶۴۰
گلرنگ	۲۴۰۸۰	پیاز بهاره	۲۵۹۲
عدس	۲۶۴۵۰	پیاز طرح استمرار	-
نخود	۲۴۶۴۰		

مأخذ: سازمان جهاد کشاورزی استان آذربایجان شرقی

جدول ۱۶. تسهیلات اعطایی به بخش کشاورزی استان طی سال‌های ۹۵-۱۳۹۴

عنوان	پایان اسفند ماه سال ۱۳۹۴ (میلیارد ریال)	پایان اسفند ماه سال ۱۳۹۵ (میلیارد ریال)	درصد رشد سالانه	سهم از کل تسهیلات اعطایی (درصد)
مانده ناخالص تسهیلات اعطایی	۲۹۹۱۵	۳۲۰۶۱	۷.۲	۱۴.۱۱

مأخذ: بانک‌های دولتی و دارای سهام دولتی استان آذربایجان شرقی

مانده ناخالص تسهیلات اعطایی به بخش کشاورزی استان در پایان اسفند ماه سال ۱۳۹۵ مبلغ ۳۲۰۶۱ میلیارد ریال می‌باشد که نسبت به سال ۱۳۹۴ حدود ۷.۲ درصد رشد داشته و ۱۴ درصد از کل تسهیلات اعطایی استان می‌باشد.

۳-۴. جمع‌بندی و ارائه توصیه‌های سیاستی برای استان

- تاکید بر رشد کمی و کیفی تولید محصولات استراتژیک و نگاه تأمینی برای تولید محصولات برای ایجاد امنیت غذایی؛
- نظارت بر تولید محصولات سالم و کیفی در بخش کشاورزی؛
- تکمیل زنجیره تولید محصولات و نهاده‌های کشاورزی؛
- پایداری عملکرد در راستای کشاورزی پایدار و گسترش کشاورزی حفاظتی؛
- افزایش بهره‌وری در استفاده از منابع آبی؛
- توسعه فعالیت‌های دانش بنیان در بخش کشاورزی؛
- آموزش و توسعه اشتغال زنان روستایی در بخش کشاورزی؛
- طرح پهنه‌بندی و نظام نوین ترویج؛
- ابلاغ اولویت‌های توسعه استان و توسعه کشت گلخانه‌ای جهت محصولات سبزی و صیفی؛
- ابلاغ تمرکز زدایی برای واحدها و ادارات تابعه و وابسته بخش کشاورزی در استان‌ها؛
- ابلاغ سیاست‌های آموزش کشاورزی، تمرکز آموزش بهره‌برداران در مرکز آموزش و ادغام مرکز آموزش در مرکز تحقیقات استان؛
- ابلاغ سیاست‌های کلی برنامه ششم در بخش کشاورزی و اقتصاد مقاومتی بخش کشاورزی.

۴. بخش صنعت و معدن استان

در این فصل آمار ارزش افزوده زیربخش‌های گروه صنعت و معدن و نیز مصرف واسطه و ستانده آن‌ها، وضعیت تولید محصولات عمده صنعتی و میزان تسهیلات اعطایی به بخش صنعت و معدن در استان مورد بررسی قرار گرفته است. همچنین با بررسی سیاست‌های اجرایی در ارتباط با صنعت استان، راهکارها و پیشنهادات لازم برای توسعه و پیشرفت صنعت استان مورد بحث قرار گرفته است.

۴-۱. سیاست‌های اقتصادی بخش صنعت و معدن و جهت‌گیری‌های استان

به دلیل نقش صنعت و تولید در رشد اقتصادی کشور، در سیاست‌های توسعه صنعتی باید این موارد را در نظر گرفت که اولاً متنوع سازی کارآمد محصولات، لازمه‌ی توسعه اقتصادی می‌باشد. کشورهای فقیر نسبتاً در تولید معدودی از محصولات تخصص دارند که این امر می‌تواند با کاهش تقاضا برای این محصولات محدود، اقتصاد این کشورها را مبتلا به رکود اقتصادی نماید. در حالی که در اکثر کشورهای ثروتمند، محصولات متنوع‌تری تولید می‌شود. به این مفهوم که افزایش توان تولیدی اقتصاد از طریق متنوع سازی محصولات فرآوری شده و صنعتی، جزء لاینفک توسعه اقتصادی و راهکار خروج از رکود اقتصادی است. با افزایش تولید محصولات صنعتی که تقاضای جهانی برای آن وجود دارد و صادرات آن درآمد سایر کشورها را به اقتصاد داخلی جذب کرده و اشتغال زایی و افزایش درآمد سرانه را موجب می‌شود. ثانیاً کشورهای دارای رشد اقتصادی بالا کشورهایی هستند که از بخش‌های تولید نسبتاً بزرگ برخوردار هستند. هر چه سهم بخش تولیدی کشور از تولید ناخالص داخلی بیش‌تر باشد آن کشور در فراهم نمودن زیرساخت‌های توسعه بهتر عمل خواهد کرد و رشد اقتصادی بالاتری را نیز تجربه خواهد کرد. ثالثاً، شتاب رشد اقتصادی توأم با تغییرات ساختاری در جهت تسهیل تولیدات صنعتی می‌باشد.

طراحی و اجرای سیاست‌های توسعه صنعت، معدن و تجارت کشور باید منطبق با منابع اقتصادی و سیستم سیاسی، محصولات جدید و شیوه‌های نوین پردازش و روند رو به تغییر جغرافیای تولید و مصرف باشد. در این راستا در سال ۱۳۹۵ با ابلاغ ستاد فرماندهی اقتصاد مقاومتی، برنامه‌هایی از قبیل اجرای طرح حمایتی رونق تولید با دامنه شمول واحدهای کوچک تولیدی و متوسط و طرح‌های نیمه تمام دارای پیشرفت فیزیکی بالای ۶۰ درصد در دستور کار صنعت، معدن و تجارت قرار گرفت. همچنین، پرداخت تسهیلات به واحدهای بالای ۱۰۰ نفر کارکن از طریق سامانه بهین‌یاب در دستور کار قرار گرفت.

اما، در سال ۱۳۹۵ متوسط نرخ های تعرفه کالاهای مصرفی ۴.۱ واحد درصد کاهش و متوسط نرخ تعرفه کالاهای واسطه‌ای و سرمایه‌به ترتیب ۰.۶ و ۱ واحد درصد افزایش یافت که با توجه به رویکرد کلی سیاست های دولت مبنی بر حمایت از تولید داخل و عدم تغییر ساختار صنعتی و نیازهای وارداتی آن به نظر می‌رسد که افزایش متوسط نرخ تعرفه کالاهای واسطه‌ای و سرمایه‌ای فاقد هماهنگی لازم با سیاست های کلان اقتصادی دولت بوده است. این موضوع در بازدیدهایی که از صنایع استان به منظور حل مشکلات تولید توسط این اداره کل صورت گرفت، به تکرار توسط فعالین صنعت استان مطرح شد که نتایج آن افزایش هزینه‌ای تولید داخل و کاهش رقابت‌پذیری تولیدات داخلی در برابر تولیدکنندگان داخلی است.

۴-۲. بررسی وضعیت تحولات بخش صنعت و معدن

در سال‌های اخیر صنایع استان با مشکلاتی مواجه بوده‌اند که روند رو به رشد آن‌ها را مختل کرده و از میزان تولید و اشتغال آن‌ها کاسته است. بی‌ثباتی‌های اقتصاد کلان که موجب تغییرات ناگهانی سطح عمومی قیمت‌ها (خصوصاً قیمت مواد اولیه) و تغییرات نرخ ارز می‌شود، آینده سرمایه‌گذاری در کشور را دچار ابهام نموده و فعالین کنونی را با مشکلات جدی مواجه کرده است. همچنین، خلف وعده برخی ارگان‌ها و تغییر ناگهانی قوانین و برخی بخشنامه‌ها از جمله عواملی هستند که ضربه‌های جبران‌ناپذیری را به برخی از تولیدکنندگان وارد کرده است. گلایه برخی از مدیران از شرایط نابرابر آن‌ها و رقایشان است که در سایه و به صورت زیرزمینی به ادامه فعالیت می‌پردازند و با فرار مالیاتی و عدم رعایت قوانین کار و ... توانسته‌اند با کاهش قیمت تمام شده محصولات خود رقیبان خود را از بازار خارج کنند. خصوصاً بنگاه‌هایی که با شفافیت صورت‌های مالی و پرداخت مالیات بر ارزش افزوده تلاش کرده‌اند مقید به قوانین کشور باشند از سوی مشتریان خود کنار گذاشته شده‌اند و در برخی موارد به منظور حفظ مشتری علی‌رغم پرداخت مالیات بر ارزش افزوده به اداره کل امور مالیاتی از اخذ مالیات بر ارزش افزوده از مشتریان خود صرف‌نظر کرده‌اند (به منظور عدم ارائه اطلاعات خریداران به اداره کل امور مالیاتی) که این نیز به معنی تحمیل هزینه‌های اضافی به تولیدکنندگانی است که در شرایط نابرابر قانونی به ادامه فعالیت می‌پردازند.

بهره‌های بالای بانکی همان‌طور که در علم اقتصاد نیز بر آن تأکید شده است موجب آسیب‌پذیری بخش تولید می‌شود از سویی سود سرمایه‌گذاری بدون ریسک بالاتر از سود سرمایه‌گذاری دارای ریسک در کشور می‌باشد که این امر رغبت افراد را به سرمایه‌گذاری در بخش تولید از بین می‌برد و ترجیح افراد بر آن خواهد بود که با فروش دارایی‌های خود و سپرده‌گذاری در بانک‌ها به سود بانکی

بالاتر از سود تولید و بدون ریسک دست یابند، از سوی دیگر با افزایش نرخ بهره بانکی، هزینه سرمایه افزایش پیدا کرده که این به معنی افزایش قیمت تمام شده کالاها و کاهش رقابت پذیری آن‌ها خواهد بود که در نهایت موجب کاهش سرمایه گذاری، تولید و اشتغال خواهد شد. تعرفه واردات نیز از جمله مواردی است که برخی از تولیدکنندگان از آن گلایه مند هستند. تعرفه واردات مواد اولیه، ابزارآلات و ماشین‌های تولیدی موجب افزایش هزینه‌ها و در نتیجه از بین رفتن قدرت رقابت پذیری تولیدکنندگان می‌شود. این در حالی است که برخی از افراد با عنوان واردات ضایعات و آهن قراضه اقدام به واردات بدون تعرفه برخی دستگاه‌ها و حتی محصولات نموده و در داخل کشور با مونتاژ آن و فروش با قیمت بسیار کم بازار را از حضور تولیدکنندگان داخلی خالی می‌کنند.

تحریم‌هایی که کشور با آن مواجه بوده است نیز از جمله عواملی است که برخی تولیدکنندگان را از چرخه اقتصادی حذف کرده است. عدم امکان واردات برخی قطعات و مواد اولیه، افزایش هزینه‌های نقل و انتقال پول، عدم انجام تعهدات توسط برخی از شرکت‌های خارجی از جمله آثار تحریم‌ها بر تولید کشور بوده است. همچنین محدودیت‌هایی که در بروزرسانی فناوری تولید و ماشین‌آلات در دوران تحریم وجود داشته است رقابت پذیری تولیدکنندگان را در برابر رقبای خارجی کاهش داده و عملاً در بخشی از اقتصاد واردات محصولات ارزان تر از تولید آن در داخل کشور و با فناوری قدیمی می‌باشد.

در حال حاضر نیز بدهی‌های معوق این بنگاه‌ها به ادارات کل امور مالیاتی و بانک‌ها موجب تشدید مشکلات شده است. عدم امکان ثبت شرکت و دریافت گواهی‌نامه ارزش افزوده، مسدود بودن حساب‌های بانکی و ممنوع‌الخروج بودن از جمله مواردی است که عملاً امکان تجارت و تولید را آن‌ها سلب کرده است.

۳-۴. بررسی و تحلیل شاخص‌ها و متغیرهای بخش صنعت و معدن

۳-۴-۱. بررسی وضعیت تولید بخش صنعت و معدن

ارزش افزوده بخش‌های معدن، تأمین آب، برق و گاز طبیعی در سال ۱۳۹۴ نسبت به سال ۱۳۹۳ دارای نرخ رشد مثبت بوده است و بیشترین نرخ رشد ارزش افزوده در این گروه با ۳۱ درصد به بخش معدن مربوط می‌باشد. اما ارزش افزوده بخش‌ها صنعت و ساختمان به میزان کاهش داشته است که برخی از دلایل آن در بخش اول این فصل مطرح شد. روند مصرف واسطه برای همه زیربخش‌ها به جز آبرسانی، مدیریت پسماند منفی بوده است. روند ستانده نیز مشابه روند مصرف واسطه می‌باشد با این تفاوت که ستانده بخش معدن برخلاف مصرف واسطه دارای رشد مثبت می‌باشد.

جدول ۱۷. ارزش افزوده زیربخش‌های گروه صنعت و معدن استان در سال ۱۳۹۴

رتبه هر بخش	سهم هر بخش (درصد)	درصد رشد	رقم (میلیارد ریال)	عنوان
۴	۳	۳۱	۴۵۶۸	معدن
۱	۷۷	-۱۹	۱۱۵۶۱۲	صنعت
۳	۶	۱۱	۹۱۷۰	تأمین برق، گاز، بخار و تهویه هوا
۵	۱	۲۲	۸۰۵	آبرسانی، مدیریت پسماند، فاضلاب و فعالیتهای تصفیه
۲	۱۳	-۱	۱۹۸۹۲	ساختمان
-	۱۰۰	-۱۴	۱۵۰۰۴۷	کل بخش صنعت و معدن

مأخذ: مرکز آمار ایران، محاسبات کارشناسی

جدول ۱۸. مصرف واسطه زیربخش‌های گروه صنعت و معدن استان در سال ۱۳۹۴

رتبه هر بخش	سهم هر بخش (درصد)	درصد رشد	رقم (میلیارد ریال)	عنوان
۵	۰.۳۱	-۳۱	۹۲۶	معدن
۱	۸۷	-۱۸	۲۵۷۲۰۹	صنعت
۳	۱.۵۰	-۲۰	۴۴۱۱	تأمین برق، گاز، بخار و تهویه هوا
۴	۰.۴۴	۱۶	۱۳۰۵	آبرسانی، مدیریت پسماند، فاضلاب و فعالیتهای تصفیه
۲	۱۰.۲۹	-۴	۳۰۲۷۱	ساختمان
-	۱۰۰	-۱۷	۲۹۴۱۲۴	کل بخش صنعت و معدن

مأخذ: مرکز آمار ایران، محاسبات کارشناسی

جدول ۱۹. ستانده زیربخش‌های گروه صنعت و معدن استان در سال ۱۳۹۴

رتبه هر بخش	سهم هر بخش (درصد)	درصد رشد	رقم (میلیارد ریال)	عنوان
۴	۱.۲۴	۱۴	۵۴۹۵	معدن
۱	۸۳.۹۴	-۱۸	۳۷۲۸۲۱	صنعت
۳	۳.۰۶	-۱	۱۳۵۸۱	تأمین برق، گاز، بخار و تهویه هوا
۵	۰.۴۸	۱۸	۲۱۱۰	آبرسانی، مدیریت پسماند، فاضلاب و فعالیتهای تصفیه
۲	۱۱.۲۹	-۳	۵۰۱۶۴	ساختمان
-	۱۰۰	-۱۶	۴۴۴۱۷۱	کل بخش صنعت و معدن

مأخذ: مرکز آمار ایران، محاسبات کارشناسی

جدول ۲۰. نسبت مصرف واسطه به ستانده زیربخش‌های گروه صنعت و معدن در سال ۱۳۹۴

رتبه	نرخ تغییرات	سال ۱۳۹۴	سال ۱۳۹۳	عنوان
۵	-۰.۱۱	۰.۱۷	۰.۲۸	معدن
۱	۰	۰.۶۹	۰.۶۹	صنعت
۴	-۰.۰۸	۰.۳۲	۰.۴۰	تأمین برق، گاز، بخار و تهویه هوا
۲	-۰.۰۱	۰.۶۲	۰.۶۳	آبرسانی، مدیریت پسماند، فاضلاب و فعالیتهای تصفیه
۳	-۰.۰۱	۰.۶۰	۰.۶۱	ساختمان
-	-۰.۰۱	۰.۶۶	۰.۶۷	کل بخش صنعت و معدن

مأخذ: مرکز آمار ایران، محاسبات کارشناسی

نسبت مصرف واسطه به ستانده زیربخش های صنعت و معدن در سال ۱۳۹۴، بیشترین مقدار با ۰.۶۹ به بخش صنعت مربوط می باشد و حاکی از آن است که توسعه صنعت در استان می تواند با رونق بخشیدن به صنایع بالادستی و تکمیل زنجیره ارزش به ایجاد اشتغال و درآمد کمک شایانی نماید. این نسبت برای زیربخش معدن استان در سال ۱۳۹۴ نسبت به سال ۱۳۹۳ کاهش ۱۱ درصدی داشته است که می توان آن را افزایش بهره‌وری بخش معدن تلقی کرد.

جدول ۲۱. محصولات عمده تولیدی صنعتی آذربایجان شرقی طی سال های ۹۵-۱۳۹۴

عنوان	۱۳۹۴	۱۳۹۵	درصد رشد
الکتروموتور (هزار دستگاه)	۴۰۴۷	۳۱۴۲	-۲۲
انواع پاپوش (هزار جفت)	۱۱۳۱۲	۱۰۸۷	-۹۰
چرم (هزار فوت مربع)	۲۵۴۶	۲۷۲۹	۷
دارو (میلیون عدد)	۲۱۸۴	۲۴۴۳	۱۲
سیمان (هزار تن)	۱۵۵۲	۱۲۸۳	-۱۷
شیشه جام (هزار تن)	۲۲۴	۲۲۰.۷	-۱
تراکتور (دستگاه)	۹۳۵۷	۱۱۷۱۴	۲۵
کاشی (هزار متر مربع)	۶۲۳۶.۷	۵۷۷۹	-۷
محصولات فولادی (هزار تن)	۲۱۵۴.۷	۱۶۳۲.۵	-۲۴
یخچال و فریزر (دستگاه)	۴۹۱۶۹	۶۸۱۲۱	۳۹
انواع دستگاه تهویه مطبوع غیر خانگی (دستگاه)	۲۰۹۹۳	۳۴۹۴۳	۶۶
انواع کمپرسور (دستگاه)	۵۷۶	۵۴۷	-۵

مأخذ: سازمان صنعت، معدن و تجارت استان

۶. با توجه به مذاکرات صورت گرفته با سازمان صنعت، معدن و تجارت استان، منبع آمار شاخص های بخش صنعت سامانه مدیریت فرایند بهین یاب می باشد. در سامانه مزبور واحدهایی که اقدام به تمدید مجوزهای مربوطه نکرده باشند خود به خود حذف گردیده و آمار آن ها در این سامانه محاسبه نمی شود. بنابراین ارقام فوق و درصد رشد محاسبه شده از آن ها نشانگر وضعیت واقعی تولید استان در این بخش نبوده و تنها شامل اطلاعات واحدهایی است که در زمان گزارش گیری از سامانه مزبور، اطلاعات خود را به روزرسانی نموده اند.

محصولات عمده تولیدی صنعتی استان آذربایجان شرقی شامل الکتروموتور، انواع پایپوش، چرم، دارو، سیمان، شیشه، تراکتور، کاشی، محصولات فولادی، یخچال و فریزر، انواع دستگاه تهویه مطبوع غیرخانگی و انواع کمپرسور می باشد. برخی از اقلام به دلیل کمبود مواد اولیه و برخی تجهیزات و قطعات یا واردات بی حد و اندازه کالاهای بی کیفیت ولی ارزان قیمت در دوره مورد بررسی کاهش در میزان تولید را تجربه کرده‌اند.

۴-۳-۲. بررسی وضعیت کارگاه‌های صنعتی

جدول ۲۲. وضعیت کارگاه‌های صنعتی استان طی سال‌های ۹۵-۱۳۹۴

عنوان	۱۳۹۴	۱۳۹۵	درصد رشد
تعداد پروانه‌های بهره برداری صنعتی صادره (فقره)	۲۵۴	۱۵۷	-۳۸
میزان سرمایه‌گذاری بر اساس پروانه‌های بهره‌برداری ایجاد (میلیارد ریال)	۵۲۳۷	۳۹۶۱	-۲۴
میزان اشتغال بر اساس پروانه‌های بهره‌برداری صنعتی صادره (نفر)	۳۱۹۶	۲۲۹۵	-۲۸
سرمایه‌گذاری به ازای هر نفر شاغل (میلیون ریال)	۱۶۳۹	۱۰۰۰	-۳۹
تعداد جوازهای تأسیس صادره به تفکیک گروه صنعت (فقره)	۲۰۷۳	۱۰۲۶	-۵۱
میزان اشتغال بر اساس پروانه‌های جواز تأسیس (نفر)	۴۶۶۵۰	۲۷۲۹۱	-۴۱
سهم کارگاه‌های صنعتی بالاتر از ۱۰۰ نفر کارکن از کل کارگاه‌های صنعتی استان (درصد)	۱۵	۹	-۴۰

مأخذ: سازمان صنعت، معدن و تجارت استان آذربایجان شرقی

رکود اقتصادی از عمده دلایل کاهش تعداد پروانه‌های بهره‌برداری صنعتی صادره در سال ۱۳۹۵ نسبت به سال ۱۳۹۴ می‌باشد. کاهش میزان سرمایه‌گذاری و کاهش تعداد اشتغال بر اساس پروانه‌های بهره‌برداری ایجاد و نیز کاهش سرمایه‌گذاری به ازای هر نفر اشتغال نشان می‌دهد که سرمایه‌گذاری کمتری در این دوره صورت گرفته است. تعداد جوازهای تأسیس صادره و میزان اشتغال بر اساس پروانه‌های جواز تأسیس در بخش صنعت در سال ۱۳۹۵ کاهش یافته است.

کاهش سهم کارگاه‌های صنعتی بالاتر از ۱۰۰ نفر کارکن از کل کارگاه‌های صنعتی استان هشدار می‌دهد و وجود مشکلات عمده در بخش صنعت استان که تأثیرات آن بر اقتصاد استان و کشور را به زودی شاهد خواهیم بود. ایجاد کارگاه‌های بزرگ اولاً می‌تواند اشتغال غیرمستقیم ایجاد نماید و ثانیاً صرفه‌های نسبت به مقیاس و انباشت سرمایه در این کارگاه‌ها می‌تواند عاملی برای بالا بودن قدرت رقابت‌پذیری این کارگاه‌ها نسبت به واحدهای صنعتی کوچک‌تر باشد.

جدول ۲۳. شاخص‌های بهره‌وری بخش صنعت استان طی سال‌های ۹۰-۱۳۸۹

عنوان		رقم شاخص		درصد رشد	
		۱۳۸۹	۱۳۹۰	۱۳۸۹	۱۳۹۰
بهره‌وری نیروی کار بر مبنای ارزش ستانده		۱۵۳	۱۳۴	۲.۳۳	-۱۲.۰۶
بهره‌وری نیروی کار بر مبنای ارزش افزوده		۶۲	۵۴	-۳.۰۴	-۱۳.۸۸
بهره‌وری دستمزد بر مبنای ارزش ستانده		۱۴۳	۱۶۹	۱۰.۶۷	۱۸.۴۸

مأخذ: سازمان ملی بهره‌وری

جدول ۲۴. شاخص بهره‌وری انرژی کارگاه‌های صنعتی ده نفر کارکن و بیشتر استان طی سال‌های ۹۳-۱۳۹۲

عنوان		رقم شاخص		درصد رشد	
		۱۳۹۲	۱۳۹۳	۱۳۹۲	۱۳۹۳
شاخص بهره‌وری انرژی کارگاه‌های صنعتی ده نفر کارکن و بیشتر		۱۰۳	۱۱۰	۱۱.۹۶	۶.۸

مأخذ: سازمان ملی بهره‌وری و محاسبات کارشناسی

طی سال‌های ۹۰-۱۳۸۸ شاهد کاهش بهره‌وری نیروی کار در صنعت بوده‌ایم. به منظور ارتقای بهره‌وری نیروی کار روش‌های مختلفی وجود دارد. سرمایه، مکمل نیروی کار می‌باشد که به منظور افزایش بهره‌وری نیروی کار بایستی سرمایه مورد نیاز در اختیار وی قرار بگیرد و حتی الامکان از فناوری‌های روز دنیا در تولید بهره برد. متأسفانه به دلیل تنگنانهایی که در کشور برای واردات ماشین‌آلات و کالاهای سرمایه‌ای طی سال‌های اخیر وجود داشته است، بخش عمده‌ای از سرمایه بنگاه‌های اقتصادی مستهلک شده و همین امر باعث گردیده بهره‌وری نیروی کار کاهش پیدا کند. بنابراین ضرورت دارد نوسازی صنایع استان در اولویت برنامه‌های توسعه استان قرار گیرد. طی سال‌های اخیر بهای حامل‌های انرژی در نتیجه هدفمندی یارانه‌ها افزایش یافته و باعث رشد بهره‌وری انرژی استان شده است.

۴-۳-۳. بررسی وضعیت زیربخش معدن

جدول ۲۵. وضعیت بخش معدن در استان آذربایجان شرقی طی سال‌های ۹۵-۱۳۹۴

عنوان	۱۳۹۴	۱۳۹۵	درصد رشد
تعداد پروانه‌های بهره برداری صادره در بخش معدن (فقره)	۲۵	۳۵	۴۰
میزان سرمایه‌گذاری بر اساس پروانه‌های بهره‌برداری ایجاد (میلیارد ریال)	۱۰۴۵۷۳	۳۳۱۴۲۰	۲۱۷
میزان اشتغال بر اساس پروانه های بهره برداری صادره (نفر)	۱۴۴	۱۶۸	۱۷

مأخذ: سازمان صنعت، معدن و تجارت استان آذربایجان شرقی

تعداد پروانه‌های بهره‌برداری صادره، میزان سرمایه‌گذاری بر اساس پروانه‌های بهره‌برداری ایجاد و میزان اشتغال بر اساس پروانه‌های بهره‌برداری صادره در بخش معدن در سال ۱۳۹۵ نسبت به سال ۱۳۹۴ افزایش یافته و برابر با ۳۵ پروانه می‌باشد.

سرمایه‌گذاریدر زیربخش‌های مختلف صنعت استان را به‌صورت زیر می‌توان تحلیل نمود:

- کاهش سرمایه‌گذاری در زیربخش‌های چوب و محصولات چوبی، مبلمان، ساخت کاغذ و محصولات کاغذی، محصولات لاستیک و پلاستیک، ساخت منسوجات، ماشین‌آلات و تجهیزات و ماشین‌آلات و دستگاه‌های برقی عامل کاهش مجموع سرمایه‌گذاری در استان می‌باشد.
- در شرایطی که مواد اولیه محصولات پلاستیکی در کشور به وفور یافت می‌شود کاهش سرمایه‌گذاری در تولید محصولات پلاستیکی که به جرات می‌توان گفت ناشی از واردات بی‌رویه این محصولات می‌باشد جای تأمل و تأسف دارد.
- کاهش سرمایه‌گذاری در ماشین‌آلات نیز مشکلات چشمگیری را برای صنعت کشور در پی خواهد داشت، چرا که آذربایجان شرقی به عنوان قطب صنعتی کشور اغلب ماشین‌آلات مورد نیاز برای بخش صنعت کشور را تأمین می‌کند.
- استان آذربایجان شرقی قطب چرم و کفش کشور تلقی می‌گردد و از دیرباز جزو صنایع اصلی این استان به شمار می‌آید. افزایش سرمایه‌گذاری در این صنعت می‌تواند نوید بخش توجه بیشتر به این صنعت و احیای دوباره آن و کاهش واردات باشد.

▪ بخش های ساخت ماشین آلات و تجهیزات، ساخت فلزات اساسی، محصولات غذایی و آشامیدنی ها، سایر محصولات کانی غیر فلزی، وسایل نقلیه موتوری، محصولات فلزی فابریکی، ساخت مواد و محصولات شیمیایی و محصولات از لاستیک و پلاستیک به ترتیب بیشترین اشتغال را در میان صنایع داشته اند. با توجه به نقش این صنایع در اشتغال زایی و معضل بیکاری در کشور و استان ضرورت دارد توجه بیشتری به این بخش داشته باشیم.

جدول ۲۶. میزان سرمایه گذاری و اشتغال براساس پروانه های بهره برداری در بخش صنعت استان آذربایجان شرقی طی سال های ۹۵-۱۳۹۴

عنوان		میزان سرمایه گذاری (میلیارد ریال)		تعداد اشتغال (نفر)	
		۱۳۹۵	۱۳۹۴	۱۳۹۵	۱۳۹۴
ساخت منسوجات					
		۲۵	۲۴۸	۶۶	۱۰۱
کک و فرآورده های حاصل از نفت					
		۱۴۶	۶۵	۶۲	۲۵
پوشاک و عمل آوردن پوست خز					
		۲	۱۴	۳۵	۴۹
محصولات فلزی فابریکی					
		۲۱۰	۲۴۰	۲۰۵	۱۹۹
سایر فعالیت های خدمات مهندسی					
		۲۰	۲	۳۰	۱۰
ساخت فلزات اساسی					
		۱۹۳۰	۶۳۳	۵۸۷	۱۰۷
ابزار پزشکی - اپتیکی - دقیق - ساعت					
		۳۴	۳۳	۲۵	۳۶
انتشار و چاپ و تکثیر					
		۰	۴۱	۰	۱۲
ساخت مواد و محصولات شیمیایی					
		۳۷۲	۶۷۹	۱۳۵	۱۳۶
محصولات غذایی و آشامیدنی ها					
		۳۷۵	۵۶۱	۳۴۸	۴۲۶
مبلمان سایر مصنوعات					
		۱۰	۸	۵۰	۱۱
ماشین آلات و دستگاه های برقی					
		۹۵	۳۵	۶۸	۳۱
محصولات از لاستیک و پلاستیک					
		۲۵۸	۳۴۵	۱۵۲	۱۷۹
سایر تجهیزات حمل و نقل					
		۳	۱۲	۶	۹
فعالیت های پشتیبانی و کمکی حمل و نقل؛ فعالیت های آژانس های مسافرتی					
		۱۸۷	۷۰	۱۵۴	۲۶
استخراج سایر معادن					
		۱۵۳	۴۸	۱۴۲	۳۷

جدول ۲۶. میزان سرمایه‌گذاری و اشتغال براساس پروانه‌های بهره‌برداری در بخش صنعت استان آذربایجان شرقی طی سال‌های ۹۵-۱۳۹۴

عنوان		میزان سرمایه‌گذاری (میلیارد ریال)		تعداد اشتغال (نفر)	
		۱۳۹۵	۱۳۹۴	۱۳۹۵	۱۳۹۴
دباغی - چرم - کیف - چمدان - کفش		۳	۳۸	۷	۳۵
مجموع		۵۲۳۶	۳۹۶۰	۳۱۹۶	۲۲۹۵

مأخذ: سازمان صنعت، معدن و تجارت استان آذربایجان شرقی

۴-۳-۴. صادرات و واردات محصولات بخش صنعت و معدن

ارزش و وزن صادرات در سال ۱۳۹۵ نسبت به سال قبل افزایش داشته اما میزان افزایش واردات بیشتر بوده است که چندان مثبت تلقی نمی‌شود. اقلام عمده صادراتی و وارداتی استان نیز به شرح جدول ۲۸ می‌باشد که وجود توتون و تنباکو در لیست اقلام عمده وارداتی جای بحث و تأمل را دارد.

جدول ۲۷. صادرات و واردات محصولات بخش صنعت و معدن طی سال‌های ۹۵-۱۳۹۴

عنوان		۱۳۹۴	۱۳۹۵	درصد رشد
صادرات	ارزش صادرات (میلیون دلار)	۱۰۲۷	۱۰۳۰	۰.۲۹
	وزن صادرات (هزار تن)	۱۰۴۲	۱۱۵۰	۱۰.۳۶
	نسبت ارزش به وزن صادرات (دلار به‌ازای هر تن)	۰.۹	۰.۸۹	-۱.۱۱
واردات	ارزش واردات (میلیون دلار)	۱۰۷۰	۱۲۰۹	۱۲.۹۹
	وزن واردات (هزار تن)	۵۲۴	۵۶۶	۸.۰۲
	نسبت ارزش به وزن واردات (دلار به‌ازای هر تن)	۲.۰۴	۲.۱	۲.۹۴

مأخذ: سازمان صنعت، معدن و تجارت استان آذربایجان شرقی

جدول ۲۸. اقلام عمده صادراتی و وارداتی در بخش صنعت و معدن استان

عنوان	شرح
اقلام عمده صادراتی	فرش، صنایع دستی، چرم و کفش، شیرینی و شکلات، شیشه، سیمان و مصالح ساختمانی، کشمش و میوه و تره بار، لوازم خانگی، تراکتور
اقلام عمده وارداتی	ماشین آلات صنعتی، وسایل مکانیکی و اجزای آنها، چوب و زغال چوب، توتون و تنباکو، کاغذ، مقوا دستگاه های برقی، مصنوعات چدن آهن و فولاد، فرآورده های خوراکی

مأخذ: سازمان صنعت، معدن و تجارت استان آذربایجان شرقی

۴-۳-۵. حمایت های دولت از بخش صنعت و معدن

جدول ۲۹. تسهیلات اعطایی^۷ به بخش صنعت و معدن استان طی سال های ۹۵-۱۳۹۴

عنوان	پایان اسفند ماه سال ۱۳۹۴ (میلیارد ریال)	پایان اسفند ماه سال ۱۳۹۵ (میلیارد ریال)	درصد رشد سالانه	سهم از کل تسهیلات اعطایی (درصد)
مانده ناخالص تسهیلات اعطایی	۳۱۴۴۹	۳۷۷۵۷	۲۰.۰۶	۱۶.۶۱

مأخذ: بانک های دولتی و دارای سهام دولتی استان آذربایجان شرقی

مانده ناخالص تسهیلات اعطایی به بخش صنعت و معدن استان در پایان اسفند ماه سال ۱۳۹۵ مبلغ ۳۷۷۵۷ میلیارد ریال می باشد که نسبت به سال ۱۳۹۴ حدود ۲۰.۰۶ درصد رشد داشته و ۱۶.۶۱ درصد از کل تسهیلات اعطایی می باشد.

جدول ۳۰. تسهیلات پرداختی بانک های عامل استان به طرح های بخش صنعت و معدن استان از محل منابع صندوق توسعه ملی در پایان سال ۱۳۹۵

عنوان	رقم
تسهیلات ریالی پرداختی	۵۲۰۳ میلیارد ریال
تسهیلات ارزی پرداختی	۵۶ میلیون دلار ^۸

مأخذ: بانک های عامل استان آذربایجان شرقی

۷. ارقام این جدول شامل تسهیلات اعطایی به بخش ساختمان و مسکن نمی باشد.

۸. معادل دلاری تسهیلات پرداختی سایر ارزها محاسبه شده است.

بانک های عامل استان تا پایان سال ۱۳۹۵ از منابع صندوق توسعه ملی ۵۲۰۳ میلیارد ریال تسهیلات ریالی و ۵۶ میلیون دلار تسهیلات ارزی پرداخت کرده اند.

جدول ۲۱: اعتبارات بودجه ای تخصیص یافته به طرح های صنعتی استان در سال ۱۳۹۵

عنوان	رقم
اعتبارات بودجه ای	۵۳۵۰۰ میلیون ریال ^۹

مأخذ: سازمان برنامه و بودجه استان آذربایجان شرقی

۴-۴. جمع بندی و ارائه توصیه های سیاستی برای استان

با عنایت به این موارد و لزوم تقویت بنگاه های اقتصادی به منظور افزایش اشتغال و ارتقای معیشت جامعه پیشنهاد می شود با نظارت متخصصین هر حوزه (بهتر است در هر شاخه از صنعت و تولید از متخصصین و فارغ التحصیلان همان صنعت استفاده شود) بنگاه های اولویت دار شناسایی شوند و حمایت های واقعی مادی و قانونی از بنگاه های واجد شرایط صورت گیرد تا با رونق دوباره آن ها شاهد افزایش تولید، اشتغال و درآمد کشور و همچنین وصول مطالبات سازمان ها و بانک ها باشیم. در این زمینه، آموزش مدیران بنگاه ها به صورت اثربخش نیز پیشنهاد می گردد. دانشگاه های کشور نیز از ظرفیت لازم برخوردار هستند تا نیروهای جوان و تحصیل کرده خود را در اختیار بانک ها، سازمان ها و بنگاه ها قرار دهند تا به صورت علمی و مشاوره ای نسبت به شناسایی مشکلات، رفع آن ها و همچنین توسعه بنگاه ها کمک نمایند. در تعیین اولویت ها بهتر است به ارزش افزوده ای که هر بنگاه می تواند ایجاد نماید، تکمیل زنجیره ارزش و دوره بازگشت سرمایه توجه شود. به طور کلی در جهت رفع مشکلات و تحقق توسعه اقتصادی و صنعت کشور راهکارهای زیر می تواند راهگشا باشد:

- بهبود فضای کسب و کار و اصلاح قوانین و مقررات؛
- آموزش مهارت های لابی گری و مذاکره برای فعالان بخش خصوصی؛
- تشکیل و حمایت از کنسرسیوم ها و شرکت های مدیریت صادرات (EMC) برای انجام سریع صادرات، صرفه جویی در وقت و هزینه ها، کاهش ریسک صادراتی، افزایش قدرت رقابتی و ...؛

۹. شامل اعتبار تخصیص یافته به برق شهرک ها نیز می باشد.

- فراهم نمودن شرایط لازم برای انتقال دانش فنی به روز از سایر کشورها به بنگاه‌های بخش خصوصی در جهت افزایش قدرت رقابت‌پذیری آن‌ها؛
- ایجاد ارتباط مستمر بین بنگاه‌های بخش خصوصی و دانشگاه‌ها؛
- آموزش شیوه‌های مدرن تأمین مالی برای فعالان بخش خصوصی؛
- حمایت کارآمد بانک‌ها از بخش خصوصی از طریق اعطای تسهیلات و ارائه مشاوره؛
- اصلاح قوانین کار و بیمه‌ای در جهت تسهیل جذب نیروی کار توسط بخش خصوصی؛
- تسهیل فرآیند صادرات کالاها و خدمات تولیدی بخش خصوصی؛
- نظارت جدی مقامات ارشد استان در خصوصی‌سازی صنایع استان و توجه به واگذاری واحدها به سرمایه‌گذاران دارای صلاحیت جهت جلوگیری از بروز بحران‌های کارگری که در حال حاضر در برخی از این واگذاری‌ها به وجود آمده است؛
- شناسایی، بهبود کیفیت، ایجاد و توسعه زیربناهای سخت‌افزاری (آب، برق و گاز) جهت سازمان‌دهی استقرار صنایع در شرکت‌ها و نواحی صنعتی به ویژه در مناطقی که با محدودیت‌های اراضی یا محیط‌زیستی مواجه هستند؛
- تدوین شناسنامه طرح‌های صنعتی و معدنی در حال اجرا و واحدهای صنعتی، معدنی و تجاری براساس آخرین وضعیت فعالیت آن‌ها در راستای بهبود فضای کسب و کار؛
- اصلاح نظام آمار و اطلاعات صنعتی و معدنی در دستگاه‌های مسئول استان (آمار و اطلاعات صحیح زیربنای هرگونه برنامه‌ریزی است)؛
- تغییر رویکرد و توجه به ایجاد صنایع مادر و بزرگ و برنامه‌ریزی کامل جهت توسعه صنایع پایه همانند دیگر پیش‌نیازهای توسعه‌ی اقتصادی؛
- حمایت از توسعه بخش خصوصی و محصولات با فن‌آوری برتر و با ارزش‌افزوده بالا؛
- تشکیل کمیته تخصصی سرمایه‌گذاری در سازمان صنعت، معدن و تجارت، با هدف بررسی قوانین، مشکلات، موانع اداری و بازاریارنده در سطح کشوری و استانی و ارائه پیشنهادات لازم به مسئولان ذی‌ربط جهت رفع موانع سرمایه‌گذاری؛
- توسعه روابط تجاری بین‌المللی؛
- تعیین اولویت‌های سرمایه‌گذاری و شاخص‌های حمایتی از صنایع؛

- جهت‌گیری کلیه سیاست‌های اقتصادی و بهره‌گیری از مزیت‌های نسبی در جهت ایجاد مزیت‌های رقابتی و افزایش شاخص رقابت‌پذیری در بخش صنعت و معدن در مقایسه با شاخص‌های کشوری و جهانی؛
- حمایت همه‌جانبه از برندهای مطرح؛ این شرکت‌ها دارای ریسک اعتباری کم‌تر و صورت‌های مالی شفاف هستند، تقویت آن‌ها به بهبود تولید و ایجاد اشتغال می‌انجامد؛
- توجه به توسعه صنایع دارویی و تجهیزات پزشکی با توجه به ارز آور بودن آن‌ها و ارزش‌افزوده‌ی بالای این صنعت و صنعت پوشاک به عنوان حلقه پایانی ارزش صنایع نساجی و مذاکره با برندهای مطرح این صنعت در خارج از کشور جهت سرمایه‌گذاری؛
- در کشورهایی که نرخ تورم بالاست فعالیت‌های واسطه‌گری و غیرمولد از سودآوری بیش‌تری برخوردار است و از این‌رو ضروری است که استفاده صحیح از تسهیلات در روند اجرایی طرح‌های مولد صنعتی و تولیدی مورد نظارت دقیق قرار گیرد؛
- افزایش سرمایه صندوق توسعه ملی در بانک‌های عامل تخصصی توسعه صادرات، صنعت و معدن و صندوق ضمانت صادرات برای کمک به افزایش سرمایه در گردش واحدهای تولیدی؛
- بخشی از مشکلات توسعه فعالیت‌های حوزه معدن مربوط به آیین‌نامه‌ها، مقررات و دستورالعمل‌های اکتشاف و بخش دیگر به صدور مجوز و اختصاص بودجه‌های دولتی بدون داشتن نتیجه به شرکت‌های فاقد صلاحیت اکتشاف است.
- همراهی بیش‌تر سیستم بانکی با صنعت.

۵. بخش ساختمان و مسکن استان

در این فصل تحولات صورت گرفته در بخش ساختمان و مسکن در طول برنامه‌های توسعه و سیاست‌های اجرا شده، آمار ارزش افزوده زیربخش‌های گروه ساختمان و مسکن و میزان تسهیلات اعطایی به این بخش در استان مورد بررسی قرار گرفته است. همچنین در پایان فصل پیشنهاداتی در ارتباط با مشکلات موجود در این حوزه ارائه شده است.

۵-۱. سیاست‌های اقتصادی بخش ساختمان و مسکن و جهت‌گیری‌های استان

مروری بر برنامه‌ها و سیاست‌های اجرا شده در سال‌های اخیر و بررسی مسائل بنیادی، ضرورت‌ها و نیز رویکردهای حل مسأله و نیز روش‌های اجرایی استفاده شده برای حل مشکل مسکن گروه‌های کم‌درآمد، می‌تواند در بردارنده تجاربی روشن از آثار و پیامدهای سیاست‌های اجرا شده و نیز معیاری برای ارزیابی امکان‌سنجی سیاست‌های جدید باشد.

در برنامه‌های اول و دوم عمرانی، به دلیل کم بودن جمعیت شهرنشین در کشور و وجود اراضی شهری مورد نیاز برای ساخت و سازها، بخش مسکن هنوز جایگاه معینی را به خود اختصاص نداده بود. موضوع زمین در تدوین سیاست‌های مسکن، اولین بار در برنامه سوم عمرانی مطرح شد. با شروع برنامه سوم عمرانی، نظارت بر کلیه فعالیت‌های مربوط به تأمین مسکن به طور جدی در دستور مهمترین سیاست‌ها و خط‌مشی برنامه کار قرار گرفت و وزارت آبادانی و مسکن تأسیس شد. هدف اصلی برنامه سوم، ساختن خانه‌های ارزان قیمت برای طبقه کم‌درآمد، تأمین حداقل واحدهای مسکونی شهری و روستایی و ایجاد ساختمان‌های اداری مطابق روش‌ها و استانداردهای بین‌المللی با توجه به شرایط اقلیمی ایران بوده است.

برنامه چهارم عمرانی کشور در زمانی تدوین شد که شهرهای کشور به دلیل عواقب اصلاحات ارضی با موجی از مهاجرت مواجه شدند و مسکن به عنوان یک معضل اجتماعی مطرح و برای اولین بار یک سرفصل اصلی به مسکن اختصاص داده شد. در این برنامه، سیاست استمرار ساخت خانه‌های ارزان قیمت، افزایش سرمایه بانک رهنی جهت اعطای وام به بخش خصوصی، ایجاد ارتباط بین مسکن و شهرسازی در قالب طرح‌های ملی و نوسازی محلات و خانه‌های فرسوده مورد توجه واقع شد و برای ساخت ۲۷۵ هزار واحد مسکونی جدید برنامه‌ریزی گردید.

در برنامه پنجم، مسکن روستایی از بخش عمران روستایی خارج و وارد بخش مسکن شد، بخش مسکن از بخش ساختمان جدا و فصلی مستقل را تشکیل داد، عملیات خانه‌سازی سایر بخش‌ها وارد فصل مسکن شد و تعداد شاخص‌های هدف نسبت به برنامه چهارم افزایش یافت.

برنامه پنجم کشور با الهام از سند چشم‌انداز ۱۴۰۴ و سیاست‌های کلی نظام و به خصوص طرح جامع مسکن تهیه شد، به نحوی که هدف کلان طرح جامع مسکن تأمین مسکن اقشار کم درآمد، احداث مسکن امن و بادوام، تنظیم بازار، ایجاد هماهنگی بین سیاست‌های مسکن و سیاست‌های آمایشی و توسعه و کاهش نابرابری‌های منطقه‌ای در برخورداری از مسکن مناسب به عنوان اهداف برنامه نیز دیده شدند. هرچند برنامه پنجم به طور رسمی ابلاغ نگردید ولی برای تحقق اهداف، تعداد قابل توجهی از راهبردها، سیاست‌های اجرایی و برنامه‌های اجرایی تهیه و به صورت موردی ابلاغ و مورد اجرا قرار گرفتند.

اهداف سیاست‌های بخش مسکن در برنامه پنجم توسعه عبارت است از:

- تأمین مسکن امن، سالم و در استطاعت مالی خانوارها با تأکید بر مسکن گروه‌های کم درآمد؛
- ارتقاء کمی و کیفی تولید و عرضه مسکن در مناطق شهری و روستایی؛
- تنظیم بازار مسکن از طریق ساماندهی و گسترش ابزارهای مالی و پولی و ارتقاء نظام اطلاعاتی در بخش مسکن؛
- اصلاح ساختار نظام تصمیم‌سازی و تصمیم‌گیری و ایجاد هماهنگی بین برنامه‌های مسکن با سیاست‌های آمایشی و توسعه؛
- کاهش نابرابری منطقه‌ای در برخورداری از مسکن مناسب.
- برنامه‌های کشوری بخش مسکن عبارت است از:
 - بهسازی و نوسازی بافت‌های فرسوده شهری؛
 - توزیع بهینه منابع یارانه‌ها به منظور حمایت از گروه‌های هدف؛
 - توانمندسازی خانوارها در تأمین مسکن مناسب شهری و روستایی؛
 - استفاده بهینه از بازارهای پولی و مالی در جهت تنظیم و تعادل بخشی بازار مسکن؛
 - ارتقاء کیفی صنعت ساختمان؛
 - افزایش تولید مسکن؛
 - حمایت از اقشار کم درآمد زوج‌های جوان.

همزمان با اجرای این سیاست‌ها در کل کشور، استان آذربایجان شرقی نیز همسو با این سیاست‌ها اقدام نموده و جهت‌گیری‌های مشابهی را اتخاذ نموده است.

۵-۲. بررسی وضعیت تحولات بخش ساختمان و مسکن

بخش مسکن به دلیل ارتباطات قوی با سایر بخش های اقتصادی به عنوان یکی از بخش های محرک رشد اقتصادی مطرح بوده و هرگونه تحرک تولید در این بخش زمینه ساز رشد تولید و اشتغال در سایر بخش های وابسته می شود. بر همین اساس نیز در مجموعه سیاست های خروج از رکود اقتصادی، بخش مسکن به عنوان یکی از عوامل اولیه و بخش های پیشران اثرگذار بر خروج از رکود، مبنای سیاست گذاری ویژه ای قرار گرفته است. با توجه به اقتضات کنونی جامعه طی سال های ۹۵-۱۳۹۴ که همانا سیاست گذاری برای خروج پایدار و غیرتورمی از رکود سمت عرضه است، ارائه راهکارهای ایجاد رونق تولید در بخش مسکن نیز با توجه به هدف ایجاد رونق غیرتورمی قرار گرفته است. در این راستا می توان به موارد زیر اشاره نمود:

- یکی از معیارهای اصلی دولت برای سیاست گذاری در بخش مسکن، عدم اثرگذاری تامین منابع مالی این سیاست ها بر افزایش پایه پولی بوده است.
- یکی دیگر از برنامه های قطعی دولت در بخش مسکن، تشکیل صندوق های پس انداز مسکن با هدف ارائه تسهیلات با مبلغ و نرخ سود مناسب به خانوارها است تا از این طریق اولاً امکان خانه دار شدن بخش بزرگی از خانوارهای کشور فراهم شود و ثانیاً با تحریک سمت تقاضای مسکن، تولید در بخش مسکن و بخش های وابسته به آن از رکود فعلی خارج شوند.
- همچنین تامین مالی طرح ها و پروژه های ملی عمده باید در قالب سازوکارهای مشخص همچون بودجه های سنواتی و طرح های مالی دولت تعریف و اجرایی شوند.
- با این حال نظام بانکی همواره مساعدت های لازم را جهت تامین بخشی از منابع مورد نیاز این طرح ها در قالب روش های مختلف تامین مالی (همچون انتشار اوراق مشارکت) به عمل آورده و خواهد آورد.
- در حوزه تامین مالی طرح مسکن مهر نیز بانک مرکزی در طول سال های اجرای طرح، منابع کافی را در اختیار بانک مسکن قرار داده است. البته با تمهیدات انجام شده در یکسال اخیر، رویه قبلی تامین مالی طرح که متکی به منابع پر قدرت بانک مرکزی بوده و تبعات تورمی در جامعه به دنبال داشت متوقف و اصلاح شده است و در مقابل منابع لازم برای تکمیل پروژه های باقی مانده از محل وصول اقساط بازگشتی فراهم شده است.
- به علاوه اخیراً نیز به منظور تسریع در ساخت پروژه های نیمه تمام طرح مسکن مهر شورای پول و اعتبار با افزایش سقف فردی تسهیلات مسکن مهر برای

پروژه‌های نیمه تمام موافقت نموده است. بنابراین با تمهیدات اخذ شده، مسکن مهر بدون مشکل تامین مالی به پایان خواهد رسید.

▪ توسعه تخصصی توسط بانک مسکن برای تامین نیاز مسکن خانوارهای کم درآمد، خانه اولی‌ها و همچنین تقاضای مصرفی خرید مسکن انجام شده است. هم‌چنین این بانک با طراحی سبد متنوع تسهیلات خرید و ساخت مسکن به شکل تسهیلات ارزان قیمت، گروه‌های مختلف نیازمند سرپناه را تحت پوشش حمایت‌های مستقیم مالی قرار داده است.

پس از آخرین جهش شدید قیمت مسکن، بهای مسکن بعضاً تا حدود ۵۰ درصد افزایش داشته است که عوامل موثر بر آن عبارتند از:

(الف) افزایش تقاضای مصرفی: از آنجا که این تقاضا تابع توان پرداخت (درآمد) خانوارهای نیازمند مسکن است و این درآمدها افزایش محسوسی نداشته است، به نظر نمی‌رسد درآمدها در افزایش قیمت طی سالهای اخیر نقش موثری ایفا کرده باشد.

(ب) افزایش ناشی از مشکلات ساختاری اقتصاد: براین اساس تحولات بخش مسکن از دیدگاه عوامل ذیل قابل تبیین هستند:

▪ تداوم دوره رکود در بازار سرمایه و رها شدن نقدینگی از این بازار یکی از این مشکلات می‌باشد. طبق گزارش‌های سازمان بورس، میزان افت سرمایه‌گذاری در این بازار رابطه معناداری با بحران در بازار مسکن دارد. نمونه بارز این مساله را می‌توان در سال ۱۳۹۱ مشاهده کرد. در این سال بازار بورس با ۳۵ درصد بازدهی منفی مواجه بوده است و در پی آن رشد چشمگیر قیمت مسکن در تبریز به‌وقوع پیوست.

▪ جذب نشدن نقدینگی مازاد جامعه توسط سایر بازارها مانند طلا، سکه، ارز، اتومبیل و نظیر اینها طی سال‌های اخیر و حتی خروج نقدینگی از این بازارها.

▪ کاهش تقاضا برای تولید مسکن (صدور پروانه‌های ساختمانی) که در نتیجه موجب کاهش عرضه شده است.

▪ تاخیر در شروع برنامه‌های تامین مسکن به علت تاخیر در تخصیص اعتبارات مصوب مربوط.

▪ سیاست مبارزه با قاچاق کالا و ارز و عدم جذب نقدینگی توسط اقتصاد زیرزمینی.

▪ افزایش ناگهانی و شدید قیمت نهاده‌های تولید مسکن به ویژه فولاد، سیمان، دستمزد و مجوزهای قانونی در سال جاری که به مثابه عامل اولیه و شوک‌دهنده عمل کرده است.

- تداوم رشد نقدینگی نیز یکی از عوامل موثر می باشد. به طوریکه طی سال های اخیر نقدینگی به طور متوسط سالانه بیش از ۳۰ درصد رشد داشته است.
- وابستگی درآمدی برخی از دستگاه های اجرایی به ساخت و سازهای مسکونی موجب شده است، سازمان ها به جای مالیات بر مصرف به علت سهل الوصول بودن، اخذ مالیات بر تولید را انتخاب کرده اند. نمونه بارز این ادعا درباره شهرداری ها صادق است که به جای تامین درآمدهای خود از محل هایی همچون عوارض نوسازی و مانند آن، منبع اصلی درآمدها عوارض پروانه، تراکم، پایان کار و مانند اینها است.

در مجموع باید اذعان کرد از دو عامل اصلی تورم یعنی فشار ناشی از هزینه (عرضه) و فشار ناشی از تقاضا در افزایش اخیر قیمت ها، فشار ناشی از هزینه به عنوان عامل اولیه عمل کرده، اما فشار ناشی از تقاضا (از نوع سرمایه ای) به عنوان عامل ثانویه و تشدیدکننده موثر بوده است. با توجه به این نکات جریان مازاد نقدینگی ایجاد شده طی سال های اخیر به سوی بخش مسکن در مقطع سال ۱۳۹۱ اجتناب ناپذیر بوده است و به علت فرابخشی بودن عوامل موثر بر آن، باید راه حل های آن را نیز در چارچوب سیاست های کلان اقتصادی جستجو کرد.

۵-۳. بررسی و تحلیل شاخص ها و متغیرهای بخش ساختمان و مسکن

ارزش افزوده بخش ساختمان و مسکن در کشور روند افزایشی داشته و از ۵۴۱۴۶۳ میلیارد ریال در سال ۱۳۹۳ به ۵۵۹۹۴۲ میلیارد ریال در سال ۱۳۹۴ رسیده است. این رقم برای استان معادل ۲۰۱۱۹ میلیارد ریال در سال ۱۳۹۳ بوده که به ۱۹۸۹۲ میلیارد ریال در سال ۱۳۹۴ کاهش یافته است. استان آذربایجان شرقی پس از استان های تهران، البرز، اصفهان، فارس، خراسان رضوی و خوزستان مقام هفتم کشور را به لحاظ ارزش افزوده بخش ساختمان به خود اختصاص داده است. سهم ارزش افزوده بخش ساختمان استان از کل ارزش افزوده این بخش در کشور از ۳.۷۲ درصد در سال ۱۳۹۳ به ۳.۵۵ درصد در سال ۱۳۹۴ کاهش و سهم ارزش افزوده بخش ساختمان از کل ارزش افزوده استان از ۴.۹۳ درصد در سال ۱۳۹۳ به ۴.۹۵ درصد در طی همین مدت افزایش یافته است.

جدول ۳۲. ارزش افزوده بخش ساختمان به تفکیک مسکونی و غیرمسکونی در سال ۱۳۹۴

رتبه هر بخش	سهم هر زیربخش	درصد رشد	رقم (میلیارد ریال)	عنوان
۱	۶۰.۴	-۳.۳۷	۱۲۰۱۴	ساختمان‌های مسکونی
۲	۳۹.۶	۲.۵۱	۷۸۷۸	سایر ساختمان‌ها
-	۱۰۰	-۱.۱۳	۱۹۸۹۲	کل بخش ساختمان

مأخذ: مرکز آمار ایران، محاسبات کارشناسی

تعداد پروانه‌های ساختمانی صادره برای احداث بنا در استان از ۶۲۸۹ فقره در سال ۱۳۹۴ به ۱۴۳۹۸ فقره در سال ۱۳۹۵ افزایش یافته و رشد ۱۲۸.۹ درصدی را شاهد بوده است. همچنین تعداد پروانه‌های ساختمانی صادرشده برای احداث و افزایش بنا از ۶۴۹۳ فقره در سال ۱۳۹۴ به ۱۴۵۸۷ فقره در سال ۱۳۹۵ افزایش یافته و رشد ۱۲۴.۷ درصدی را تجربه کرده است.

جدول ۳۳. تعداد پروانه‌های ساختمانی صادره برحسب نوع پروانه در نقاط شهری استان طی سال‌های ۹۵-۱۳۹۴

عنوان	سال ۱۳۹۴	سال ۱۳۹۵	درصد رشد
احداث بنا	۶۲۸۹	۱۴۳۹۸	۱۲۸.۹
احداث و افزایش بنا	۶۴۹۳	۱۴۵۸۷	۱۲۴.۷

مأخذ: سالنامه آماری استان آذربایجان شرقی در سال ۱۳۹۵

جدول ۳۴. تعداد پروانه‌های ساختمانی صادره برای احداث بنا برحسب نوع متقاضی در نقاط شهری استان طی سال‌های ۹۵-۱۳۹۴

عنوان	سال ۱۳۹۴	سال ۱۳۹۵	درصد رشد
خصوصی	۶۲۶۰	۱۴۲۷۹	۱۲۸.۱
تعاونی	۷	۱۱۳	۱۵۱۴.۳
دولتی	۲۲	۶	-۷۲.۷

مأخذ: سالنامه آماری استان آذربایجان شرقی در سال ۱۳۹۴

۵-۳-۱. وضعیت تحولات قیمتی بخش ساختمان و مسکن

جدول ۳۵. شاخص بهای ارزش اجاری مسکن شخصی و غیرشخصی
طی سال‌های ۹۵-۱۳۹۴

استان			کشور			عنوان
درصد رشد	۱۳۹۵	۱۳۹۴	درصد رشد	۱۳۹۵	۱۳۹۴	
۱۲.۱	۲۰۱.۶	۱۷۹.۹	۱۰.۱	۱۹۴.۸	۱۷۶.۹	ارزش اجاری مسکن شخصی
۱۱.۹	۲۰۱.۷	۱۸۰.۳	۹.۸	۱۹۴.۲	۱۷۶.۸	اجاره بهای مسکن غیرشخصی

مأخذ: بانک مرکزی جمهوری اسلامی ایران

شاخص بهای ارزش اجاری مسکن شخصی استان در سال ۱۳۹۴ برابر ۱۷۹.۹ واحد و در سال ۱۳۹۵ برابر ۲۰۱.۶ واحد بوده است که از مقدار مشابه کشوری بیشتر می باشد. هم چنین شاخص بهای ارزش اجاری مسکن غیرشخصی نیز از ۱۸۰.۳ واحد در سال ۱۳۹۴ به ۲۰۱.۷ واحد در سال ۱۳۹۵ افزایش یافته است که این ارقام نیز از مقدار مشابه کشوری بیشتر بوده است.

جدول ۳۶. متوسط قیمت یک متر زمین و زیربنا در استان طی سال‌های ۹۵-۱۳۹۴

درصد رشد	۱۳۹۵	۱۳۹۴	عنوان
-۰.۸	۵۶۳۹	۵۶۸۶	متوسط قیمت یک متر مربع زمین ساختمان‌های مسکونی کلنگی (هزار ریال)
۵.۸	۱۴۲۵۰	۱۳۴۶۳	متوسط قیمت یک متر مربع زیربنای واحدهای مسکونی (هزار ریال)

مأخذ: سالنامه آماری استان آذربایجان شرقی در سال ۱۳۹۵

متوسط قیمت یک متر مربع زمین ساختمان‌های مسکونی کلنگی استان در سال ۱۳۹۴ برابر ۵۶۸۶ هزار ریال بوده که با رشد ۰.۸- درصدی به ۵۶۳۹ هزار ریال در سال ۱۳۹۵ کاهش یافته است. هم چنین متوسط قیمت یک متر مربع زیربنای واحدهای مسکونی استان با رشد ۵.۸ درصدی از ۱۳۴۶۳ هزار ریال به ۱۴۲۵۰ هزار ریال رسیده است.

۵-۳-۲. تسهیلات اعطایی به بخش ساختمان و مسکن

جدول ۳۷. تسهیلات اعطایی به بخش ساختمان و مسکن استان طی سال‌های ۹۵-۱۳۹۴

عنوان	پایان اسفند ماه سال ۱۳۹۴ (میلیارد ریال)	پایان اسفند ماه سال ۱۳۹۵ (میلیارد ریال)	درصد رشد سالانه	سهم از کل تسهیلات اعطایی (درصد)
مانده ناخالص تسهیلات اعطایی	۸۷۶۱۹	۹۲۷۲۵	۵.۸	۴۰.۷۹

مأخذ: بانک‌های دولتی و دارای سهام دولتی استان آذربایجان شرقی

مانده ناخالص تسهیلات اعطایی به بخش ساختمان و مسکن استان در پایان اسفند ماه سال ۱۳۹۵ مبلغ ۹۲۷۲۵ میلیارد ریال می‌باشد که نسبت به سال ۱۳۹۴ حدود ۵.۸ درصد رشد داشته و ۴۰.۷۹ درصد از کل تسهیلات اعطایی استان می‌باشد.

۵-۴. جمع‌بندی و ارائه توصیه‌های سیاستی در بخش ساختمان و مسکن

نوسانات بازار مسکن: نوسانات بازار مسکن در ایران تحت تاثیر ساختار کلان اقتصادی کشور از مدل خاصی پیروی می‌کند. این مدل در سه دهه گذشته که الگوی اقتصاد کشور بر مبنای درآمد نفت شکل گرفته و از طرف دیگر ساختار سکونت‌ی از قالب روستایی به شهری تبدیل شده است، به طور نسبی روند ثابت و معینی بر تحولات قیمت، تولید و سرمایه‌گذاری در بخش مسکن حاکم کرده است. مطابق این الگو قیمت مسکن در یک دوره سه الی چهار ساله از ثبات نسبی برخوردار می‌شود و تا حدودی عرضه بر تقاضا تفوق می‌یابد و بر بازار معاملات و سرمایه‌گذاری حاکم می‌شود. بعد از طی این دوره ابتدا در شهر تهران (به عنوان شهر پیش‌تاز) و به دنبال آن در سایر شهرهای بزرگ تقاضای توده وار و غیرطبیعی وارد بخش می‌شود.

چون عرضه مسکن در کوتاه مدت نمی‌تواند پاسخگوی این تقاضا باشد، قیمت مسکن به صورت جهش وار افزایش می‌یابد تا در آن قیمت مازاد تقاضا بر عرضه از بین برود و به دنبال آن افزایش دفعی در تولید و سرمایه‌گذاری اتفاق می‌افتد. این حالت همزمان با فروکش کردن تقاضا و ثبات قیمت‌ها به علت چسبندگی آن به سمت پایین است. این وضعیت ادامه می‌یابد تا سیکل دیگر در دوره زمانی بعد یعنی حدود سه الی چهار سال دیگر اتفاق بیفتد. از جمله مهم‌ترین نتایج، مشخص

کردن روند پلکانی قیمت مسکن، اثر نقدینگی بر افزایش قیمت و برابری کلی افزایش قیمت مسکن در طول زمان با سایر قیمت‌ها است.

جایگاه بخش مسکن در اقتصاد ملی: طی هر سال حدود ۲۰ الی ۳۰ درصد از سرمایه ثابت کشور در بخش مسکن ایجاد می‌شود و به طور میانگین به همین نسبت از نقدینگی کل کشور در بخش مسکن مصرف می‌شود. سهم مسکن از اشتغال کشور به ۱۱ درصد بالغ می‌شود. لذا بخش مسکن رابطه تنگاتنگ و وسیعی با سایر بخش‌های اقتصادی دارد و از تحولات سایر بخش‌ها تاثیر می‌پذیرد و خود بر آنها اثر قطعی می‌گذارد.

ویژگی‌های ساختاری بخش مسکن: برای تحلیل بازار مسکن لازم است به سه ویژگی عمده و ساختاری این بازار اشاره کنیم. این سه ویژگی عبارتند از: رشد پلکانی قیمت مسکن، وجود نوسانات ادواری شدید در تولید مسکن، سهم بالا در سبد هزینه خانوار.

رابطه شاخص قیمت مسکن و شاخص تورم: تبعیت شاخص قیمت مسکن از شاخص تورم با یک الگوی متفاوت و پلکانی است، به طوری که در بلندمدت شاخص تورم و شاخص قیمت مسکن به طور تقریبی با یکدیگر برابر می‌شوند. الگوی تغییرات قیمتی، موضوع بسیار مهم در تحلیل بازار مسکن است که علت‌ها و عوامل آن در ساختار اقتصادی کلان کشور ریشه دارد، ولی آنچه مهم است اینکه این الگو و شوک‌های ناشی از آن، هم بر تقاضای موثر خانوار اثرات مخرب دارد و هم موجب نوسانات ادواری شدید در تولید مسکن می‌شود. به طوری که در سال‌هایی که نمودار قیمتی به صورت افقی است، تولید نیز به شدت کاهش یافته است. این کاهش موجب کاهش عرضه و در نتیجه تشدید افزایش قیمت در دوره رونق قیمت می‌شود.

سهم مسکن در سبد هزینه خانوار: موضوع دیگر که به عنوان ویژگی ساختاری بخش مسکن قابل ذکر است، سهم بالای هزینه مسکن در سبد هزینه خانوار است. میانگین هزینه مسکن در سبد هزینه خانوار به حدود ۳۰ درصد بالغ می‌شود. این سهم برای گروه‌های کم درآمد به طور میانگین تا حدود ۴۰ درصد نیز افزایش می‌یابد. با وجود این سهم حتی تغییرات اندک آن می‌تواند فشار قابل ملاحظه‌ای بر سبد هزینه خانوار تحمیل کند. به طوری که ۲۰ یا ۳۰ درصد افزایش قیمت مسکن طی یک سال را برای بسیاری از اقشار جامعه غیرقابل تحمل می‌کند.

عوامل موثر بر بازار مسکن: به‌طور کلی عوامل موثر بر بازار مسکن مانند سایر بازارها به دو بخش عوامل سمت تقاضا و عوامل سمت عرضه تقسیم می‌شوند، ولی موضوع متفاوت در بازار مسکن عوامل سمت تقاضا است. در بازار مسکن عوامل سمت تقاضا خود به دو دسته تقسیم می‌شوند:

الف: تقاضای واقعی مسکن (تقاضای ناشی از نیاز خانوار)

ب: تقاضای سرمایه‌ای مسکن (تقاضای مسکن برای حفظ ارزش دارایی)
آنچه تحولات بازار مسکن را از تحولات سایر بخش‌های اقتصادی متفاوت می‌کند و موجب شکل گرفتن الگوی متفاوت تغییر قیمت می‌شود تقاضای سرمایه‌ای مسکن است. اغلب خانوارها در سبد دارایی خود اقلامی را برای آتیه نگهداری می‌کنند. این اقلام عبارتند از: زمین و مسکن، طلا، ارز، بازار سرمایه (اوراق بهادار)، سپرده‌های غیردیداری (سپرده‌های مدت دار)، سایر دارایی‌ها (اتومبیل، تلفن همراه و مانند اینها). افزایش نقدینگی در جامعه به طور مستقیم بر ترکیب این دارایی اثر می‌گذارد. بررسی چگونگی این اثر رمز اصلی تحولات قیمتی بخش مسکن را نشان خواهد داد. در ایران به ویژه طی سه دهه گذشته به علت افزایش بیش از حد نقدینگی، خصلت سرمایه‌ای مسکن همواره موجب تشدید نوسانات این بازار شده است. بخش مسکن در غیاب بازار سرمایه ۲۰ الی ۳۰ درصد نقدینگی جامعه را به خود اختصاص داده است.

آثار ورود نقدینگی به بخش مسکن: از بعد کلان اقتصادی ورود نقدینگی به بخش مسکن می‌تواند از آثار مخرب آن در سایر بخش‌های اقتصادی و حتی شاخص کالاها و خدمات مصرفی (به جز مسکن) بکاهد. اما از نظر بخش مسکن هم به لحاظ افزایش شدید قیمت و کاهش تقاضای موثر و هم به لحاظ ایجاد نوسانات شدید در تولید مسکن آثار تخریبی غیرقابل جبرانی را باقی می‌گذارد. کاهش تقاضای موثر خانوارها به ویژه برای گروه‌های کم درآمد و متوسط جامعه از زیان بارترین آثار تورم مسکن محسوب می‌شود. تحت این شرایط مداخلات و کمک دولت برای جبران بخشی از ضرر اقشار کم درآمد به عنوان هزینه مشکلات ساختاری اقتصاد کشور ضروری است.

عوامل موثر در طول دوره‌های رکود و رونق بخش مسکن: طول دوره رکود و رونق بخش مسکن و شدت نوسانات آن تا حدی قابل کنترل است. به طور معمول مازاد نقدینگی تا حدود جبران عقب ماندگی شاخص بهای مسکن از شاخص تورم و تعدیل قیمت‌های نسبی در بخش مسکن باقی می‌ماند ولی ایجاد زمینه‌های جذب در سایر بخش‌ها نیز از عوامل اصلی طول دوره و شدت نوسانات بخش محسوب می‌شود. روند کلی عوامل مورد بحث از جمله بورس، سپرده‌های بانکی و سایر

کالاهای بادوام از یک طرف و تداوم سیاست انبساطی بودجه ای می تواند به تداوم روند افزایش قیمت ها در بخش مسکن کمک کند.

بیماری هلندی در بازار مسکن ایران: تامین مسکن مناسب برای شهروندان، کنترل بازار مسکن و نظارت بر قیمت ها از وظایف اصلی دولتها است. مطابق اصول قانون اساسی، تامین مسکن متناسب با نیاز شهروندان از وظایف اصلی دولت شمرده شده است، به گونه ای که تامین مسکن مناسب در اصل ۴۳ یکی از مولفه های اصلی استقلال اقتصادی و ... شمرده شده است. برای تحقق این اهداف، دولتها سیاست هایی را جهت ساماندهی بازار مذکور اتخاذ می کند. طی دهه های اخیر با افزایش جمعیت و رشد صنعتی کشور، مهاجرت به سوی شهرها، افزایش جمعیت شهری و کاهش بعد خانوار، تامین مسکن مناسب برای خانوارها با مشکلات عدیده ای مواجه شده است. دوره های رکود و رونق تورمی و افزایش بی رویه قیمت مسکن و زمین و متعاقب آن اجاره بها و تبدیل تقاضای موثر به تقاضای غیر موثر، گواه مطلب فوق است.

عملکرد برنامه های توسعه هرچند که از فراز و نشیب های زیادی برخوردار بوده ولی نشان می دهد که وضعیت عمومی مسکن رو به بهبود داشته و روند تغییرات شاخص های کلیدی بخش مسکن به خصوص تراکم خانوار در واحد مسکونی، این بهبود را به خوبی نشان می دهد. از سوی دیگر به رغم تجارب قابل ملاحظه در زمینه برنامه ریزی، اتخاذ سیاست هایی که گاهی در تقابل با یکدیگر و حتی با سیاست های کلان اقتصادی بودند موجب گردید که علاوه بر عدم استفاده بهینه از عوامل موثر در تولید مسکن، بخشی از متقاضیان که اقشار کم درآمد یا در واقع گروه هدف، سیاست های حمایتی دولت هستند از بهبود یاد شده بهره چندانی نبرند و توان آنها برای ورود به بازار مسکن به طور مستمر کاهش یابد.

۶. بخش خدمات استان

در این فصل آمار ارزش افزوده زیربخش‌های گروه خدمات و نیز مصرف واسطه و ستانده این بخش‌ها، وضعیت هتل‌ها، آثار تاریخی ثبت شده و وضعیت گردشگری استان مورد بحث قرار گرفته است. هم‌چنین در پایان فصل پیشنهادات لازم در ارتباط با مشکلات موجود در این حوزه ارائه شده است.

۶-۱. سیاست‌های اقتصادی بخش خدمات و جهت‌گیری‌های استان

بخش خدمات یکی از بخش‌های اصلی اقتصاد هر کشوری است. کشورهای پیشرفته جهان پس از مجهز شدن به نیروی صنعت، معدن و کشاورزی، اکنون به اهمیت روزافزون خدمات به عنوان نیروی محرکه رشد و ترقی پی برده‌اند. سهم روزافزون خدمات در تولید ناخالص ملی، اشتغال، هزینه مصرف شخصی و بازرگانی خارجی، گواه این مدعا است. تنها سهم بخش خدمات از تولید ناخالص داخلی نیست که با اهمیت است، بلکه این واقعیت که بخش خدمات در حال تبدیل شدن به عامل رقابتی تعیین کننده در بازارهای جهانی است، نیز اهمیت این بخش را بیش از پیش آشکار می‌کند.

۶-۲. بررسی وضعیت تحولات بخش خدمات

بازار سنتی سرپوشیده یکی از پرطرفدارترین نقاط توریستی شهر تبریز می‌باشد، که برای گردشگران از سراسر ایران و جهان بسیار جذاب است. از طرف دیگر جایگاه ویژه مراکز خرید مدرن در میان گردشگران، باعث ظهور چنین مراکزی در سطح شهر تبریز شده است. مجموعه لاله پارک یکی از جدیدترین مجموعه‌های تجاری و خرید در تبریز است که به عنوان یک مرکز تجاری مدرن امکان خرید، صرف غذا، تفریح و سرگرمی، شرکت در مراسم ویژه و سایر امکانات را برای استفاده و رفاه عموم مردم فراهم می‌کند. برج سفید، مرکز خرید اسکان، برج شهر و برج بلور که بلندترین و مدرن‌ترین برج‌های کلان‌شهر تبریز هستند نیز دارای فروشگاه‌های متعددی می‌باشند.

یکی از مهم‌ترین گردشگاه‌های شهر تبریز ائل‌گلی است که به دوره صفویه مربوط می‌باشد. شهربازی (لوناپارک) و نیز مسافرخانه‌های متعددی در داخل این گردشگاه وجود دارد و با احداث هتل پارس ائل‌گلی، این گردشگاه جنبه جهانی پیدا کرده است. در مرکز استخر ائل‌گلی، عمارت کلاه‌فرهنگی هشت ضلعی وجود دارد که امروزه به صورت یک تالار پذیرایی مورد استفاده قرار می‌گیرد و به کاخ

شاه‌گلی مشهور است. خانه استاد شهریار یا موزه استاد شهریار در محله مقصودیه نیز از بناهای تاریخی مهم شهر به شمار می‌رود.

۳-۶. بررسی و تحلیل شاخص‌ها و متغیرهای بخش خدمات

۱-۳-۶. بررسی وضعیت ارزش افزوده بخش خدمات

جدول ۳۸. ارزش افزوده زیربخش‌های گروه خدمات استان در سال ۱۳۹۴

رتبه هر بخش	سهم هر بخش (درصد)	درصد رشد	رقم (میلیارد ریال)	عنوان
۱	۲۵.۶	-۸.۷۷	۵۲۶۰۳	عمده فروشی و خرده فروشی، تعمیر وسایل نقلیه و کالاهای
۳	۱۴.۳	۵.۲۲	۲۹۴۵۵	حمل و نقل و انبارداری و پست
۸	۱.۹	۱۵.۹۶	۳۹۴۶	فعالیت خدماتی مربوط به تامین جا و غذا
۱۱	۱.۵	۲۶.۶۹	۳۰۲۱	اطلاعات و ارتباطات
۷	۲.۴	۱۳.۷۹	۴۹۹۲	فعالیت‌های مالی و بیمه
۲	۲۰.۲	۲۲.۴۲	۴۱۴۵۸	املاک و مستغلات
۱۰	۱.۷	۲۷.۹۱	۳۵۰۳	فعالیت‌های حرفه‌ای، علمی و فنی
۱۲	۰.۹	۲۹.۳۰	۱۸۱۹	فعالیت‌های اداری و خدمات پشتیبانی
۴	۱۱	۱۲.۴۲	۲۲۶۳۲	اداره امور عمومی، و خدمات شهری
۵	۹.۴	۱۷.۶۱	۱۹۲۸۰	آموزش
۶	۹.۱	۱۷.۴۲	۱۸۶۸۰	فعالیت‌های مربوط به سلامت انسان و مداخله اجتماعی
۹	۱.۹	۹.۵۶	۳۸۹۷	سایر خدمات عمومی، اجتماعی، شخصی و خانگی
-	۱۰۰	۸.۱۴	۲۰۵۲۸۶	کل بخش خدمات

مأخذ: مرکز آمار ایران، محاسبات کارشناسی

بررسی آمارهای طی سال‌های ۹۴-۱۳۹۳ نشانگر بالا بودن میزان ارزش افزوده بخش عمده فروشی، خرده فروشی، تعمیر وسایل نقلیه و کالاهای با ۵۲۶۰۳ میلیارد ریال

در سال ۱۳۹۴ (۸.۷۷ درصد کاهش نسبت به سال قبل و ۲۵.۶ درصد سهم) در استان نسبت به سایر بخش‌های خدمات می‌باشد. این در حالی است که کمترین میزان بخش خدمات در سال ۱۳۹۴ با ۱۸۱۹ میلیارد ریال به بخش فعالیتهای اداری و خدمات پشتیبانی اختصاص یافته است.

جدول ۳۹. مصرف واسطه زیربخش‌های گروه خدمات استان در سال ۱۳۹۴

رتبه هر بخش	سهم هر بخش (درصد)	درصد رشد	رقم (میلیارد ریال)	عنوان
۱	۳۳.۴	-۶.۶	۲۲۳۸۵	عمده فروشی و خرده فروشی، تعمیر وسایل نقلیه و کالاهای
۲	۱۶.۵	۲.۳	۱۱۱۰۱	حمل و نقل و انبارداری و پست
۸	۴.۶	۱۶.۵	۳۰۷۴	فعالیت خدماتی مربوط به تامین جا و غذا
۱۱	۲.۸	۱۵.۸	۱۸۶۴	اطلاعات و ارتباطات
۵	۵.۶	۲۶.۴	۳۷۸۳	فعالیت‌های مالی و بیمه
۶	۵.۴	-۱۷.۳	۳۶۴۲	املاک و مستغلات
۱۰	۳	۳۷.۷	۲۰۳۳	فعالیت‌های حرفه‌ای، علمی و فنی
۱۲	۲.۳	۲۷.۹	۱۵۲۱	فعالیت‌های اداری و خدمات پشتیبانی
۳	۱۰.۴	۲۹.۷	۶۹۷۴	اداره امور عمومی، و خدمات شهری
۷	۴.۶	۱۱.۵	۳۰۸۳	آموزش
۴	۷.۴	۱۳.۲	۴۹۶۸	فعالیت‌های مربوط به سلامت انسان و مداخلات اجتماعی
۹	۴	۱۳	۲۶۸۱	سایر خدمات عمومی، اجتماعی، شخصی و خانگی
-	۱۰۰	۴.۸	۶۷۱۰۹	کل بخش خدمات

مأخذ: مرکز آمار ایران، محاسبات کارشناسی

بررسی آمارهای طی سال‌های ۹۴-۱۳۹۳ نشانگر بالا بودن میزان مصرف واسطه بخش عمده فروشی، خرده فروشی، تعمیر وسایل نقلیه و کالاهای با ۲۲۳۸۵ میلیارد

ریال در سال ۱۳۹۴ (۶۶ درصد رشد منفی سالانه و ۳۳۰۴ درصد سهم) در استان نسبت به سایر بخش ها می باشد. هم چنین کمترین میزان بخش خدمات در سال ۱۳۹۴ به بخش فعالیتهای اداری و خدمات پشتیبانی اختصاص یافته است که ۱۵۲۱ میلیارد ریال می باشد.

جدول ۴۰. ستانده زیربخش های گروه خدمات استان در سال ۱۳۹۴

رتبه هر بخش	سهم هر بخش (درصد)	درصد رشد	رقم (میلیارد ریال)	عنوان
۱	۲۷.۵	-۸.۱	۷۴۹۸۸	عمده فروشی و خرده فروشی، تعمیر وسایل نقلیه و کالاها
۳	۱۴.۹	۴.۴	۴۰۵۵۶	حمل و نقل و انبارداری و پست
۸	۲.۶	۱۶.۲	۷۰۲۱	فعالیت خدماتی مربوط به تامین جا و غذا
۱۱	۱.۸	۲۲.۳	۴۸۸۵	اطلاعات و ارتباطات
۷	۳.۲	۱۸.۹	۸۷۷۵	فعالیتهای مالی و بیمه
۲	۱۶.۶	۱۷.۹	۴۵۱۰۰	املاک و مستغلات
۱۰	۲	۳۱.۳	۵۵۳۵	فعالیتهای حرفهای، علمی و فنی
۱۲	۱.۲	۲۸.۷	۳۳۴۰	فعالیتهای اداری و خدمات پشتیبانی
۴	۱۰.۹	۱۶.۱	۲۹۶۰۶	اداره امور عمومی، و خدمات شهری
۶	۸.۲	۱۶.۷	۲۲۳۶۴	آموزش
۵	۸.۷	۱۶.۵	۲۳۶۴۸	فعالیت های مربوط به سلامت انسان و مددکاری اجتماعی
۹	۲.۴	۱۰.۹	۶۵۷۸	سایر خدمات عمومی، اجتماعی، شخصی و خانگی
-	۱۰۰	۷.۳	۲۷۲۳۹۵	کل بخش خدمات

مأخذ: مرکز آمار ایران، محاسبات کارشناسی

بررسی آمارها طی سالهای ۹۴-۱۳۹۳ نشانگر بالا بودن میزان ستانده بخش عمده فروشی، خرده فروشی، تعمیر وسایل نقلیه و کالاها با ۷۴۹۸۸ میلیارد ریال

در سال ۱۳۹۴ (۸.۱ درصد رشد منفی و ۲۷.۵ درصد سهم) در استان نسبت به سایر بخش‌ها می‌باشد. کمترین میزان ستانده خدمات در سال ۱۳۹۴ به بخش فعالیتهای اداری و خدمات پشتیبانی اختصاص یافته است که ۳۳۴۰ میلیارد ریال می‌باشد.

جدول ۴۱. نسبت مصرف واسطه به ستانده زیربخش‌های گروه خدمات استان در سال ۱۳۹۳

رتبه هر بخش	نرخ تغییرات	۱۳۹۳	۱۳۹۲	عنوان
۷	۰.۵	۲۹.۹	۲۹.۴	عمده فروشی و خرده فروشی، تعمیر وسایل نقلیه و کالاهای
۸	-۰.۶	۲۷.۴	۲۷.۹	حمل و نقل و انبارداری و پست
۲	۰.۱	۴۳.۸	۴۳.۷	فعالیت خدماتی مربوط به تامین جا و غذا
۵	-۲.۱	۳۸.۲	۴۰.۳	اطلاعات و ارتباطات
۳	۲.۶	۴۳.۱	۴۰.۶	فعالیتهای مالی و بیمه
۱۲	-۳.۴	۸.۱	۱۱.۵	املاک و مستغلات
۶	۱.۷	۳۶.۷	۳۵	فعالیتهای حرفهای، علمی و فنی
۱	-۰.۳	۴۵.۵	۴۵.۸	فعالیتهای اداری و خدمات پشتیبانی
۹	۲.۵	۲۳.۶	۲۱.۱	اداره امور عمومی، و خدمات شهری
۱۱	-۰.۶	۱۳.۸	۱۴.۴	آموزش
۱۰	-۰.۶	۲۱	۲۱.۶	فعالیت های مربوط به سلامت انسان و مددکاری اجتماعی
۴	۰.۷	۴۰.۸	۴۰	سایر خدمات عمومی، اجتماعی، شخصی و خانگی
-	-۰.۶	۲۴.۶	۲۵.۲	کل بخش خدمات

مأخذ: مرکز آمار ایران، محاسبات کارشناسی

بررسی آمارها در سال ۱۳۹۴ نشانگر بالا بودن این نسبت برای بخش فعالیت‌های اداری و خدمات پشتیبانی با رقمی معادل ۴۵.۵ می‌باشد.

۶-۳-۲. بررسی وضعیت زیربخش میراث فرهنگی، گردشگری و صنایع دستی

در سال ۱۳۹۵ تعداد ۳۰ هتل، ۲۱ هتل آپارتمان و ۷۲ مهمانپذیر فعالیت داشته‌اند که تعداد هتل‌ها نسبت به سال ۱۳۹۵ رشد ۱۱ درصدی داشته است. درصد اشغال هتل‌ها ۷۳ درصد، هتل آپارتمان‌ها ۷۲ درصد و مهمان‌پذیرها ۷۵ درصد بوده است که هرکدام نسبت به سال قبل به ترتیب ۱۴، ۲ و ۵ درصد رشد داشته‌اند.

تعداد تخت‌های هتل‌ها با رشد ۱۳ درصدی به ۳۶۶۷ تخت و هتل آپارتمان‌ها با رشد ۲ درصدی به ۱۴۷۰ تخت افزایش یافته، در حالی که تعداد ۲۸۷۳ تخت مهمانپذیرها بدون افزایش و ثابت باقی مانده است.

جدول ۴۲. تعداد هتل و اقامتگاه‌ها به تفکیک نوع، تعداد تخت، درصد اشغال در استان آذربایجان شرقی طی سال‌های ۱۳۹۴-۹۵

عنوان	تعداد هتل و اقامتگاه‌ها		تعداد تخت		درصد اشغال	
	۱۳۹۵	درصد رشد	۱۳۹۵	درصد رشد	۱۳۹۵	نرخ تغییرات
هتل	۳۰	۱۱	۳۶۶۷	۱۳	۷۳	۱۴
هتل آپارتمان	۲۱	۵	۱۴۷۰	۲	۷۲	۲
مهمانپذیر	۷۲	-	۲۸۷۳	-	۷۵	۵

مأخذ: سازمان میراث فرهنگی، صنایع دستی و گردشگری استان

جدول ۴۳. آثار ملی ثبت شده استان آذربایجان شرقی در سال ۱۳۹۵

نام آثار ملی ثبت شده	شهرستان
چشمه تراورتن	جلفا
دوشاب ملکان	ملکان
آجیل تبریز	تبریز
صابون مراغه	مراغه

مأخذ: سازمان میراث فرهنگی، صنایع دستی و گردشگری استان

ثبت ملی آثار تاریخی و دیگر داشته‌های استان در فهرست آثار ملی به غنی‌تر شدن فرهنگ منطقه و زمینه‌سازی برای صیانت اصولی این داشته‌ها می‌انجامد.

جدول ۴۴. بازدید کنندگان از مراکز گردشگری استان طی سال‌های ۹۵-۱۳۹۴

عنوان	واحد سنجش	سال ۱۳۹۴	سال ۱۳۹۵	درصد رشد
تعداد گردشگران	داخلی	۳.۷	۴	۸
	خارجی	۴۵۰	۴۶۱	۲
درآمد حاصل از گردشگران	داخلی	۲۰۰۰	۲۵۰۰	۲۵
	خارجی	هزار دلار	۸۴۰	۵

مأخذ: سازمان میراث فرهنگی، صنایع دستی و گردشگری استان

آذربایجان شرقی یکی از قطب‌های اصلی گردشگری کشور به حساب می‌آید که زیبایی‌ها و نقاط گردشگری آن باعث شده مسافران و گردشگران داخلی و خارجی زیادی در ایام مختلف سال و به خصوص روزهای تعطیل به این استان سفر کنند. براساس اطلاعات اداره کل گردشگری و میراث فرهنگی استان در سال ۱۳۹۵ تعداد گردشگران داخلی این استان ۴ میلیون نفر بوده است که نسبت به سال قبل ۸ درصد رشد نشان می‌دهد. از سوی دیگر تعداد گردشگران خارجی استان در همان سال با رشد ۲ درصدی از ۴۵۰ هزار نفر به ۴۶۱ هزار نفر رسیده است.

با عنایت به انتخاب تبریز به عنوان پایتخت گردشگری کشورهای اسلامی عده‌ای که خیلی علاقه مند به تاریخ و تمدن مشرق زمین هستند و برای دیدن آثار تاریخی معمولاً به کشورهای شرقی سفر می‌کنند، تبریز را که دارای قدمت تاریخی و پیشینه بسیار قوی تاریخی و تمدنی هست در برنامه سفر خودشان می‌گنجانند.

امروزه جذب گردشگران خارجی به رقابتی فزاینده در بین نهادهای درگیر در صنعت گردشگری تبدیل شده است چرا که این صنعت نه تنها در پیشبرد اقتصاد ملی و درآمدهای ارزی نقش دارد بلکه صنعتی پردرآمد و اشتغال‌زا به حساب می‌آید. در کشور ما نیز گردشگری برای استان‌هایی هم‌چون آذربایجان شرقی که چندین هزار اثر تاریخی، گردشگری و روستاهای هدف گردشگری دارد، می‌تواند به مهم‌ترین منبع کسب درآمد و عامل رونق اقتصادی در استان تبدیل شود.

۴.۶. جمع‌بندی و ارائه توصیه‌های سیاستی در بخش خدمات

با توجه به سهم بالای بخش خدمات در تولید و اشتغال و اهمیت ارزش افزوده این بخش در رشد اقتصادی مهم‌ترین توصیه‌های سیاستی در این خصوص عبارتند از:

- توجه ویژه به ارتقای دانش و تخصص نیروی انسانی برای بهبود بهره‌وری در بخش خدمات؛

- ایجاد انگیزه برای بخش خصوصی جهت صادرات خدمات دارای مزیت نسبی و کسب سهم عمده بازارهای صادراتی کشورهای منطقه.

از سوی دیگر در بخش گردشگری آذربایجان شرقی به لحاظ موقعیت جغرافیایی، خود شاهراه اصلی عبور هزاران گردشگر آسیایی و اروپایی است. این سرزمین از دیرباز مهد مدنیت بوده و دارای سابقه چندین هزار ساله می‌باشد و به برکت قدمت و غنای فرهنگی خود، صدها اثر تاریخی ارزشمند از دوره‌های مختلف را در خود جای داده است لذا در راستای توسعه این بخش پیشنهاد می‌گردد:

- تقویت زیرساخت‌ها، افزایش امکانات و تاسیسات گردشگری با تاکید بر احیاء و مرمت آثار تاریخی؛

- توسعه صنایع دستی و خدمات و محصولات فرهنگی سنتی منطقه با جهت‌گیری صادراتی؛

- گسترش موسسات آموزشی جهت اجرای دوره‌های آموزشی کاربردی، فنی، حرفه‌ای و عالی در حوزه گردشگری و استفاده از نیروی انسانی کارآمد و متخصص؛

- تامین تسهیلات کافی در راستای تامین تاسیسات گردشگری مورد نیاز جهت سرمایه‌گذاری بخش خصوصی.

۷. بخش حمل و نقل استان

بررسی آماری ارزش افزوده گروه‌های حمل و نقل، ارائه وضعیت موجود شبکه حمل و نقل استان (ریلی، هوایی و جاده‌ای) و میزان مسافر و بار جابجا شده در آن از جمله موارد بحث شده در این فصل می‌باشند. همچنین سیاست‌های اجرا شده استان و پیشنهادات مرتبط با مشکلات این حوزه در این فصل ارائه شده است.

۱.۷. سیاست‌های اقتصادی بخش حمل و نقل و جهت‌گیری‌های استان

اهم سیاست‌ها و جهت‌گیری‌های استان در سه بخش حمل و نقل جاده‌ای، ریلی و هوایی به شرح زیر می‌باشد:

حمل و نقل جاده‌ای:

- تلاش در جهت تأثیرگذاری بخش حمل و نقل بر سایر بخش‌های اقتصادی
- تلاش برای افزایش کارایی و ایمنی حمل و نقل و نوسازی ناوگان که خود از چندین جنبه از جمله کاهش تصادفات و تلفات و کاهش هزینه‌های تحمیل شده به مردم و دولت، کاهش میزان مصرف سوخت، کاهش آلودگی زیست محیطی و ... تشکیل شده است.
- تلاش برای ایجاد حمل و نقل سریع، ایمن و ارزان
- بهره‌گیری از پیمانکاران ذیصلاح و توانمندسازی شرکتهای حمل و نقل
- شناسایی و ارزیابی عوامل منفی و مثبت موثر بر کیفیت و هزینه‌های دریافت‌کنندگان خدمات این اداره کل
- افزایش دانش و آگاهی کارکنان با توجه به اصول و مدیریت دانش‌بها بهبود فرایندها و کاهش زمان انجام خدمت
- حمایت از سرمایه‌گذاری بخش خصوصی در بهره‌برداری و ساماندهی مجتمع‌های خدماتی - رفاهی بین‌راهی و تیرپارک‌ها، مراکز معاینه فنی پیشرفته و ...
- ارتقای ایمنی و سطح عبور و مرور در جاده‌های استان
- احداث، توسعه، تکمیل و نگهداری تأسیسات زیربنایی (پایانه‌های مرزی، پاسگاه‌های پلیس‌راه و قرارگاه‌ها و ...)
- احداث و تکمیل راه دسترسی و نصب تابلو راهنمایی مجتمع‌های رفاهی بین راهی و پل عابر پیاده
- فناوری اطلاعات (IT) و سیستم‌های حمل و نقل هوشمند (ITS)
- تبلیغات، روابط عمومی و اطلاع‌رسانی
- بهبود مستمر فرایندهای شناسایی شده و جلب اعتماد و رضایت دریافت‌کنندگان خدمات و عموم مردم

- بسترسازی و ایجاد زیرساخت‌های مناسب جهت توسعه سیستم‌های حمل‌ونقل هوشمند به‌ویژه دوربین‌های تخلف سرعت و WIM

حمل‌ونقل ریلی:

- توسعه شبکه ریلی برای دسترسی حداکثر بار و مسافر و افزایش ظرفیت براساس تقاضا
- رسیدن به سهم بهینه بار و مسافر ریلی در بازار حمل‌ونقل داخلی و بین‌المللی
- افزایش بهره‌وری برای اقتصادی‌تر کردن هرچه بیشتر حمل‌ونقل ریلی و رشد پایدار جهت‌گیری‌های استان
- بازاریابی و افزایش ارتباط با مالکان بار بخش خصوصی داخلی در راستای اقتصاد مقاومتی
- بهره‌برداری صددرصدی از ظرفیت کریدورهای درون استان برای افزایش حمل‌ونقل ریلی
- تشکیل کمیته‌های مختلف ارتقای ایمنی، بازاریابی و مشتری‌مداری در راستای ارائه خدمات با کیفیت
- بسترسازی و ایجاد زیرساخت‌های مناسب جهت توسعه سیستم‌های حمل‌ونقل هوشمند به‌ویژه دوربین‌های تخلف سرعت و WIM

حمل‌ونقل هوایی:

- با توجه به بحث سند چشم‌انداز ایران ۱۴۰۴ و جلسات برگزار شده با مقامات استانی و مصوبات آن، پنج پروژه این فرودگاه شامل: ترمینال ۱۴۰۰۰ متر مربعی، توسعه اپرون، پارکینگ طبقاتی فرودگاه، احداث آشیانه هواپیما و احداث ترمینال بار کارگو به عنوان بخشی از سند تدبیر و توسعه مطرح و تایید شده‌اند که به طور مستمر طی گزارش‌های اعلامی رصد می‌شوند.

۲.۷. بررسی وضعیت تحولات بخش حمل و نقل

جدول ۴۵. تحولات بخش حمل و نقل استان طی سال‌های ۹۵-۱۳۹۴

عنوان	توضیحات
حمل و نقل جاده‌ای	▪ راه‌اندازی سیستم توزین در حال حرکت (WIN) جهت تسریع و سهولت بخشیدن به امر کنترل بارهای اضافی حمل شده توسط ناوگان باری و کاهش صدمات وارده به روسازی‌های سطح استان که خود باعث کاهش هزینه‌های نگهداری، ترمیم و بازسازی روسازی‌ها می‌گردد. ▪ راه‌اندازی ۲۹ دوربین کنترل سرعت طی سال‌های ۹۵-۱۳۹۴ باعث کاهش تصادفات در سطح جاده‌های استان گردیده و جریمه‌های اعمالی باعث ایجاد حالت بازدارندگی در بروز تخلفات بخصوص در جاده‌های پر تردد و پرتصادف استان شده است. ▪ تعمیر و نگهداری از تردد شمارها و استخراج اطلاعات از آنها، اطلاعات حاصل از جمله حجم تردد، سرعت متوسط محورها، میزان تخلفات از سرعت مطمئنه و سبقت غیرمجاز و ده‌ها اطلاعات قابل تحلیل جهت بررسی مسیرهای با بیشترین تردها و ترکیب ترافیک، درصد وسائط نقلیه سنگین و زمان متوسط سفر و ... باعث تقویت صحت داده‌ها جهت تحلیل و برنامه‌ریزی‌های کوتاه‌مدت و بلندمدت می‌شود.
حمل و نقل ریلی	▪ تبدیل شدن ایستگاه سلماس و بناب به ایستگاه باز بین‌المللی ▪ استقرار واحد گمرکی در ایستگاه رازی به عنوان گمرک مرز ورودی ▪ افزایش و تطویل خطوط تخلیه و بارگیری و تجهیز سکوها و بارگیری و تخلیه
حمل و نقل هوایی	علی‌رغم تصویب پنج پروژه ی ترمینال ۱۴۰۰ متر مربعی، توسعه اپرون، پارکینگ طبقاتی فرودگاه، احداث آسیانه هواپیما و احداث ترمینال بار کارگو، هزینه‌های احداث آنها از محل سرمایه‌گذاری بخش خصوصی پیش‌بینی شده و هیچ‌گونه بودجه و اعتباری تخصیص داده نشده است.

مأخذ: اداره کل راهداری و حمل و نقل جاده‌ای، اداره کل راه آهن آذربایجان، اداره کل فرودگاه‌های آذربایجان شرقی

۷-۳. بررسی و تحلیل شاخص‌های عملکردی بخش حمل و نقل

جدول ۴۶. ارزش افزوده زیربخش‌های گروه حمل‌ونقل استان در سال ۱۳۹۴

رتبه هر بخش	سهم هر بخش (درصد)	درصد رشد	رقم (میلیارد ریال)	عنوان
۴	۰.۵	۴۰	۱۵۰	حمل‌ونقل ریلی
۱	۹۰	۴	۲۵۵۶۲	حمل‌ونقل جاده‌ای
۲	۶.۹	۲۶	۱۹۵۲	حمل‌ونقل لوله‌ای
۵	۰	-	۰	حمل‌ونقل آبی
۳	۲.۶	-۴	۷۲۵	حمل‌ونقل هوایی
-	۱۰۰	۵	۲۸۳۸۹	کل بخش حمل‌ونقل

مأخذ: مرکز آمار ایران، محاسبات کارشناسی

ارزش افزوده بخش حمل‌ونقل استان با ۵ درصد رشد از ۲۷۱۰۴ میلیارد ریال در سال ۱۳۹۳ به ۲۸۳۸۹ میلیارد ریال در سال ۱۳۹۴ افزایش یافته است. ارزش افزوده حمل‌ونقل استان با ۳.۲۹ درصد سهم، رتبه هشتم کشور را به خود اختصاص داده است. در سال ۱۳۹۴ بیش‌ترین میزان ارزش افزوده حمل‌ونقل استان با حدود ۹۰ درصد سهم به حمل‌ونقل جاده‌ای اختصاص داشته است.

در سال ۱۳۹۵، تعداد ۱۰۹۸۵ هزار مسافر توسط بخش حمل‌ونقل استان جابجا شده است. قریب به ۶۲ درصد مسافران جابجا شده به حمل‌ونقل جاده‌ای، ۲۱ درصد به حمل‌ونقل ریلی و ۱۶ درصد به حمل‌ونقل هوایی اختصاص داشته است.

در سال ۱۳۹۵، میزان ۱۵۴۷۶.۸ هزارتن کالا توسط بخش حمل‌ونقل استان جابجا شده است. ۹۲ درصد کالا توسط حمل‌ونقل جاده‌ای و ۸ درصد توسط حمل‌ونقل ریلی جابجا شده است.

جدول ۴۷. سهم هریک از زیربخش‌های حمل‌ونقل از مسافر و بار جابجا شده در سال ۱۳۹۵

عنوان	تعداد مسافر		حجم کالای جابجا شده درون و برون استانی	
	تعداد مسافر (هزار نفر)	سهم (درصد)	وزن کالا (هزار تن)	سهم (درصد)
حمل‌ونقل ریلی	۲۳۵۳	۲۱.۴	۱۲۵۷.۸	۸.۱
حمل‌ونقل جاده‌ای	۶۷۹۳	۶۱.۸	۱۴۲۱۹	۹۱.۹
حمل‌ونقل هوایی	۱۸۳۹	۱۶.۸	-	-
کل بخش حمل‌ونقل	۱۰۹۸۵	۱۰۰	۱۵۴۷۶.۸	۱۰۰

مأخذ: سالنامه آماری استان آذربایجان شرقی سال ۱۳۹۵، محاسبات کارشناسی

جدول ۴۸. نسبت کالا و بار جابجا شده به جمعیت استان طی سال‌های ۹۵-۱۳۹۴

عنوان	سال ۱۳۹۴	سال ۱۳۹۵	درصد رشد
نسبت کالا و بار جابجا شده به جمعیت استان (هزار تن به‌ازای هر هزار نفر)	۳.۹۹	۳.۹۶	-۰.۷۵

مأخذ: محاسبات کارشناسی

در سال ۱۳۹۵، به ازای هر هزار نفر جمعیت استان ۳.۹۶ هزارتن کالا و بار جابجا شده که نسبت به رقم ۳.۹۹ هزار تن سال ۱۳۹۴ حدود ۰.۷۵ درصد کاهش داشته است.

۷-۳-۱. حمل و نقل جاده‌ای

میزان کالای حمل شده درون استانی با کاهش ۱.۷ درصدی از ۵۲۶۰ هزار تن در سال ۱۳۹۴ به ۵۱۷۰ هزارتن در سال ۱۳۹۵ کاهش یافته است.

تعداد کل مسافر جابجا شده استانی (درون و برون استانی) با رشد ۶.۶ درصدی از ۷۷۲۷۵ هزار مسافر در سال ۱۳۹۴ به ۶۷۹۳ هزار مسافر در سال ۱۳۹۵ رسیده است.

همچنین میزان ترانزیت کالا از طریق حمل و نقل جاده‌ای استان با افزایش ۱۳.۸ درصدی از ۹۲۰۵ هزار تن در سال ۱۳۹۴ به ۱۰۴۷۷ هزار تن در سال ۱۳۹۵ افزایش یافته است.

جدول ۴۹. وضعیت حمل و نقل جاده‌ای استان طی سال‌های ۹۵-۱۳۹۴

عنوان	سال ۱۳۹۴	سال ۱۳۹۵	درصد رشد
وزن بار جابجا شده درون استانی (هزار تن)	۵۲۶۰	۵۱۷۰	-۱.۷
تعداد مسافر جابجا شده درون استانی (هزار نفر)	۴۶۲۸	۴۱۶۲	-۱۰
تعداد مسافر جابجا شده برون استانی (هزار نفر)	۲۶۴۷	۲۶۳۱	۰.۶
تعداد کل مسافر جابجا شده (هزار نفر)	۷۲۷۵	۶۷۹۳	۶.۶
وزن بار جابجا شده برون استانی (هزار تن)	۹۲۰۵	۱۰۴۷۷	۱۳.۸

مأخذ: سالنامه آماری استان آذربایجان شرقی در سال ۱۳۹۴

۷-۳-۲. حمل و نقل ریلی

میزان کالای حمل شده درون استانی توسط حمل و نقل ریلی با افزایش ۱۵.۶ درصدی از ۸۵۴ هزار تن در سال ۱۳۹۴ به ۹۸۷ هزار تن در سال ۱۳۹۵ افزایش یافته است.

تعداد مسافر جابجا شده از طریق حمل و نقل ریلی استان با کاهش ۴.۳ درصدی مواجه بوده و از ۲۴۵۸ هزار نفر در سال ۱۳۹۴ به ۲۳۵۳ هزار نفر در سال ۱۳۹۵ رسیده است.

میزان ترانزیت کالا از طریق حمل و نقل ریلی استان در سال ۱۳۹۴ برابر ۱۴۵.۸ هزار تن بوده که با رشد ۸۶ درصدی به رقم ۲۷۰.۸ هزار تن در سال ۱۳۹۵ رسیده است.

در سال ۱۳۹۵، به ازای هر هزار کیلومتر مربع در استان ۱۹.۲ کیلومتر خطوط ریلی اصلی وجود داشته که نسبت به رقم سال ۱۳۹۴ هیچ تغییری نکرده است. هم چنین در سال ۱۳۹۴ به ازای هر صد هزار نفر جمعیت استان، ۲۳.۵ کیلومتر خطوط ریلی اصلی وجود داشته که در سال ۱۳۹۵ با توجه به افزایش جمعیت استان به ۲۲.۴ کیلومتر کاهش یافته است.

جدول ۵۰. وضعیت حمل و نقل ریلی استان طی سال های ۹۵-۱۳۹۴

عنوان	سال ۱۳۹۴	سال ۱۳۹۵	درصد رشد
وزن خالص بار جابجا شده (هزار تن)	۸۵۴	۹۸۷	۱۵.۶
تعداد مسافر جابجا شده (هزار نفر)	۲۴۵۸	۲۳۵۳	-۴.۳
وزن بار ترانزیت شده (هزار تن)	۱۴۵.۸	۲۷۰.۸	۸۶
طول خطوط اصلی (کیلومتر)	۵۷۵.۵	۵۷۵.۵	۰
نسبت خطوط ریلی به مساحت (کیلومتر ریل به ازای هر ۱۰۰۰ کیلومتر مربع مساحت)	۱۹.۲	۱۹.۲	۰
نسبت خطوط ریلی به جمعیت (کیلومتر ریل به ازای هر ۱۰۰ هزار نفر جمعیت)	۲۳.۵	۲۲.۴	-۴.۷

مأخذ: سالنامه آماری استان آذربایجان شرقی در سال ۱۳۹۵، اداره کل راه آهن آذربایجان، محاسبات کارشناسی

۷-۳-۳. حمل و نقل هوایی

فرودگاه بین المللی شهید مدنی

فرودگاه بین المللی شهید مدنی تبریز در شمال غرب شهرستان تبریز و در ارتفاع ۱۴۹۴ متری از سطح دریا در زمینی به مساحت ۵۲۹ هکتار در سال ۱۳۲۹ با ماموریت ارائه خدمات فرودگاهی، ناوبری و هوانوردی جهت پذیرش پروازهای داخلی و بین المللی به منظور حمل و نقل مسافر و بار طراحی و احداث شده است. این فرودگاه به صورت open sky و ۲۴ ساعته عملیاتی بوده و به دلیل واقع شدن در مرز و کریدورهای هوایی بین المللی در ارائه خدمات ناوبری، رادار و هوانوردی به پروازهای داخلی و بین المللی خصوصاً پروازهای عبوری بین المللی (over fly) که اکثراً از میدا و کشورهای عضو اتحادیه اروپا به مقصد کشورهای آسیایی جنوب شرقی و آسیای میانه و بالعکس انجام می گردد، نقش بسیار مهمی دارد.

شرکت های فعال در فرودگاه بین المللی شهید مدنی تبریز به شرح زیر می باشند:

۱. شرکت هواپیمایی جمهوری اسلامی ایران (هما)
۲. شرکت هواپیمایی ایرتور
۳. شرکت هواپیمایی آتا ایر
۴. شرکت هواپیمایی آسمان
۵. شرکت هواپیمایی آزال
۶. شرکت هواپیمایی ترکیش ایر
۷. شرکت هواپیمایی ماهان
۸. شرکت هواپیمایی قشم ایر
۹. شرکت هواپیمایی کاسپین
۱۰. شرکت هواپیمایی زاگرس
۱۱. شرکت هواپیمایی معراج
۱۲. شرکت خدمات هلدینگ آرمان

مسیر پروازهای فرودگاه بین المللی شهید مدنی تبریز به شرح زیر می باشند:

- پروازهای داخلی (تهران - مشهد - اصفهان - شیراز - اهواز - کیش - بندرعباس - عسلویه - کرمان - رشت - قشم)
- پروازهای خارجی (استانبول - بغداد - هامبورگ - مدینه)
- پروازهای خارجی سوختگیری
- پروازهای نظامی، آموزشی و عبوری

پروازهای روزانه فرودگاه بین المللی شهید مدنی تبریز شامل ۴۴ پرواز داخلی و ۶ پرواز خارجی می باشد.

دستگاه های کمک ناوبری موجود شامل NDB - DVOR - DME - ILS می باشد.

دستگاه های ارتباطی شامل سیستم سوئیچینگ، RCAG، بی سیم های AM و FM، خطوط مخابراتی (ماکروبو، هات لاین، تلفن و فاکس) تلکس، فرستنده ها و گیرنده ها، سانترال تلفن و ATIS می باشد.

دستگاه های نظارتی: سایت رادار دستجرد آذرشهر، AMD و ING1010

پروژه‌های عمرانی در دست اجرا:

۱. توسعه اپرون بتنی به مترائ ۱۶۵۰۰ متر مربع فرودگاه بین‌المللی شهید مدنی تبریز
۲. توسعه ترمینال ۳ به مترائ ۱۰۰۰ مترمربع فرودگاه تبریز

فرودگاه سهند

این فرودگاه از فرودگاه‌های اقماری اداره کل فرودگاه‌های استان آذربایجان شرقی می‌باشد. این فرودگاه در سال ۱۳۷۳ در زمینی به مساحت ۴۲ هکتار مابین مراغه- بناب در کنار جاده ترانزیت احداث شده و با جابجایی مسافرین توانسته است سهم موثری در توسعه منطقه ایجاد کند. در حال حاضر فرودگاه مجهز به دستگاه ناوبری از نوع NDB-DME (فاصله‌سنج و جهت‌گیری) بوده و این دستگاه‌ها در تمامی طول روز عملیاتی می‌باشند. شایان ذکر است فرودگاه سهند دارای باندی به طول ۳ کیلومتر و عرض ۳۰ متر می‌باشد.

جدول ۵۱. تعداد مسافر جابجاشده هوایی در استان به تفکیک داخلی و بین‌المللی طی سال‌های ۹۵-۱۳۹۴

تعداد مسافر پروازهای داخلی			تعداد مسافر پروازهای بین‌المللی (با احتساب پروازهای حجاج [*])			عنوان
۱۳۹۴	۱۳۹۵	درصد رشد	۱۳۹۴	۱۳۹۵	درصد رشد	
۶۲۱	۷۸۹	۲۷.۱	۱۰۷	۱۲۷	۱۸.۷	ورودی (هزار نفر)
۶۱۴	۷۹۱	۲۸.۸	۱۱۰	۱۳۲	۲۰.۰	خروجی (هزار نفر)
۱۲۳۵	۱۵۸۰	۲۷.۹	۲۱۷	۲۵۹	۱۹.۴	کل (هزار نفر)

مأخذ: سالنامه آماری استان آذربایجان شرقی در سال ۱۳۹۵

* با توجه به عدم اعزام حجاج تمتع در سال ۱۳۹۵ هیچ پروازی صورت نگرفته است.

تعداد مسافر جابجاشده پروازهای داخلی با افزایش ۲۷.۱ درصدی مواجه بوده و از ۱۲۳۵ هزار نفر در سال ۱۳۹۴ به ۱۵۸۰ هزار نفر در سال ۱۳۹۵ افزایش یافته است. همچنین تعداد مسافر پروازهای بین‌المللی بدون احتساب پروازهای حجاج با افزایش ۱۹.۴ درصدی مواجه بوده و از ۲۱۷ هزار نفر در سال ۱۳۹۴ به ۲۵۹ هزار نفر در سال ۱۳۹۵ رسیده است.

۷-۴. جمع‌بندی و ارائه توصیه‌های سیاستی

حمل‌ونقل جاده‌ای:

- لزوم وجود اطلاعات صحیح و دقیق ورودی به صورت بانکهای اطلاعاتی یکپارچه برای تحلیل و برنامه‌ریزی جهت کاهش هزینه‌های ساخت، نگهداری و بهره‌برداری که بخشی از آن از طریق فوق‌الذکر تامین می‌گردد از اولویتهای کاهش هزینه‌ها و طراحی افق‌های آتی در بخش حمل‌ونقل جاده‌ای خواهد بود.
- نوسازی ناوگان فرسوده که در دستور کار سازمان راهداری و حمل و نقل جاده‌ای قرار دارد نیاز به همت و استمرار جهت تامین منابع مالی داشته که اثرات مثبت آن در تمامی جوانب و برای احاد مردم روشن خواهد بود. کاهش مصرف سوخت، کاهش آسیب‌های زیست محیطی، کاهش میزان سفر و به تبع آن کاهش هزینه‌ها خواهد بود.
- ایجاد رغبت در مردم جهت استفاده از سیستم‌های حمل‌ونقل عمومی بین‌شهری که با توجه به گسترش سایر روشهای حمل و نقلی به نظر می‌رسد باید با افزایش میزان تسهیلات و ایجاد ایمنی بیشتر، سفرهای بین‌شهری را که اکنون در حال کاهش می‌باشد دوباره وارد چرخه انتخاب سفر مردم نمود.

حمل‌ونقل ریلی:

- دوخطه و برقی کردن خط راه‌آهن تبریز- تهران؛
- سرمایه‌گذاری در بخش راه‌آهن حومه‌ای توسط بخش خصوصی؛
- بهره‌برداری از خط راه‌آهن تبریز- میانه؛
- قراردادن درصدی از درآمدهای منابع نفتی برای توسعه صنعت ریلی؛

حمل‌ونقل هوایی:

باتوجه به سند چشم‌انداز ایران ۱۴۰۴ و اینکه فرودگاه‌ها به عنوان بخش مهم زیربنایی تأثیر زیادی در توسعه اقتصادی و منطقه‌ای کشور داشته و یکی از راه‌های جذب و انتقال توریست و مسافر می‌باشد لذا پیشنهاد می‌شود به موازات اینکه شرکت فرودگاه‌ها و ناوبری هوایی ایران تهیه زیرساخت‌ها و لوازم و تجهیزات هوانوردی و کمک ناوبری را انجام می‌دهد، استان نیز در احداث و تکمیل موارد فوق‌الذکر و حمایت از بهسازی‌های صورت گرفته این فرودگاه را یاری نموده و اولویت حمل‌ونقل ترکیبی و اتصال این فرودگاه را به شبکه حمل‌ونقل ریلی تسریع نماید.

۸. بخش انرژی استان

بررسی آماری ارزش افزوده بخش‌های انرژی، وضعیت مصرف برق، گاز و سایر حامل‌های انرژی در استان از اهم مطالب این بخش می‌باشد. در پایان فصل نیز پیشنهادهایی در ارتباط با این حوزه ارائه شده است.

۸-۱. سیاست‌های اقتصادی بخش انرژی و جهت‌گیری‌های استان

امروزه انرژی به عنوان یکی از عوامل مهم تولید، نقش کلیدی در تولید کالاها و خدمات داشته و در کنار دو نهاد نیروی کار و سرمایه در رشد اقتصادی نقش مهمی ایفا کرده و مطالعات تجربی فراوانی را به خود اختصاص داده است. در بحث‌های کلان اقتصادی، علاوه بر نهاده‌های کار و سرمایه، انرژی نیز از نهاده‌های مهم تولید محسوب می‌شود. با توجه به این که انرژی به ویژه نفت و گاز طبیعی، نیروی محرکه هر فعالیت تولیدی است، لذا جایگاه ویژه‌ای در رشد و توسعه اقتصادی دارد. وابستگی روزافزون زندگی بشر به منابع انرژی را سبب شده است که این منابع عاملی موثر در رشد و توسعه اقتصادی تلقی شوند، یکی از مهم‌ترین بخش‌های پیشران اقتصاد ایران، بخش انرژی شامل نفت، گاز، پتروشیمی و فرآورده‌های نفتی است. بخش انرژی اقتصاد ایران علاوه بر آنکه نقش موثری در برطرف کردن محدودیت‌های ارزی و ریالی ایفا می‌کند، این بخش همچنین پیوندهای گسترده‌ای با صنایع دیگر دارد و البته با برطرف نمودن محدودیت انرژی موجود، بر بهبود عملکرد و افزایش ظرفیت تولید در سایر فعالیت‌های اقتصادی نیز موثر خواهد بود.

۸-۲. بررسی وضعیت تحولات بخش انرژی

افزایش تولید و پالایش گاز طبیعی از میدان مشترک پارس جنوبی، بهینه‌سازی مصرف انرژی و افزایش صادرات محصولات پتروشیمی در بخش انرژی با هدف کمک به خروج اقتصاد کشور از رکود پیش‌بینی شده است. در این راستا از تحولات بخش انرژی استان می‌توان به جایگزینی گاز طبیعی به جای نفت سفید در گرمایش خانگی و جایگزینی گاز طبیعی با نفت‌گاز در صنایع عمده استان اشاره نمود.

۸-۳. بررسی و تحلیل وضعیت حامل‌های انرژی

دولت‌ها و صاحبان صنایع امروزه به دنبال آن دسته از حامل‌های انرژی هستند که آلاینده‌های کمتری تولید می‌کنند. به همین دلیل جهان به گاز طبیعی روی آورده است. در واقع گاز طبیعی در هر واحد انرژی حدود ۲۴ درصد نسبت به نفت

خام و ۴۲ درصد نسبت به زغال سنگ گازهای آلاینده کمتری تولید می کند و این بیان گر آن است که می توان انرژی بیشتری مصرف و در مقایسه با نفت خام و زغال سنگ، آلاینده های کمتری تولید کرد در این بازار طیف وسیعی از فعالیت ها در بخش های مختلف صنعت، ساختمان، خدمات، کشاورزی و انرژی عرضه می شود و متقاضیان بسیاری با هدف کاهش اتلاف انرژی در بخش های تولیدی و مصرفی خود خواهان دریافت خدمات بهینه سازی مصرف انرژی خواهند بود.

۸-۳-۱. بررسی وضعیت بخش انرژی

جدول ۵۲. ارزش افزوده نفت خام و توزیع گاز طبیعی استان آذربایجان شرقی

عنوان	۱۳۹۳	۱۳۹۴	درصد تغییرات
استخراج نفت خام، گاز طبیعی و خدمات پشتیبانی معادن	.	.	-
تولید و توزیع گاز طبیعی	۴۵۷۳	۶۲۹۱	۳۷.۵۶

مأخذ: مرکز آمار ایران

بین رشد و توسعه اقتصادی و مصرف انرژی رابطه تنگاتنگی وجود دارد. یکی از پارامترهای مؤثر در میزان تقاضا و مصرف انرژی، قیمت آن است. بنابراین بررسی روند قیمت انواع مختلف حامل های انرژی از اهمیت خاصی برخوردار می باشد. در سال ۱۳۹۳ قیمت اسمی فرآورده های نفتی و برق نسبت به سال ۱۳۹۲ افزایش داشته است. بدیهی است با توجه به شاخص قیمت کالاها و حذف اثر افزایش سطح عمومی قیمت ها از قیمت های اسمی و چند نرخ بودن قیمت فرآورده های نفتی در این سال، حداکثر قیمت واقعی تمامی حامل های انرژی به استثنای نفت کوره نسبت به سال ۱۳۹۳ افزایش داشته است. معمولاً سرانه مصرف انرژی در جوامع پیشرفته و توسعه یافته، به دلیل درآمد سرانه بالا و امکان برخورداری از دستگاه ها و تجهیزات متنوع انرژی بر، بیشتر می باشد. در عین حال در این کشورها افزایش بهره وری طی چند دهه اخیر منجر به تعدیل مصرف انرژی شده است.

جدول ۵۳. وضعیت شاخص‌های انرژی در استان آذربایجان شرقی

عنوان	۱۳۹۴	۱۳۹۵	درصد تغییرات
مصرف انرژی (هزارمگا وات ساعت)	۶۵۸۹	۶۷۲۵	۲.۰۶
سرايه مصرف انرژی کل مشترکین (کیلو وات ساعت)	۳۹۲۹	۳۹۰۲	-۰.۶۹
شدت مصرف انرژی ^{۱۰} (بشکه معادل نفت خام به میلیون ریال)	۰.۴۴	-	-
بهره‌وری انرژی ^{۱۱} (عکس شدت مصرف انرژی)	۲.۲۷	-	-

مأخذ: مرکز آمار ایران، شرکت پخش فرآورده‌های نفت، برق منطقه‌ای آذربایجان شرقی
توضیح: در جدول فوق، مصرف انرژی و سرائه مصرف انرژی فقط به انرژی برق اختصاص دارد.
توضیح: شدت مصرف انرژی و بهره‌وری انرژی براساس محاسبات کارشناسی درج شده است.

عوامل بسیاری در تعیین شدت انرژی یک کشور مؤثر می‌باشد. سطح استانداردهای زندگی، عوامل آب و هوایی، ساختار اقتصادی و صنعتی، بهینه‌سازی ساختمان‌ها و تجهیزات، ترکیب سوخت‌های مورد استفاده در بخش حمل و نقل و حتی مسافت بین مکان‌های جغرافیایی، شیوه‌های حمل و نقل، تکنولوژی بکار رفته در خودروها و وسایل نقلیه، ظرفیت حمل و نقل عمومی، اقدامات صورت گرفته در امر بهینه‌سازی مصرف انرژی، حوادث طبیعی و قیمت‌ها یا یارانه‌های انرژی برخی از عوامل تأثیرگذار در شدت انرژی می‌باشند.

با مقایسه این شاخص در سال‌های مختلف و میان کشورهای مختلف می‌توان روند استفاده از منابع انرژی در فرآیند تولید ملی کشورها را ارزیابی نمود. شدت انرژی ایران بر مبنای عرضه انرژی اولیه و مصرف نهایی انرژی، براساس اطلاعات داخلی مندرج در ترازنامه انرژی نشان می‌دهد که این شاخص‌ها در طول یک دهه گذشته با نوساناتی همراه بوده است.

۱۰. شدت انرژی شاخصی برای تعیین کارایی انرژی در سطح اقتصاد ملی هر کشور است که از تقسیم مصرف نهایی انرژی (با عرضه انرژی اولیه) بر تولید ناخالص داخلی محاسبه می‌گردد. این شاخص نشان می‌دهد که برای تولید مقدار معینی از کالاها و خدمات (برحسب واحد پول) چه مقدار انرژی به کار رفته است.

۱۱. شاخص بهره‌وری انرژی از تقسیم ارزش تولیدات به مقدار انرژی مصرفی به‌دست می‌آید (عکس شدت مصرف نهایی انرژی). برای محاسبه بهره‌وری انرژی در سطح ملی می‌توان تولید ناخالص داخلی را بر مقدار مصرف نهایی انرژی تقسیم نمود.

شاخص بهره‌وری انرژی نیز مانند بهره‌وری نیروی کار و سرمایه، میزان خروجی کالاها و خدمات تولیدی را در مقایسه با ورودی‌ها اندازه‌گیری می‌نماید. با استفاده از این شاخص می‌توان اهداف و سیاست‌های عمومی تقاضا و بهره‌وری انرژی و همچنین رابطه بین تقاضای انرژی و رشد اقتصادی را تحلیل نمود. بهبود شاخص بهره‌وری انرژی می‌تواند از طریق کاهش ورودی‌های انرژی مورد نیاز جهت تولید مقدار مشخصی از خدمات انرژی و یا از طریق افزایش مقدار یا کیفیت فعالیت‌های خروجی اقتصادی صورت پذیرد.

در دهه اخیر شاخص بهره‌وری انرژی در کشور از تغییرات قابل ملاحظه‌ای برخوردار نبوده است. بهره‌وری انرژی رابطه مستقیمی با بهای انرژی دارد، به طوری که با افزایش بهای حامل‌های انرژی، بهره‌وری انرژی نیز افزایش می‌یابد.

۸-۳-۲. فرآورده‌های نفتی

جدول ۵۴. مصرف فرآورده‌های نفتی در استان آذربایجان شرقی

عنوان	بخش	۱۳۹۴	۱۳۹۵	درصد تغییرات
مصرف نفت سفید (هزار مترمکعب)	خانگی	۹۹۷۹۲	۹۵۳۳۳	-۴
	صنعت	۳۶	۴۸	۳۳
	کشاورزی	۹	۲۲	۱۴۴
مصرف بنزین (هزار مترمکعب)	-	۹۴۸۲۸۵	۹۹۴۷۸۱	۵
مصرف نفت کوره (هزار مترمکعب)	خانگی	۰	۰	-
	صنعت	۵۷۸۶۲۳	۵۷۵۹۸۹	-۷
	کشاورزی	۰	۰	-
متوسط مصرف ماهانه نفت سفید				
متوسط مصرف ماهانه بنزین		۷۹۰۲۴	۸۲۸۹۸	۵
متوسط مصرف ماهانه نفت کوره		۴۸۲۱۹	۱۴۶۶۶	-۷۰
مصرف فرآورده نفتی (هزار مترمکعب)		۲۷۵۶	۲۴۴۳	-۱۱
سرانه مصرف فرآورده نفتی (لیتر)		۷۱.۶	۶۲.۵	-۱۲.۷

مأخذ: شرکت پخش فرآورده‌های نفتی آذربایجان شرقی

در سال ۱۳۹۵، کل مصرف فرآورده‌های نفتی استان ۲۴۴۳ هزار مترمکعب بوده است که بیشترین سهم آن با ۹۹۴ هزار مترمکعب به بنزین اختصاص داشته است.

میزان مصرف نفت کوره در سال ۱۳۹۵ نسبت به سال قبل ۷ درصد کاهش داشته است که تبدیل صنایعی که نفت کوره مصرف می کردند به سیستم گازسوز و کاهش ظرفیت تولید صنایع بزرگ استان از اصلی ترین علت این کاهش بوده است. همچنین در سال ۱۳۹۵، مصرف بنزین نسبت به سال ۱۳۹۴ پنج درصد افزایش داشته است.

۸-۳-۳. گاز طبیعی

جدول ۵۵. وضعیت مصرف گاز طبیعی در استان آذربایجان شرقی

عنوان	بخش	۱۳۹۴	۱۳۹۵	درصد تغییرات
تعداد مصرف کنندگان گاز طبیعی	خانگی	۱۲۳۷۰۳۷	۱۲۹۴۷۵۷	۴.۷
	تجاری	۱۴۶۵۴۴	۱۵۱۶۲۴	۳.۴۷
	صنعت	۷۰۶۴	۷۴۰۷	۴.۸۵
جمع کل مصرف گاز (میلیون متر مکعب)		۸۰۴۴	۸۴۲۳	۴.۷
تعداد انشعابات		۵۹۹۲۰۷	۶۱۹۰۹۶	۳.۳
سرانه مصرف گاز (مترمکعب)		۱۳.۵	۱۳.۶	۰.۷۴

مأخذ: سالنامه آماری استان آذربایجان شرقی در سال ۱۳۹۵

در سال ۱۳۹۵، کل شهرها و ۱۶۹۷ آبادی استان گازرسانی شده است. تعداد انشعابات گاز استان در بخشهای مختلف خانگی، تجاری و صنعتی برابر ۶۱۹۰۹۶ انشعاب بوده که سهم بخش خانگی و تجاری با ۶۱۱۶۸۹ انشعاب بیشترین سهم را به خود اختصاص داده است. در همین سال نیز مصرف گاز طبیعی در استان ۸۴۲۳۱۰۸ هزار مترمکعب بوده که نسبت به سال قبل روند افزایشی داشته است.

۸-۳-۴. برق

در سال ۱۳۹۵ تعداد ۱۷۲۳۳۲۹ فقره مشترکین برق در سطح استان وجود داشته که از این تعداد، مشترکین برق ۷۹۰۰ درصد، مشترکین خانگی بوده و مصرف کل مشترکین در سال ۱۳۹۵، ۶۷۲۵۰۲ مگاوات ساعت بوده است. در سال فوق تعداد

۳۲ روستا علاوه بر روستاهای دارای برق درسالهای گذشته، دارای انشعاب برق بوده است.

جدول ۵۶. وضعیت برق در استان آذربایجان شرقی

عنوان	بخش	۱۳۹۴	۱۳۹۵	درصد تغییرات
ظرفیت اسمی ^{۱۲} نیروگاهها (هزار کیلو وات)	وزارت نیرو	۱۵۵۲	۱۵۵۳	۰.۰۶
	بخش خصوصی	۶	۱۲	۱۰۰
تولید ناویژه ^{۱۳} برق انواع نیروگاهها (میلیون کیلو وات)		۷۲۸۷	۷۱۳۷.۶	-۲.۰۵
فروش برق (مگاوات ساعت)	خانگی	۲۲۸۳۷۵۴	۲۳۰۰۱۴۴	.۷۲
	صنعت	۱۹۴۰۷۹۶	۲۰۱۶۹۸۶	۳.۹۳
	کشاورزی	۱۰۱۲۰۴۵	۱۰۰۰۹۵۳	-۱.۰۹۶
تعداد مشترکین	خانگی	۱۳۲۷۸۳	۱۳۶۱۱۱۹	۲.۵۰
	صنعت	۱۴۸۷۸	۱۵۱۷۳	۱.۹۸
	کشاورزی	۱۷۹۷۴	۱۸۷۰۵	۴.۰۶
سرانه مصرف برق (کیلووات ساعت)	خانگی	۱۷۲	۱۶۹	-۱.۷۴
	صنعت	۱۳۰۴۵	۱۳۲۹۳	۱.۹۰
	کشاورزی	۵۶۳۰	۵۳۵۱	-۵
متوسط قیمت یک کیلووات ساعت (ریال)		۶۷۵	۹۰۶	۳۴.۲

مأخذ: شرکت برق منطقه‌ای استان آذربایجان شرقی، امور برق استان آذربایجان شرقی
توضیح: از سال ۱۳۹۴ نیروگاه گازی پتروشیمی تبریز جزو آمار محاسبه نمی‌شود.

۱۲. بیشترین خروجی مورد انتظار یک مولد برق در شرایط طراحی است که توسط سازنده بر روی پلاک مشخصات آن برای شرایط معینی برحسب اسب بخار یا مگاوات نوشته شده است. در ماشین‌های کوچک قدرت اسمی برحسب کیلووات مشخص می‌گردد.

۱۳. عبارت از مقدار انرژی برق تولیدشده توسط یک مولد برق یا یک نیروگاه در طی یک دوره زمانی معین است که بر روی پایانه‌های خروجی مولدهای اصلی یا کمکی، اندازه‌گیری و برحسب کیلووات ساعت یا مگاوات ساعت بیان می‌شود.

۸-۴. جمع‌بندی و ارائه توصیه‌های سیاستی

با توجه به اینکه انرژی به عنوان یکی از عوامل مهم در فرآیند تولید مطرح می‌باشد، لذا اتخاذ سیاست‌های مناسب در بخش مصرف انرژی به گونه‌ای که موجب تسریع در روند توسعه و پیشرفت اقتصاد کشور و استان گردد، از اهمیت خاصی برخوردار است. بنابراین با توجه به یافته‌های حاصل، پیشنهادهای زیر ارائه می‌شوند:

- با توجه به اینکه انرژی به عنوان یکی از عوامل مهم در فرایند تولید مطرح بوده و همچنانکه این مطلب در مورد اقتصاد استانهای شمالغرب نیز به اثبات رسید، لذا اتخاذ سیاست‌های مناسب در بخش مصرف گاز طبیعی به گونه‌ای که موجب تسریع در روند توسعه و پیشرفت اقتصاد کشور گردد، از اهمیت خاصی برخوردار است.
- صنعت کشور تاکنون از مزیت انرژی ارزان برخوردار بوده است. اگر این مزیت از صنعت گرفته شود، قدرت رقابتی آن از دست خواهد رفت و در صورت تداوم فعالیت آن، افزایش قیمت محصولات صنعتی در حدی خواهد بود که ساختار تقاضای داخلی قابلیت جذب این محصولات را نخواهد داشت و رکود و بیکاری (کاهش تولید) پیامد طبیعی آن خواهد بود. در اجرای اصلاح نظام قیمت گذاری بخش انرژی در کشور، قیمت بخشی از انرژی که در بخش های تولیدی مورد استفاده قرار می گیرد و به عنوان تقاضای واسطه‌ای انرژی مطرح است، به تدریج و طی زمان بندی مشخص و در محدوده معینی افزایش یابد. در صورتی که با اجرای صحیح قانون هدفمندی یارانه ها و اعطای ۳۰ درصد از منابع حاصل از افزایش قیمت حامل های انرژی به بخش صنعت، می توان جبران افزایش قیمت انرژی را برای تولیدکنندگان انجام داد.

۹. سرمایه‌گذاری خارجی استان

بی شک دستیابی به رشد بلندمدت و مداوم اقتصادی در هر کشور، با تجهیز و تخصیص بهینه منابع مالی در اقتصاد ملی آن کشور امکان پذیر است. نقش و اهمیت سرمایه‌گذاری در فرآیند رشد و توسعه اقتصادی جوامع در اکثر نظریات رشد و توسعه اقتصادی مورد تاکید بوده است چرا که در اقتصاد سرمایه‌محرك تولید بوده و یکی از عوامل اثرگذار در توسعه اقتصادی می‌باشد.

سرمایه‌گذاری مستقیم خارجی در ایران یکی از راهکارهای مفید و موثر می‌باشد چرا که منابع مالی خارجی نه تنها مکملی برای پس‌انداز داخلی بوده، بلکه راه حلی برای مقابله با شکاف منابع ارزی است؛ در این میان، در کشور ایران سرمایه‌گذاری‌های داخلی صورت گرفته در قیاس با نیازهای موجود اقتصاد ایران کافی نبوده و به نظر می‌رسد توجه به عوامل جذب سرمایه از مهم‌ترین نیازهای سیاست‌گذاران محسوب می‌شود. به علاوه، سرمایه‌گذاری و ایجاد شرایط مطلوب برای جذب آن، از اهرم‌های مهم توسعه صادرات به شمار می‌آید. چرا که جذب سرمایه خارجی نه حلقه‌های وابستگی؛ بلکه حلقه‌های تولید و اقتصاد به شمار می‌روند و معمولاً به چهار طریق، حمایت در برابر خطرات غیرتجاری، امکان خروج آزاد سرمایه، معافیت‌های گمرکی برای واردات کالاهای سرمایه‌ای، واسطه‌ای و مواد خام مورد نیاز صنایع صادراتی و سایر مشوق‌های مالی، شرایط مناسب برای سرمایه‌گذاری خارجی را فراهم می‌آورند لذا یکی از راه‌های توسعه هر کشوری در گرو راهبری پروژه‌ها و طرح‌های توسعه‌ای و سرمایه‌گذاری آن از طریق جذب و تشویق به سرمایه‌گذاری‌های داخلی و خارجی است.

ضرورت سرمایه‌گذاری خارجی و ارائه راهکارهایی در ارتباط با این موضوع، مزیت‌های استان در ارتباط با جذب سرمایه‌گذاری خارجی، عملکرد مرکز خدمات سرمایه‌گذاری خارجی آذربایجان شرقی و راهبردهای اجرایی استان از جمله مطالب این فصل می‌باشند.

۹-۱. سیاست‌های اقتصادی سرمایه‌گذاری خارجی و جهت‌گیری‌های استان

تأثیر سرمایه‌گذاری و نقش کلیدی آن در اقتصاد همواره یکی از مهم‌ترین موضوعات مورد بحث محافل اقتصادی بوده است به گونه‌ای که از آن به عنوان عامل اساسی در اقتصاد کشورها یاد شده و به عنوان موتور رشد و توسعه اقتصادی قلمداد می‌شود. بهره‌گیری از سرمایه‌گذاری مستقیم خارجی، دستاوردهایی همچون تأمین مالی پروژه‌ها، انتقال تکنولوژی، ارتقاء سطح فناوری و کیفیت

عرضه کالا و خدمات، توسعه مهارت و مدیریت، افزایش بهره وری و اشتغال، توسعه صادرات و بهبود سطح رفاه عمومی جامعه را به همراه دارد. بنابراین تلاش برای جذب سرمایه گذاری خارجی و حفظ سرمایه گذاران داخلی از عوامل موثر جهت رشد و توسعه اقتصادی استان و به تبع آن کشور می باشد.

توجه به پتانسیل های موجود در استان از جمله موقعیت ویژه جغرافیایی استان در منطقه شمال غرب و قرار گرفتن در مسیر جاده ابریشم و چهارراه تجاری شرق و غرب و آسیای میانه و قرار گرفتن بر سر کریدور شمال - جنوب، هم جوارى با کشورهای ارمنستان، آذربایجان و جمهوری خودمختار نخجوان و نزدیکی به مرزهای ترکیه و شمال عراق و دسترسی به بازار کشورهای CIS، دسترسی به راه آهن باری و مسافری متصل به کشورهای ترکیه، ارمنستان و جمهوری خودمختار نخجوان، وجود منطقه آزاد تجاری و صنعتی ارس به عنوان صنعتی ترین منطقه آزاد کشور، وجود معادن غنی فلزی و غیرفلزی در استان نظیر نفیلین سینیت سراب، مس سونگون ورزقان، کائولن (بزرگ ترین معدن خاورمیانه) و سنگ تزیینی، تمرکز صنایع سنگین و تولیدکننده ماشین آلات و تجهیزات و چرم، کفش کشور در این استان و حائز رتبه های برتر در صناعی هم چون شیرینی و شکلات، صنایع تبدیلی، دارویی، قطعه سازی خودروی کشور در استان، وجود صنایع بالادست از جمله مجتمع پتروشیمی تبریز، پالایشگاه تبریز و صنایع متعدد تولید فولاد، تولیدات کشاورزی، باغی و دامی در سطح وسیع و رتبه اول در برخی از این تولیدات در سطح کشور و یکی از قطب های صنعت گردشگری در کشور به دلیل برخورداری از جاذبه های طبیعی، تاریخی و زیست محیطی تبیین کننده شرایط مناسب استان به منظور جذب سرمایه گذاری خارجی می باشد. از سوی دیگر، تلاش فعالان اقتصادی این خطه در عرصه های مختلف اقتصادی برای اعتلای اقتصاد استان و به تبع آن اقتصاد منطقه و کشور از سوی دیگر، تبیین کننده جهت گیری های استان آذربایجان شرقی به منظور جذب سرمایه گذاران خارجی با اتخاذ راهبردها و سیاست های اجرایی ذیل می باشد:

▪ راهبردها:

۱. طراحی و تصویب ابزارها و مشوق های هدفمند سرمایه گذاری خارجی؛
۲. توسعه روابط اقتصادی خارجی با کشورهای هدف؛
۳. معرفی ظرفیت ها و فرصت های متقابل اقتصادی و سرمایه گذاری استان به سرمایه گذاران و ایرانیان مقیم خارج از کشور برای جلب مشارکت فعالان خارجی و داخلی

۴. توسعه نرم افزاری صدور مجوزهای دستگاه های اجرایی به سرمایه گذاران داخلی و خارجی

▪ سیاست های اجرایی و راهکارها:

۱. ایجاد و توسعه زیرساخت های آب و انرژی جهت استقرار صنایع در شرکت ها و نواحی صنعتی به ویژه در مناطقی که با محدودیت های اراضی یا محیط زیستی مواجه هستند؛
۲. تعریف و تهیه فرصت های سرمایه گذاری با توجه به موقعیت جغرافیایی، ظرفیت ها و با لحاظ نمودن محدودیت های موجود با همکاری دستگاه های متولی (تعیین مدل های اولویت بندی سرمایه گذاری در استان)؛
۳. تهیه و تدوین ابزار لازم برای تبلیغات و معرفی توانمندی ها و پتانسیل های استان آذربایجان شرقی
۴. ارتقای همکاری های مشترک مرکز خدمات سرمایه گذاری و منطقه ویژه علم و فناوری ربع رشیدی تبریز در تهیه مطالعات پیش امکان سنجی طرح های دانش بنیان، تبلیغات و بازاریابی طرح ها و فرصت های سرمایه گذاری در حوزه "های تک"؛
۵. تجهیز و راه اندازی صنایع معدنی و استفاده هر چه بهتر از قابلیت های معدنی، خصوصاً در کانون ها و محورهای توسعه صنعتی استان با استفاده از توان فنی و مالی سرمایه گذاران خارجی؛
۶. توسعه زیربنای نرم افزاری شامل اطلاع رسانی، امکانات تبلیغاتی، ارتباطی و بازاریابی فرصت های سرمایه گذاری استان در کشورهای هدف از طریق شناسایی و برقراری ارتباط با شرکت های سرمایه فرست، بازرگانان و شرکت های تجاری در این کشورها؛
۷. حضور در نشست ها و همایش های بین المللی و برون مرزی جهت معرفی فرصت های سرمایه گذاری استان در کشورهای هدف؛
۸. شناسایی تشکلهای اقتصادی خارجی، سازمان دهی، تسهیل و زمینه سازی برای اعزام/پذیرش هیئت های سرمایه گذاری خارجی با همکاری دستگاه های ذی ربط؛
۹. تشکیل گروه های مذاکره متناسب با بخش های اقتصادی (مطالعه و طراحی طرح سامان دهی ملاقات ها و سفرهای هیأت های تجاری) برای برنامه ریزی و انجام اقدامات لازم در جهت شناسایی ایرانیان مقیم خارج و سرمایه گذاران خارجی و دعوت آنها در مقاطع زمانی خاص برای بازدید

- از توانمندی‌ها و فرصت‌های سرمایه‌گذاری استان و هم‌چنین تبادل اطلاعات اقتصادی و پروژه‌های سرمایه‌گذاری؛
۱۰. مشارکت فعال اقتصادی در همکاری‌های منطقه‌ای و خارجی جهت تبادل اطلاعات اقتصادی استان؛
۱۱. ایجاد نظام شناسایی دقیق با استفاده از توان نمایندگی‌های ج.ا.ا. در خارج از کشور و شرکت‌های خارجی فعال در ایران به منظور جذب سرمایه‌گذاران خارجی با دانش‌فنی بالا و های‌تک؛
۱۲. نظارت بر طرح‌های سرمایه‌گذاری خارجی با هدف (الف) پی‌گیری موانع و مشکلات طرح‌ها (ب) نظارت بر ورود و ثبت سرمایه‌های خارجی (ج) شناسایی طرح‌های سرمایه‌گذاری خارجی فاقد مجوز سرمایه‌گذاری خارجی؛
۱۳. توسعه الکترونیکی نمودن صدور مجوزهای دستگاه‌های اجرایی به سرمایه‌گذاران داخلی و خارجی از طریق سامانه پنجره واحد سرمایه‌گذاری از طریق ۱. آموزش و توجیه کارشناسان دستگاه‌های اجرایی ۲. تحلیل فرایندهای دستگاه‌های اجرایی و اعمال در سامانه ۳. ارائه درخواست الکترونیکی مجوز از سوی متقاضیان سرمایه‌گذاری ۴. صدور مجوز الکترونیکی از سوی دستگاه اجرایی؛
۱۴. برگزاری کارگاه‌های آموزشی برای کارشناسان دستگاه‌های اجرایی و بخش خصوصی در ارتباط با سرمایه‌گذاری خارجی و تامین مالی پروژه‌های سرمایه‌گذاری.

۹-۲. بررسی وضعیت تحولات سرمایه‌گذاری خارجی

عوامل متعددی را می‌توان به عنوان دلایل موفقیت و یا عدم موفقیت در جذب سرمایه‌گذاری برشمرد. اما آن چه مسلم است به غیر از عوامل اقتصادی عوامل غیراقتصادی دیگری نیز وجود دارند که می‌توان تأثیر آن‌ها در جذب سرمایه‌گذاری را مورد توجه قرار داد. از جمله این موارد می‌توان به مزیت‌های استان در حوزه‌های مختلف از جمله (۱) وجود سامانه پنجره واحد ارائه خدمات سرمایه‌گذاری؛ (۲) وجود منطقه آزاد تجاری و صنعتی ارس و ۴ منطقه ویژه اقتصادی در مناطق مختلف استان؛ (۳) وجود معادن غنی فلزی و غیرفلزی در استان؛ (۴) وجود شهرک‌ها و نواحی صنعتی متعدد در نقاط مختلف استان؛ (۵) دسترسی به بازار کشورهای CIS؛ (۶) قطب تجاری و اقتصادی شمال غرب کشور؛ (۷) وجود بخش خصوصی فعال و سابقه طولانی تجارت و صنعت در استان؛ در کنار سایر اقدامات این استان در حوزه سرمایه‌گذاری از جمله تهیه و تدوین کتاب

فرصت‌های سرمایه‌گذاری استان شامل ۲۰۵ فرصت سرمایه‌گذاری، بازاریابی و ارسال تعداد ۲۲۷۷ ایمیل به سرمایه‌گذاران خارجی و ایرانیان مقیم خارج از کشور، استعدادیابی اراضی برای طرح‌های بزرگ سرمایه‌گذاری، پذیرش تعداد ۳۷ هیئت سرمایه‌گذاری از کشورهای آذربایجان، آلمان، چین، ترکیه، اسلواکی، ایتالیا، ژاپن، روسیه، برزیل و ... و ارائه توانمندی‌ها و فرصت‌های سرمایه‌گذاری استان به ایشان، اعزام تعداد ۴ هیئت اقتصادی و سرمایه‌گذاری از استان به کشورهای آلمان، لهستان و جمهوری آذربایجان و ارائه توانمندی‌ها و فرصت‌های سرمایه‌گذاری استان در این همایش‌ها، طراحی و راه‌اندازی سامانه پنجره واحد سرمایه‌گذاری، اقدام در خصوص راه‌اندازی پنجره خدمات شهری، لکه‌یابی سرمایه‌گذاری، تهیه بروشورهای توانمندی‌ها و مشوق‌های سرمایه‌گذاری در ایران و استان اشاره نمود که مجموع فعالیت‌های فوق باعث قرار گرفتن این استان در رده‌های نخست موضوعات سرمایه‌گذاری طی چند سال اخیر بوده است.

مهم‌ترین ویژگی منطقه شمال غرب ایران، همجواری آن با کشورهای CIS از طریق مرز مشترک استان آذربایجان شرقی با جمهوری‌های آذربایجان، نخجوان و ارمنستان می‌باشد. با توجه به موقعیت جغرافیایی آذربایجان شرقی در منطقه شمال غرب کشور و پیشینه تاریخی این منطقه در زمینه تجارت و بازرگانی با کشورهای همجوار و موقعیت ممتاز منطقه آزاد تجاری - صنعتی ارس به دلیل قرار گرفتن در کانون راه‌های ارتباطی و مواصلاتی منطقه و قرار گرفتن آن در گستره جغرافیایی کریدورهای ارتباطی شمال - جنوب و شرق - غرب؛ این منطقه می‌تواند به عنوان پل ارتباطی و حلقه اتصال اقتصاد داخل با محیط پیرامونی و نیز حلقه اتصال و کانون رقابت و شکوفایی اقتصادهای پیرامونی و به تبع آن اقتصاد داخلی، ایفای نقش نماید. در واقع، این منطقه می‌تواند کانون تلاقی و رقابت بین اقتصادهای غرب - شرق و شمال - جنوب باشد. این ویژگی و همجواری منطقه شمال غرب و استان آذربایجان شرقی با کشورهای همجوار در صورت استفاده منطقی و جغرافیایی می‌تواند مزیت ویژه‌ای برای استان، منطقه شمال غرب و جمهوری اسلامی ایران فراهم آورده و فرصت‌های زیادی را در زمینه‌های تجارت و بازرگانی و حمل و نقل و رونق فعالیت‌های اقتصادی ایجاد نماید چرا که این منطقه یکی از دروازه‌های مهم حیات اقتصادی ایران به شمار می‌رود. به عبارتی، این موقعیت حساس نشان‌دهنده ظرفیت‌های بالای استان و به تبع آن جمهوری اسلامی ایران برای ایفای نقش‌های تاثیرگذار اقتصادی در کشورهای همجوار است.

۹-۳. بررسی و تحلیل عملکرد سرمایه‌گذاری خارجی

جدول ۵۷. وضعیت سرمایه‌گذاری خارجی در استان آذربایجان شرقی

عنوان	سال ۱۳۹۴	سال ۱۳۹۵	درصد تغییرات
ارزش پروژه‌های مصوب (میلیون دلار)	۱۲۸۷	۶۶۳	-۴۸.۴۸
ارزش پروژه‌های سرمایه‌گذاری وارده (میلیون دلار)	۱۰	۳۳.۶۴	۲۳۶
تعداد پروژه‌های سرمایه‌گذاری مصوب	۳	۸	۱۶۷
تعداد پروژه‌های سرمایه‌گذاری وارده	۸	۸	۰
ترکیب سرمایه‌گذاری خارجی انجام شده به لحاظ بخشی	صنعت و معدن حوزه عمران شهری و زیربنایی	صنعت و معدن، نیروگاه	-
ترکیب سرمایه‌گذاری خارجی انجام شده به لحاظ تابعیتی	چین، ترکیه، ایرانی مقیم آمریکا	ترکیه، چین، آلمان، انگلیس	-

مأخذ: مرکز خدمات سرمایه‌گذاری استان آذربایجان شرقی

۹-۴. فعالیت‌های مرکز خدمات سرمایه‌گذاری خارجی

▪ تهیه و تدوین توانمندی‌ها، پتانسیل‌ها و فرصت‌های سرمایه‌گذاری آذربایجان شرقی:

تعداد ۲۰۵ طرح مطالعه شده در مرکز خدمات سرمایه‌گذاری استان به شرح زیر به سازمان سرمایه‌گذاری و کمک‌های اقتصادی و فنی ایران ارسال شده است:

زیربنایی ۱۸ طرح، صنعت و معدن ۱۰۲ طرح، دانش بنیان ۱۵ طرح، کشاورزی و صنایع تبدیلی ۱۴ طرح، گردشگری و خدمات ۴۰ طرح، عمران شهری ۱۶ طرح.

▪ ایجاد بستر مناسب برای ارتباط با سرمایه‌گذاران خارجی:

۱. بارگذاری کتاب فرصت‌های سرمایه‌گذاری در وب‌سایت مرکز خدمات سرمایه‌گذاری؛
۲. بارگذاری مشوق‌های سرمایه‌گذاری در قالب برشور و ... در سایت مرکز خدمات سرمایه‌گذاری؛
۳. تهیه و تدوین توانمندی‌ها و پتانسیل‌های سرمایه‌گذاری و طرح‌ها و فرصت‌های سرمایه‌گذاری استان در قالب لوح فشرده و مولتی‌مدیا؛
۴. تهیه فیلم معرفی توانمندی‌های استان آذربایجان شرقی به زبان‌های آلمانی، روسی و ترکی استانبولی؛
۵. تهیه بروشورهای توانمندی‌ها استان آذربایجان شرقی (فارسی، انگلیسی و آلمانی)، مشوق‌های سرمایه‌گذاری در ایران (فارسی، انگلیسی و آلمانی)، قوانین کار و اقامت اتباع خارجی در ایران (فارسی و انگلیسی)، مراحل سرمایه‌گذاری در ایران (دو زبانه فارسی و انگلیسی)، فرصت‌های سرمایه‌گذاری استان آذربایجان شرقی (فارسی، انگلیسی، آلمانی، روسی و ترکی استانبولی)؛
۶. تهیه پاورپوینت معرفی توانمندی‌ها و ظرفیت‌های سرمایه‌گذاری استان آذربایجان شرقی به زبان‌های فارسی، انگلیسی، آلمانی، روسی و ترکی استانبولی؛
۷. مکاتبه با نمایندگی وزارت امور خارجه در تبریز به منظور ارتباط مرکز خدمات سرمایه‌گذاری با رایزن‌های بازرگانی سایر کشورها در ایران؛
۸. مذاکره با شوراهای مشترک ایران با سایر کشورها به منظور اخذ بانک اطلاعاتی سرمایه‌گذاران کشورهای هدف و ارائه توانمندی‌ها و طرح‌های سرمایه‌گذاری استان به آن‌ها؛
۹. عقد تفاهم‌نامه با شورای مشترک بازرگانی ایران و ایتالیا به منظور بازاریابی طرح‌های سرمایه‌گذاری استان و اعزام و پذیرش هیئت‌های اقتصادی.

▪ اطلاع‌رسانی و بازاریابی برای طرح‌ها و فرصت‌های سرمایه‌گذاری: اهم اقدامات صورت گرفته برای معرفی فرصت‌های سرمایه‌گذاری استان به شرح زیر می‌باشد:

۱۰. ارسال توانمندی‌ها و فرصت‌های سرمایه‌گذاری استان به سازمان سرمایه‌گذاری و کمک‌های اقتصادی و فنی ایران
۱۱. ارسال توانمندی‌ها و فرصت‌های سرمایه‌گذاری استان در قالب سی‌دی مالتی‌مدیا به اتاق‌های بازرگانی سراسر کشور، خانه صنعت و معدن تبریز و کشور و ادارات کل امور اقتصادی و دارایی‌های استان‌ها سراسر کشور
۱۲. شرکت در هشتمین نمایشگاه بین‌المللی فرصت‌های سرمایه‌گذاری کشور در جزیره کیش در آبان ماه ۱۳۹۵؛ شرکت در کنفرانس سرمایه‌گذاری هتل و گردشگری ایران در تاریخ‌های ۱۹ و ۲۰ بهمن ماه سال ۱۳۹۵ در تهران؛ سفر هیئتی از فعالان بخش خصوصی استان به همراه استاندار محترم به عنوان سرپرست گروه و بخش دولتی با هدف توسعه همکاری‌های اقتصادی، تولیدی و بازرگانی به آلمان و لهستان در اسفند ماه سال ۱۳۹۵
۱۳. هم‌چنین اطلاع‌رسانی و بازاریابی برای طرح‌ها و فرصت‌های سرمایه‌گذاری استان آذربایجان شرقی به شرح زیر می‌باشد:
۱۴. اطلاع‌رسانی طرح‌های سرمایه‌گذاری استان به ۶۵ شرکت سرمایه‌گذاری داخلی؛
۱۵. اطلاع‌رسانی طرح‌های سرمایه‌گذاری استان به ۷۵ تأمین‌کننده مالی بین‌المللی؛
۱۶. اطلاع‌رسانی طرح‌های سرمایه‌گذاری استان به ۳۰۰ سرمایه‌گذار و شرکت سرمایه‌گذار خارجی و هیئت‌های پذیرش‌شده در استان؛
۱۷. اطلاع‌رسانی طرح‌ها و مشوق‌های سرمایه‌گذاری به ۱۲۸۵ سرمایه‌گذار خارجی از طریق ارسال ایمیل؛
۱۸. اطلاع‌رسانی طرح‌های سرمایه‌گذاری استان به ۳۲۶ ایرانی مقیم در خارج از کشور؛
۱۹. اطلاع‌رسانی برگزاری نمایشگاه فناوری پیشرفته استان به ۲۲۶ ایرانی مقیم در خارج از کشور.

▪ اعزام و پذیرش هیئت‌های سرمایه‌گذاری:

جدول ۵۸. وضعیت هیئت‌های اعزام و پذیرش شده در استان آذربایجان شرقی

عنوان	تعداد	کشور
هیئت‌های اقتصادی پذیرش شده	۳۷	آذربایجان، آلمان، چین، ترکیه، اسلواکی، ایتالیا، ژاپن، روسیه، برزیل و...
هیئت‌های اقتصادی اعزام شده	۴	آلمان، لهستان، جمهوری آذربایجان

مأخذ: مرکز خدمات سرمایه‌گذاری استان آذربایجان شرقی

▪ نیروگاه‌های در دست اقدام:

جدول ۵۹. وضعیت نیروگاه‌های در دست اقدام استان آذربایجان شرقی

عنوان	تعداد	توان نیروگاه
نیروگاه‌های سیکل ترکیبی	۴	۳۱۵۱ مگاوات
نیروگاه‌های مولد مقیاس کوچک	۵۴	۷۱۲ مگاوات
نیروگاه‌های بادی	۱۰	۳۹۵ مگاوات
نیروگاه‌های خورشیدی	۱۵	۴۴۰ مگاوات

مأخذ: مرکز خدمات سرمایه‌گذاری استان آذربایجان شرقی

▪ جلسات برگزار شده برای حل مشکلات سرمایه‌گذاران:

جدول ۶۰. گزارش عملکرد جلسات برگزار شده برای حل مشکلات سرمایه‌گذاران

اقدامات	وضعیت
جلسات برگزار شده	۵۹
شکایات رسیده به مرکز	۶۴
مصوبات	۱۳۵
موضوعات حل و فصل شده	۵۰

مأخذ: مرکز خدمات سرمایه‌گذاری استان آذربایجان شرقی

▪ پنجره واحد سرمایه‌گذاری:

جدول ۶۱. گزارش عملکرد دستگاه‌ها در سامانه پنجره واحد سرمایه‌گذاری

اقدامات	درخواست‌ها	کل پرونده‌های صدور مجوز شده و مختومه	تعداد کل استعلام‌های انجام یافته	تعداد کل استعلام‌های تکمیل شده
امور زیربنایی و زیرساخت‌ها	۴۸	۳۳	۳۳۱	۳۰۸
خدمات و بازرگانی	۱۶	۹	۱۴۶۶	۱۳۵۹
صنعت، معدن و تجارت	۱۶۶۶	۹۷۱	۱	۱
عمران و توسعه شهری	۰	۰	۲۸	۲۶
کشاورزی و صنایع تبدیلی	۷۶۱	۷۲۱	۱۱۲۷	۱۰۱۹
میراث فرهنگی و گردشگری	۱۲	۱۰	۴	۴
جمع کل	۲۵۰۳	۱۷۴۴	۲۹۵۷	۲۷۱۷

مأخذ: مرکز خدمات سرمایه‌گذاری استان آذربایجان شرقی

۹-۵. جمع‌بندی و ارائه توصیه‌های سیاستی

رشد اقتصادی مستلزم سرمایه‌گذاری است. اگر در جامعه‌ای سرمایه‌گذاری در حد و اندازه لازم صورت نگیرد، رشد اقتصادی کند یا متوقف خواهد شد. نتیجه این امر کاهش سطح رفاه عمومی جامعه است. انجام سرمایه‌گذاری و موفقیت در این امر شرایط خاص خود را می‌طلبد و باید محیط مناسب و امنیت لازم برای آن از سوی دولت مردان فراهم شده باشد. به نظر می‌رسد انجام برخی از اصلاحات بتواند دولت را در پیش‌برد اهداف اقتصادی یاری رسانده و انجام سرمایه‌گذاری را تسهیل نماید.

▪ چالش‌های سرمایه‌گذاری:

۱. از زیرساخت‌های لازم برای سرمایه‌گذاری، تأمین برق واحدهای تولیدی می‌باشد. در خصوص این موضوع، شرکت‌های برق، برق مورد نیاز واحدهای تولیدی را تا ابتدای شهرک‌های صنعتی انتقال داده و برای انتقال آن تا درب واحدهای تولیدی اعلام می‌دارند که بودجه کافی در اختیار ندارد و انتقال برق تا درب واحدهای تولیدی برای شرکت‌های برق مقدور نمی‌باشد شرکت

شهرک های صنعتی استان نیز در این خصوص اعلام می دارد انتقال برق تا درب واحدهای تولیدی به عهده این شرکت نمی باشد برآیند این موضوع سبب می شود واحدهای تولیدی خود اقدام به انتقال برق به واحدهای تولیدی از ابتدای شهرک ها تا واحد تولیدی خود نمایند که این موضوع سبب می شود قیمت تمام شده محصولات تولیدی این واحدها افزایش یابد و قدرت رقابت پذیری واحدهای اقتصادی استان را با سایر رقبای تجاری خود کاهش دهد؛

۲. فرآیند و روند طولانی تخصیص و واگذاری زمین برای احداث نیروگاه های تولید برق (سیکل ترکیبی، بادی، خورشیدی)؛
۳. محاسبه قیمت اراضی ملی بر اساس ارزش منطقه ای در واگذاری این اراضی برای طرح های سرمایه گذاری که زمین بیشتر برای عملیاتی نمودن طرح نیاز می باشد (احداث نیروگاه های خورشیدی)؛
۴. مشکل تامین و تخصیص گاز برای احداث نیروگاه های سیکل ترکیبی و نیروگاه های مولد مقیاس کوچک (اختصاص سهمیه گاز مشخص برای نیروگاه های سیکل ترکیبی و نیروگاه های مولد مقیاس کوچک و اتمام سهمیه مذکور بنا به اعلام شرکت گاز استان و وزارت نفت)؛
۵. بالا بودن هزینه واگذاری زیرساخت ها در کشور نیز به یکی دیگر از مشکلات تولید و سرمایه گذاری بدل شده است که در مواردی حتی پیش از هزینه استقرار واحد تولیدی به سرمایه گذار هزینه تحمیل نموده و عملاً منجر به عدم شکل گیری سرمایه گذاری می گردد؛
۶. سرمایه گذاران خارجی که از سازمان سرمایه گذاری و کمک های اقتصادی و فنی ایران دارای مجوز سرمایه گذاری خارجی می باشند برای ثبت سرمایه خود تحت پوشش قانون تشویق و حمایت سرمایه گذاری خارجی باید بر اساس دستورالعمل بانک مرکزی خرید و فروش به نرخ آزاد؛ ارزش خود را از طریق سیستم بانکی یا صرافی بانکی به کشور انتقال دهند. لکن با عنایت به پی گیری های متقاضیان ورود سرمایه به کشور و هم چنین این مرکز، عملاً بانک های دولتی و خصوصی کشور، تسعیر ارز به ریال را با نرخ های مختلف انجام می دهند و این امر باعث ضرر و زیان به سرمایه گذاران خارجی که می خواهند سرمایه خود را به شکل نقد و از طریق سیستم بانکی به کشور وارد نمایند؛ می گردد؛
۷. عدم توانایی اغلب دستگاه های عمومی و یا دولتی متقاضی استفاده از فاینانس برای تأمین ۱۵ درصد سهم متقاضی؛

۸. توزیع نامناسب تسهیلات ریالی و ارزی بین استان‌ها و در نظر نگرفتن درجه‌ی توسعه‌یافتگی استان‌ها در توزیع اعتبارات و تفویض اختیارات.

▪ پیشنهادات:

۱. به منظور تحقق جذب سرمایه‌گذاری مستقیم خارجی و رسیدن به اهداف مورد نظر برای توسعه اقتصادی کشور، به نظر می‌رسد باید اصلاحات نهادی در اقتصاد ایران با اولویت اصلاحات برای بهبود شاخص‌های فضای کسب و کار از جمله کاستن از بوروکراسی‌های اداری صورت گیرد.
۲. یکی از راهکارهای اصلی بهبود محیط کسب و کار، توسعه دولت الکترونیک و ایجاد پنجره واحد سرمایه‌گذاری است که امکان ارائه خدمات و مجوزهای مورد نیاز متقاضیان سرمایه‌گذاری را به صورت برخط و با حداقل زمان ممکن و با تمرکز بخشیدن به مراجعات سرمایه‌گذاران در یک کانون واحد برای آنان فراهم کرده و در نهایت، منجر به بهبود بوروکراسی اداری و محیط کسب و کار در سطوح ملی و استانی می‌گردد. بنابراین، ارائه دستورالعمل اجرایی واحد در این خصوص توسط سازمان سرمایه‌گذاری و کمک‌های اقتصادی و فنی ایران و اجرای آن در سطح ملی، می‌تواند موجب تقویت سرمایه‌گذاری در کشور گردد.
۳. تعریف نقشه جامع سرمایه‌گذاری در کشور به تفکیک بازار داخلی و خارجی، به عنوان استراتژیک‌ترین کشور منطقه با تعریف نقش خاص به هر یک از استان‌ها با توجه به موقعیت آن استان.
۴. در راستای حمایت از پروژه‌های دانش‌بنیان، پیشنهاد می‌گردد به استان اختیاراتی داده شود تا سازوکار لازم را نسبت به واگذاری امکانات و تسهیلات زیرساختی (مانند زمین، آب، برق، گاز، سوله، آزمایشگاه و ...) تعریف نماید به طوری که این امکانات به طور رایگان و با مالکیت منطقه ویژه علم و فن آوری به عنوان سهام‌داری از آن شرکت در اختیار آن شرکت‌ها قرار گیرد و امکان خرید سهام متعلق به منطقه ویژه علم و فن آوری در زمان درخواست شرکت به قیمت روز وجود داشته باشد.
۵. با توجه به پتانسیل بسیار بالای این استان در بخش معدن و توجه ویژه به این بخش در استان، ضروری است جهت تسریع در پیشبرد طرح‌های معدنی، اختیاراتی به استان مبنی بر تشکیل کمیته احیای معادن متشکل از کارشناسان حقوقی و معدنی بخش خصوصی و دولتی جهت پی‌گیری امور اکتشاف و بهره‌برداری از معادن و ایجاد ارزش افزوده، سیاست‌گذاری و تخصیص اعتبار همانند شهرک‌ها و نواحی صنعتی در راستای تأمین زیرساخت‌های فیزیکی مناطق عمده معدنی تفویض گردد.

۶. یکی از چالش‌های مهم و اساسی پیش‌روی استان‌ها، نبود بانک اطلاعاتی جامع سرمایه‌گذاران سایر کشورها و نیز ایرانیان مقیم خارج از کشور می‌باشد که به منظور دستیابی به این اطلاعات ترتیبی اتخاذ گردد تا سفارت‌خانه‌های ج.ا.ایران در سایر کشورها و نیز شورای عالی ایرانیان مقیم خارج از کشور، تعامل و همکاری مستمر را در تهیه بانک اطلاعاتی سرمایه‌گذاران کشورهای هدف داشته باشند.
۷. برای تحقق و پیشبرد هدفمند بازاریابی بین‌المللی و جذب سرمایه‌گذاری خارجی پیشنهاد می‌گردد سازمان سرمایه‌گذاری و کمک‌های اقتصادی و فنی ایران به مطالعه کشورهای هدف و شناسایی ظرفیت‌ها، قوانین و مقررات آن‌ها و نیازهای سرمایه‌گذاران خارجی جهت بازاریابی بین‌المللی منطبق با نیازها و ظرفیت‌های شناسایی شده در کشور و استان‌ها پرداخته و براساس مطالعات صورت گرفته در خصوص کشورهای هدف و توانمندی‌ها و مزیت‌های استان، به تعریف کشور هدف با استان یا منطقه معین بپردازد؛
۸. برای حصول نتیجه مطلوب در بازاریابی بین‌المللی، در پذیرش یا اعزام هیئت‌های اقتصادی توسط سازمان سرمایه‌گذاری و کمک‌های فنی اقتصادی ایران، امکان حضور نمایندگان استان‌ها در هیئت‌های بازاریابی بین‌المللی برای معرفی پروژه‌های استانی مربوطه را فراهم آورد؛
۹. عدم وجود اختیارات کافی در استان‌ها به منظور جذب سرمایه‌گذار: پیشنهاد می‌گردد با توجه به پتانسیل‌ها و شرایط هر استان و منطقه از کشور اختیاراتی به استان‌ها با محوریت شورای برنامه‌ریزی و توسعه استان داده شود تا با تعریف معافیت‌ها و مشوق‌های منطقه‌ای و استانی از قبیل اعطای معافیت‌های مالیاتی، تعرفه‌های گمرکی، حق بیمه‌های کارفرمایان و ... بتوانند در راستای جذب بیش‌تر و بهینه سرمایه‌گذاران داخلی و خارجی اقدامات موثری به عمل آورند.
۱۰. برگزاری نشست سالانه با سرمایه‌گذاران خارجی در راستای دریافت نکته‌نظرات آن‌ها در جهت حل مسائل و مشکلات پیش‌روی سرمایه‌گذاری خارجی و تعریف فرصت‌ها و مشوق‌های متناسب؛
۱۱. تعریف مشوق‌های سرمایه‌گذاری لازم در بخش گردشگری و خدمات از جمله معافیت گمرکی برای تجهیزات هتل‌ها و مراکز اقامتی که در کشور تولید نمی‌شوند و یا در صورت تولید دارای کیفیت مطلوب و بین‌المللی نیستند؛
۱۲. یکی از موانع و چالش‌های اصلی در جذب سرمایه‌های خارجی، عدم ارائه دقیق قوانین و مقررات و معرفی آن‌ها به سرمایه‌گذاران خارجی است. از این‌رو پیشنهاد می‌گردد بانک جامع قوانین و مقررات سرمایه‌گذاری و تجاری کشور

به زبان‌های مختلف توسط سازمان سرمایه‌گذاری تهیه و در اختیار نمایندگی‌های ج.ا.ایران در خارج از کشور، اتاق‌های مشترک و ... قرار گیرد؛

۱۳. افزایش بودجه مراکز خدمات سرمایه‌گذاری استان‌ها، به منظور انجام بهتر وظایف و رسالت‌های محوله توسط هیئت‌وزیران در آیین‌نامه تشکیل این مراکز؛

۱۴. استفاده از منابع مالی خارجی (فاینانس) و منابع بانک‌ها و موسسات مالی و توسعه‌ای بین‌المللی (بانک توسعه اسلامی، بانک تجارت و توسعه اکو و بانک جهانی) برای اجرای طرح‌ها و پروژه‌های دولتی از قبیل: راه، راه آهن، نیروگاه، آب، معدن و صنایع بزرگ، نیازمند طی مراحل طولانی اداری (از قبیل اخذ مجوز شورای اقتصاد، اخذ مجوز ماده ۶۲، بررسی موضوع استفاده از این منابع مالی در خود وزارتخانه صاحب پروژه، تخصیص سهمیه ارزی و ...) در تهران می‌باشد. این موضوع موجب از توجیه افتادن برخی از طرح‌های زیربنایی و بزرگ در استان‌ها می‌گردد لذا پیشنهاد می‌گردد به منظور تسریع و تسهیل در جذب منابع مالی خارجی (فاینانس) و منابع بانک‌ها و موسسات مالی و توسعه‌ای بین‌المللی (بانک توسعه اسلامی، بانک تجارت و توسعه اکو و بانک جهانی) برای اجرای این طرح‌ها که نیازمند استفاده از منابع ذکر شده می‌باشند؛ با تعریف سقف معینی از منابع مالی خارجی و منابع این بانک‌ها، تصمیم‌گیری و صدور مجوزهای لازم در مورد استفاده دستگاه‌های زیربنایی استان از منابع ذکر شده در راستای توسعه منطقه‌ای به دستگاه‌های مربوطه استانی (از قبیل دستگاه صاحب پروژه، سازمان مدیریت و برنامه‌ریزی، نمایندگی بانک مرکزی در استان و در نهایت و پس از طی مراحل لازم در دستگاه‌های استانی تصمیم‌گیری نهایی به شورای برنامه‌ریزی و توسعه استان تفویض گردد.

۱۵. وجود رویه‌های مختلف در اعطای تسهیلات بانکی، بخش خصوصی و سرمایه‌گذاران را در زمینه دریافت تسهیلات بانکی و ادامه فعالیت‌های اقتصادی با مشکل مواجه ساخته است. از این رو پیشنهاد می‌گردد سیستم جامع درخواست تسهیلات در راستای یکسان‌سازی رویه اجرایی بانک‌ها و برقراری ارتباط الکترونیکی بین بانک‌ها و دستگاه‌های دولتی جهت تبادل اطلاعات به ویژه تبادل اطلاعات مالی ایجاد گردد.

۱۶. پیشنهاد می‌گردد جهت انجام بهتر امور مربوط به سرمایه‌گذاری تفویض اختیار ماده ۳۵ آیین‌نامه اجرایی قانون تشویق و حمایت از سرمایه‌گذاری خارجی با موضوع "رسیدگی به امور سرمایه‌گذاران خارجی در خصوص صدور روادید، اجازه اقامت و صدور پروانه کار سه ساله سرمایه‌گذاران، مدیران و کارشناسان

- خارجی و بستگان درجه یک آن‌ها " به استان‌ها و با معرفی مراکز خدمات سرمایه‌گذاری استان‌ها صورت گیرد.
۱۷. با توجه به این که ارتفاع از سطح دریا بر راندمان نیروگاه در ارتفاع‌های مختلف موثر است و ارتفاع بیش‌تر آن سبب کاهش راندمان و بازدهی آن‌ها می‌شود، تعیین نرخ ثابت برای خرید تضمینی برق معقول نبوده و پیشنهاد می‌گردد وزارت نیرو با همکاری وزارت توانیر نسبت به تعیین تعرفه‌های خرید تضمینی برق در مناطق مختلف کشور اقدام نماید تا سبب تشویق سرمایه‌گذاران بخش خصوصی برای سرمایه‌گذاری در نیروگاه‌های مقیاس کوچک در مناطق مرتفع خواهد شد.
۱۸. به منظور تسهیل در امور مربوط به اخذ تسهیلات از صندوق توسعه ملی ترتیبی اتخاذ گردد تا نسبت به دایر کردن نمایندگی صندوق توسعه ملی در استان‌ها اقدام لازم به عمل آید تا امور مربوط به صندوق توسعه ملی کشور از حالت متمرکز بودن در تهران خارج گردد

۱. تجارت خارجی استان

موقعیت و مزیت استان آذربایجان شرقی از لحاظ تجارت خارجی، آمار صادرات و واردات گمرکات استان و تراز بازرگانی تجارت استان در این فصل مورد بررسی قرار گرفته و پیشنهاداتی برای پیشرفت صادرات و واردات استان ارائه شده است.

۱-۱. سیاست‌های اقتصادی تجارت خارجی و جهت‌گیری‌های استان

بیشتر اقتصاددانان معتقدند که تجارت، موتور توسعه در جوامع امروزی است. آنان ادعا می‌کنند که تجارت بین الملل امکان بهره‌گیری از توانمندی‌های اقتصادی بالقوه را، با توجه به مزیت‌های نسبی موجود و قابل خلق، به وجود می‌آورد و علایم روشنی را برای سرمایه‌گذاری در طرح‌های اقتصادی سودآور و قابل رقابت در عرصه جهانی پدیدار می‌سازد. نظر به این که تجارت خارجی عامل مؤثری در شکل دادن به اقتصاد کشور است می‌تواند تمامی بخش‌های اقتصادی را تحت تأثیر قرار دهد. تجارت خارجی در ایران دو هدف اصلی را دنبال کرده است: از یک سو بر منافع اقتصادی کشور در راستای تأمین نیازمندی‌های عمومی تأکید دارد و از سوی دیگر، مکمل جنبه‌های خارجی رویه‌های فرهنگی و دیپلماتیک است و می‌تواند به عنوان یکی از ابزارهای جهانی شدن، زمینه‌ساز رقابت بین‌المللی و مشارکت کشورها در فعالیت‌های اقتصادی باشد.

در مورد جایگاه تجارت در اقتصاد ایران می‌توان گفت که از جمله مشخصه‌های اصلی اقتصاد ایران و خصوصاً تجارت خارجی، اتکای شدید آن به صادرات نفت است و افت و خیزهای قابل ملاحظه در عواید به دست آمده از نفت، موجبات بروز عدم تعادل ساختاری در بخش‌های گوناگون اقتصادی می‌شود.

۱-۲. بررسی وضعیت تحولات تجارت خارجی

استان آذربایجان شرقی با جمهوری‌های آذربایجان، نخجوان و ارمنستان مرز مشترک دارد و از طریق مرز بازرگان با کشور ترکیه نیز مرتبط است، که موجب ایجاد موقعیت استراتژیکی بسیار بالایی برای به وجود آمدن یک مرکز عمده تجاری بین‌المللی شده است.

تجارت از دو جنبه داخلی و خارجی قابل بحث است. از بابت تجارت داخلی، شهر تبریز به دلیل دارا بودن امتیازات و برتری‌های ویژه در منطقه شمال غرب کشور، دارا بودن بازار وسیع (به عنوان تأمین کننده اقلام مورد نیاز بازار در استان‌های اردبیل، زنجان، کردستان، آذربایجان غربی و خود استان) موقعیت ویژه جغرافیایی و مرکزیت سیاسی، اداری و اقتصادی، از مهم‌ترین مراکز فعالیت تجارت در استان

و کشور به شمار می‌رود. در ارتباط با تجارت خارجی، این استان به سبب موقعیت خاص استراتژیک و داشتن قابلیت‌های فراوان، مرکزی مناسب و با اهمیت برای فعالیت‌های تجارت خارجی است.

۱۰-۳. بررسی و تحلیل وضعیت شاخص‌ها و متغیرهای کلان تجارت خارجی

به عقیده اقتصاددانان رشد صادرات کشورها حداقل از دو طریق می‌تواند به توسعه و رشد اقتصادی آنان مدد برساند. افزایش صادرات اثر مستقیم بر درآمدهای ارزی کشورها داشته و از این طریق با تامین منابع ارزی کشورها امکان سرمایه‌گذاری‌های لازم جهت قرار گرفتن اقتصاد در مسیر رشد و توسعه را فراهم می‌سازد. از طرف دیگر توسعه صادرات امکان استفاده از امکانات بازارهای جهانی برای رشد تولیدات داخلی را مهیا نموده و از این طریق واحدها و بنگاه‌های تولیدی داخلی را قادر می‌سازد تا از محدودیت‌های بازار داخلی‌های یافته و با توسعه مقدار تولید به منظور صادرات بیشتر به بازارهای خارجی نیز بهره کافی ببرند.

جدول ۶۲. وضعیت صادرات استان آذربایجان شرقی طی سال‌های ۹۵-۱۳۹۴

عنوان	استان		سهم کشوری (درصد)		متوسط قیمت کالای صادراتی ^{۱۴}	
	وزن (هزار تن)	ارزش (میلیون دلار)	وزن	ارزش	استان	ارزش
۱۳۹۴	۱۰۴۳	۱۰۲۸	۱.۱۱	۲.۴۲	۹۸۵.۶۲	۴۵۱.۸۲
۱۳۹۵	۱۱۵۰	۱۰۳۱	۰.۸۹	۲.۳۴	۸۹۶.۵۲	۳۳۹۰.۷
درصد رشد	۱۰.۲۶	۰.۲۹	-۲۰.۲۹	-۳.۳۸	-۹.۰۴	-۲۴.۹۶

مأخذ: گمرکات استان آذربایجان شرقی

صادرات در اقتصاد ایران، در دو قالب صادرات نفتی و غیرنفتی تقسیم بندی می‌شود. صادرات نفتی حجم زیادی (بیش از ۷۰ درصد) از صادرات کل کالا و

۱۴. متوسط قیمت کالای صادراتی، بیانگر ارزش دلاری یک واحد از کالای صادر شده می‌باشد. هر چه مقدار این شاخص بیشتر باشد نشانگر این است که کالای صادراتی ارزش افزوده بیشتری ایجاد نموده است و برعکس؛ مقدار کم این شاخص بیانگر ایجاد ارزش افزوده کم (صدور مواد اولیه و خام) می‌باشد.

خدمات را تشکیل می دهد. به طور کلی صادرات غیرنفتی همواره در ایران به عنوان پسماند مصرف داخلی مطرح بوده و صادرات کالاهای سنتی و کشاورزی و مصرفی همواره بخش اعظم صادرات ایران را تشکیل داده است. بررسی آمارها نشان می دهد که میزان صادرات استان با ۱۰.۲۶ درصد رشد به ۱۱۵۰ هزار تن و میزان ارزش آن با ۰.۲۹ درصد رشد به ۱۰۳۱ میلیون دلار رسیده است.

در سال ۱۳۹۵ قیمت متوسط کالای صادراتی در استان، ۸۹۶.۵۲ دلار به ازای یک تن از کالاهای صادر شده می باشد که نسبت به رقم ۹۸۵.۶۲ دلاری سال قبل ۹.۰۴ درصد کاهش داشته است.

تحقیقات نشان می دهد تجارت خارجی از طریق واردات کالاهای سرمایه ای و واسطه ای می تواند نرخ رشد اقتصادی در کشورهای در حال توسعه را افزایش دهد، در حالی که واردات کالاهای مصرفی نتوانسته تاثیر به سزایی در رشد اقتصادی داشته باشد. می توان گفت به علت پایین بودن قیمت نسبی کالاهای سرمایه ای در کشورهای توسعه یافته در مقایسه با کشورهای در حال توسعه، این امکان برای کشورهای در حال توسعه میسر می شود تا با واردات این کالاهای، ضمن بهره مندی از انتقال فناوری کشورهای طرف تجاری خود، زمینه رشد اقتصادی را بیشتر فراهم آورند. در این راستا اتخاذ سیاست های اقتصادی و بازرگانی برای افزایش کیفیت کالاهای و خدمات داخلی و متناسب شدن با کیفیت جهانی منجر شده است، که این عامل تأثیر بسزایی در کاهش واردات کالاهای مصرفی خواهد داشت.

جدول ۶۳. وضعیت واردات استان آذربایجان شرقی طی سال های ۹۵-۱۳۹۴

عنوان	استان		سهم کشوری (درصد)		متوسط قیمت کالای وارداتی	
	وزن (هزار تن)	ارزش (میلیون دلار)	وزن	ارزش	استان	ارزش
۱۳۹۴	۵۲۳	۱۰۷۵	۱.۴۹	۲.۵۹	۲۰۵۵.۴۵	۱۱۸۱.۶۷
۱۳۹۵	۵۶۶	۱۲۰۹	۱.۶۹	۲.۷۷	۲۱۳۶.۰۴	۱۳۰۷.۹۴
درصد رشد	۸.۲	۱۲.۵	۱۳.۹	۶.۹۴	۳.۹۲	۱۰.۶۹

مأخذ: گمرکات استان آذربایجان شرقی

بررسی آمار واردات استان در سال ۱۳۹۵ نشان می‌دهد که میزان وزن واردات با ۸.۲ درصد رشد به ۵۶۶ هزار تن افزایش یافته و ارزش واردات نیز با ۱۲.۵ درصد رشد به ۱۲۰۹ میلیون دلار رسیده است.

در سال مزبور قیمت متوسط کالای وارداتی در استان، ۲۱۳۶.۰۴ دلار به‌ازای هر تن کالای وارد شده می‌باشد که نسبت به مدت مشابه سال قبل ۳.۹۲ درصد رشد داشته است. همچنین بررسی مقایسه‌ای نشان می‌دهد در سال ۱۳۹۵ قیمت متوسط کالاهای صادراتی کمتر از قیمت متوسط کالاهای وارداتی در استان می‌باشد و این نشان می‌دهد که میزان خروج ارز از استان به ازای واردات یک تن کالا بیشتر از ارز وارد شده به استان در ازای صادرات یک تن کالا می‌باشد.

جدول ۶۴. میزان تراز بازرگانی کشور و استان طی سال‌های ۱۳۹۴-۹۵

عنوان	۱۳۹۴	۱۳۹۵	درصد رشد
کشور	۸۹۱	۳۵۸	-۵۹.۸۲
استان آذربایجان شرقی	-۴۷	-۱۷۸	-۲۷۸.۷۲

مأخذ: گمرکات استان آذربایجان شرقی

یکی از شاخص‌های ارزیابی وضعیت تجارت یک کشور، تراز تجاری یا تفاضل واردات از صادرات است. تراز تجاری مثبت به معنای بیش‌تری گرفتن صادرات از واردات و بالعکس می‌باشد. معمولاً اقتصادهای جهان تلاش می‌کنند تا روند بلند مدت تجارت آنها در جهت بهبود تراز تجاری ضمن افزایش واردات متناسب با نیازهای رشد و توسعه اقتصادی آنها باشد. تجربه نشان داده که عامل خالص صادرات و واردات، نقش اساسی در تامین رشد اقتصادی برخی از کشورها دارا بوده است و بهبود تراز تجاری از محل افزایش صادرات و یا کاهش واردات قابل حصول است.

بررسی آمار صادرات و واردات نشان می‌دهد که تراز بازرگانی استان از ۴۷- میلیون دلار در سال ۱۳۹۴ به ۱۷۸- میلیون دلار در سال ۱۳۹۵ رسیده است و ۲۷۸.۷۲ درصد کاهش داشته است. در حالی که میزان این شاخص برای کشور در سال ۱۳۹۴ معادل ۸۹۱ میلیون دلار می‌باشد که رشدی منفی معادل ۵۹.۸۲ درصد داشته است.

۱۰-۴. جمع‌بندی و ارائه توصیه‌های سیاستی

با توجه به نقش ویژه استان‌های مرزی در دستیابی به استراتژی‌های توسعه صادرات، عملکرد این استان‌ها در زمینه تجارت خارجی بسیار حائز اهمیت می‌باشد. استان آذربایجان شرقی به سبب موقعیت خاص ژئوپلیتیکی و داشتن قابلیت‌های فراوان، مرکزی مناسب برای تجارت خارجی به شمار می‌رود لذا در راستای بهبود تجارت در این استان توصیه می‌شود:

- توسعه و تقویت زیرساخت‌های بازرگانی با تاکید بر منطقه آزاد ارس و مناطق ویژه اقتصادی و موقعیت تبریز به عنوان یکی از مراکز تخلیه و توزیع و مبادلات ملی و بین‌المللی؛
- تخصیص اعتبار متناسب جهت تجهیز گمرکات به دستگاه‌های پیشرفته بازرسی از جمله دستگاه‌های X-ray کامیونی و دستگاه‌های مواد یاب و ...
- جلوگیری از صادرات مواد اولیه در راستای بهبود رابطه مبادله و تاکید بر صادرات کالای‌های با تکنولوژی بالا و ارزش افزوده بیشتر؛
- ایجاد تعامل و تبادل اطلاعات فی‌مابین گمرکات کشورهای مختلف با گمرک ایران؛
- بازرنگری در ارتباط با تعداد مراجع تصمیم‌گیری و ارائه راهبرد و سیاست‌های مشخص در امور بازرگانی و اقتصادی کشور؛
- بازرنگری در شرایط و مقررات مربوط به مناطق آزاد و ویژه در راستای جلوگیری از گسترش معضل قاچاق؛
- سامان‌دهی وضعیت انبارهای سازمان جمع‌آوری و فروش اموال تملیکی جهت جلوگیری از رسوب کالاهای متروکه در گمرکات کشور؛
- تقویت زیرساخت‌های اقتصادی استان جهت کاهش هزینه‌های حمل و نقل.

۱۱. بازار سرمایه استان

شاخص‌های بورس، تعداد و ارزش سهام معامله شده در بورس منطقه‌ای استان و وضعیت داد و ستد به تفکیک شرکت‌های کارگزاری از اهم مطالب این فصل می‌باشد.

۱۱-۱. سیاست‌های اقتصادی بازار سرمایه و جهت‌گیری‌های استان

بازار سرمایه به عنوان یکی از رکن‌های بازار مالی نقش به سزایی در بسیج امکانات مالی و سرمایه‌ای در جهت تخصیص بهینه منابع به منظور رشد و توسعه اقتصادی کشورها دارد. نقش و اهمیت نظام مالی در فرآیند رشد و توسعه اقتصادی کشورها به صورتی است که می‌توان تفاوت اقتصادهای توسعه یافته و توسعه نیافته را در درجه کارآمدی و کارایی نظام مالی آنها جست‌وجو کرد.

رشد غیرتورمی بلندمدت اقتصادی و افزایش تولید و اشتغال، نیازمند تجهیز منابع مالی و تخصیص بهینه آنها در اقتصاد ملی است و این مهم با کمک بازارهای مالی سازمان یافته و متشکل و کارآمد که در آن تنوع ابزارهای مالی و شفافیت اطلاعات وجود دارد، میسر خواهد بود. در ادبیات اقتصادی سرمایه به منزله رگ حیات یک نظام اقتصادی تلقی شده و میزان رشد و توسعه اقتصادی در گرو انباشت و بهره‌وری اقتصاد است و این دو به چگونگی فرآیند سرمایه‌گذاری بستگی دارد. در زمینه رشد و توسعه اقتصادی به موسسات پولی و اعتباری و بازار اوراق بهادار که ارکان اصلی بازارهای مالی هستند، می‌توان اشاره کرد که این موسسات نقش به‌سزایی در تامین سرمایه‌های اقتصادی و بهره‌وری دارند.

۱۱-۲. بررسی وضعیت تحولات بازار سرمایه

تالار بورس اوراق بهادار تبریز به عنوان دومین تالار بورس منطقه‌ای ایران در تاریخ ۲۲ مهر ۱۳۸۲ در تبریز افتتاح شده است. بورس اوراق بهادار منطقه‌ای تبریز زیر نظر سازمان بورس اوراق بهادار تهران فعالیت می‌نماید و تمامی شرکت‌های پذیرفته شده در بورس تهران در این تالار قابل معامله می‌باشند. از جمله اوراق بهادار قابل معامله در این تالار می‌توان به سهام شرکت‌ها، اوراق حق تقدم خرید سهام، اوراق مشارکت، اوراق صکوک، واحدهای صندوق‌های مشترک سرمایه‌گذاری، اوراق صندوق‌های زمین و ساختمان، اوراق مشتقه، اوراق تسهیلات مسکن و ... را نام برد.

۱۱-۳. وضعیت شاخص‌های بازار سرمایه

بررسی آمارها نشان می‌دهد که شاخص کل با ۳.۷ درصد کاهش به ۷۷۲۳۰ واحد در سال ۱۳۹۵ رسیده است و بازدهی منفی بورس را نشان می‌دهد.

جدول ۶۵. شاخص‌های بورس اوراق بهادار تهران طی سال‌های ۹۵-۱۳۹۴

عنوان	سال ۱۳۹۴	سال ۱۳۹۵	درصد رشد
شاخص کل ^{۱۵}	۸۰۲۱۹.۴	۷۷۲۳۰	-۳.۷
شاخص صنعت ^{۱۶}	۶۶۹۹۳.۸	۶۶۱۰۰.۴	-۱.۳
شاخص مالی ^{۱۷}	۱۵۸۲۲۴	۱۳۱۸۶۵	-۱۶.۷

مأخذ: بورس منطقه‌ای استان آذربایجان شرقی

شاخص صنعت با ۱.۳ درصد کاهش ۶۶۱۰۰.۴ واحد را در سال ۱۳۹۵ به خود اختصاص داده است. شاخص مالی نیز با رشد منفی ۱۶.۷ درصدی به ۱۳۱۸۶۵ واحد در سال ۱۳۹۵ رسیده است. بنابراین بخش صنعت و بخش مالی در سال ۱۳۹۵ دارای بازده منفی بوده است.

در سال ۱۳۹۵ ارزش سهام معامله شده بورس منطقه‌ای آذربایجان شرقی با ۳۳.۸ درصد کاهش به ۱۴۲۲۹ میلیارد ریال و حجم سهام معامله شده با ۱۳.۸ درصد کاهش به ۵۸۲۶ میلیون سهم رسیده است.

۱۵. شاخص کل که به آن شاخص قیمت و بازده نقدی هم می‌گویند، بیانگر سطح عمومی قیمت و سود سهام شرکت‌های پذیرفته شده در بورس است، به بیان ساده‌تر، تغییرات شاخص کل در واقع بیانگر میانگین بازدهی سرمایه‌گذاران در بورس است. بنابراین افزایش شاخص کل، لزوماً به معنای سودآوری سهام همه شرکت‌های حاضر در بورس نیست، همانطور که کاهش شاخص کل نیز لزوماً به معنای ضرردهی سهام همه شرکت‌ها در بورس نیست، زیرا همانگونه که گفته شد، شاخص کل، بیانگر میانگین بازدهی بورس است.

۱۶. به‌صورت کلی تمامی شرکت‌های بورسی در دو بخش صنعتی و مالی تقسیم می‌شوند. در بخش صنعتی شرکت‌های تولیدی و صنعتی نظیر مخابرات، خودروسازی، سیمان، پتروشیمی و ... قرار دارند. شاخص صنعت نشان‌دهنده میانگین تغییرات قیمت سهام شرکت‌های فعال در بخش صنعت می‌باشد.

۱۷. به‌صورت کلی تمامی شرکت‌های بورسی در دو بخش صنعتی و مالی تقسیم می‌شوند. در بخش مالی بانک‌ها، شرکت‌های سرمایه‌گذاری، بیمه و ... حضور دارند. شاخص مالی نشان‌دهنده میانگین تغییرات قیمت سهام شرکت‌های فعال در بخش مالی می‌باشد.

جدول ۶۶. آمار داد و ستد بورس منطقه‌ای آذربایجان شرقی طی سال‌های ۹۵-۱۳۹۴

عنوان	سال ۱۳۹۴	سال ۱۳۹۵	درصد رشد
ارزش سهام معامله شده (میلیارد ریال)	۲۱۷۸۹	۱۴۲۲۹	-۳۳.۸
حجم سهام معامله شده (میلیون سهم)	۶۷۶۲	۵۸۲۶	-۱۳.۸
تعداد کدهای معاملاتی ایجاد شده ^{۱۸}	۵۱۹۰	۵۸۱۶	۱۲.۱

مأخذ: بورس منطقه‌ای استان آذربایجان شرقی

براساس آمارهای ارائه شده بورس منطقه‌ای استان، کدهای معاملاتی ایجاد شده با افزایش ۱۲.۱ درصدی عدد ۵۸۱۶ کد را به خود اختصاص داده است.

جدول ۶۷. ارزش داد و ستد در بورس منطقه‌ای آذربایجان شرقی به تفکیک شرکت‌های کارگزاری طی سال‌های ۹۵-۱۳۹۴

عنوان	سال ۱۳۹۴	سال ۱۳۹۵	درصد رشد
آرمان تدبیر نقش جهان	۲۹۰	۲۱۲	-۲۶.۷
آگاه	۱۳۴	۱۵۱	۱۲
ایستایس پویا	۱۴۶۷	۱۱۲۹	-۲۳.۱
بانک صنعت و معدن	۷۶	۱۲۳	۷۵.۱
بانک آینده	۱۵۷	۱۲۹	-۱۷.۸
بانک تجارت	۷۸۱۶	۱۶۴۸	-۷۸.۹
بانک توسعه صادرات	۲۱۱	۱۳۱	-۳۷.۹
بانک رفاه	۳۳۹	۳۲۲	-۴.۴

۱۸. کد معاملاتی، شناسه مشتری جهت انجام معامله اوراق بهادار در سامانه معاملات است. این شناسه به صورت حروف، عدد و یا ترکیبی از هر دو می‌باشد.

جدول ۶۷. ارزش داد و ستد در بورس منطقه‌ای آذربایجان شرقی به تفکیک شرکت‌های کارگزاری طی سال‌های ۹۵-۱۳۹۴

عنوان	سال ۱۳۹۴	سال ۱۳۹۵	درصد رشد
بانک سپه	۳۷۲	۳۱۹	-۱۴.۲
بانک صادرات	۱۸۱	۱۴۹	-۱۷.۶
بانک کارآفرین	۳۵۹	۱۷۳۵	۳۸۳.۲
بانک کشاورزی	۲۴۱۹	۸۸۶	-۶۳.۴
بانک مسکن	۷۰۰	۲۸۷	-۵۹
بانک انصار	۳۹	۲۰۳	۴۲۴.۸
بانک انصار ۲	۰	۱۵	-
بانک ملی	۸۷	۲۶۷	۲۰۶.۶
برهان سهند	۳۶	۰	-
برهان سهند ۲	۸۵	۰	-
بهگزین	۳۴۴	۲۵۷	-۲۵.۴
بهمن	۱۴۳	۱۷۷	۲۳.۸
پگاه پاوران نوین	۰	۸۸	-
پارس نمودگر	۱۱۹	۷	-۹۴.۱
پیشگامان بهپرور	۴۳	۳۵	-۱۹.۶
توسعه سرمایه دنیا	۳۷۸	۲۷۱	-۲۸.۵
توسعه سرمایه دنیا ۲	۴۹۹	۲۵۰	-۴۹.۹
توسعه سهند	۲۵۵	۳۲۳	۲۶.۴

جدول ۶۷. ارزش داد و ستد در بورس منطقه‌ای آذربایجان شرقی به تفکیک
شرکت‌های کارگزاری طی سال‌های ۹۵-۱۳۹۴

عنوان	سال ۱۳۹۴	سال ۱۳۹۵	درصد رشد
توسعه سه‌هنگام ۲	۱۹	۶	-۷۰.۲
توسعه سه‌هنگام ۳	۵۴	۱۲۹	۱۴۰.۲
توسعه سه‌هنگام مراغه	۲۲	۵۱	۱۲۹.۶
حافظ	۱۷۷	۱۸۱	۲.۴
راهنمای سرمایه‌گذاران	۴۶	۰	-
رضوی	۷۰.۲	۶۹۹	-۰.۲
رضوی مرند	۱۱۲	۲۸	-۷۴.۶
سپهر باستان	۲۶۲	۳۶۳	۳۸.۸
سرمایه‌گذاری ملی	۳۲۵	۳۷۰	۱۳.۹
سرمایه و دانش - تالار اختصاصی	۱۱۳	۷۹	-۲۹.۹
سرمایه و دانش	۴۳۵	۳۷۰	-۱۴.۹
سرمایه و دانش ۳	۹۷	۶۱	-۳۷
سهم آشنا	۲۴۱	۲۶۱	۸.۳
سی ولکس کالا	۴۵	۴۲	-۵.۳
صبا جهاد	۲۳	۰	-
فارابی	۱۱۴۲	۸۶۰	-۲۴.۶
فارابی ۲	۹۴	۶۷	-۲۹
مبین سرمایه	۲۱۱	۳۱۴	۴۹.۱

جدول ۶۷. ارزش داد و ستد در بورس منطقه‌ای آذربایجان شرقی به تفکیک شرکت‌های کارگزاری طی سال‌های ۹۵-۱۳۹۴

عنوان	سال ۱۳۹۴	سال ۱۳۹۵	درصد رشد
مدیر آسیا	۱	۱۲۳	۱۱۱۲۵.۱
مشاوران سهام	۱۴	۱۶	۱۵.۹
مفید	۱۲۶	۹۷	-۲۲.۸
مفید ۲	۸۸	۶۸	-۲۳.۲
نوآندیشان بازار سرمایه	۲۶۷	۳۷۶	۴۰.۶
نهایت نگر	۴۹۱	۵۰۸	۳.۵
نهایت نگر ۲	۱۰۲	۱۶۶	۶۳.۲
نهایت نگر ۴	۳۵	۱۵	۵۷.۷

مأخذ: بورس منطقه‌ای استان آذربایجان شرقی

بازار سرمایه می‌تواند نقش مهمی در تأمین مالی فعالیت‌های بنگاه‌های اقتصادی و بودجه دولت ایفا نماید. لذا تأمین مالی غیرتورمی بنگاه‌ها و بودجه دولت از بازار سرمایه برای ایجاد تحرک در اقتصاد و خروج غیرتورمی از رکود یکی از نیازهای مهم اقتصاد کشور است. جدول بالا نشانگر آمار داد و ستد در بورس منطقه‌ای به تفکیک شرکت‌های کارگزاری می‌باشد. تمامی سهامداران و معامله‌گران در بازار سهام بایستی معاملات بورس را از طریق سامانه معاملات کارگزار انجام دهند. در واقع کارگزار بورس یک شرکت حقوقی است که بستر انجام معاملات بورس را برای سهامداران فراهم می‌کند. شرکت‌های کارگزار بورس برای انجام فعالیت‌های خود باید مجوزهای لازم را از سازمان بورس اوراق بهادار تهران دریافت کنند. نقش کارگزاری‌ها این است که بستر انجام معاملات را برای سهامداران فراهم می‌کنند، از طرفی فرآیند پذیرش افراد برای فعالیت در بازار بورس را به عهده دارند. یک شرکت کارگزار بورس خدمات متنوعی به سهامداران ارائه می‌کند. بررسی کارگزاری‌ها نشان می‌دهد که بانک تجارت بیشترین ارزش داد و ستد را طی سال‌های ۹۵-۱۳۹۴ داشته و مدیر آسیا بیشترین رشد را در بین کارگزاری‌ها دارد.

۱۱-۴. جمع‌بندی و ارائه توصیه‌های سیاستی

اهمیت روز افزون بازار سرمایه در نظام تامین مالی، لزوم ایجاد زیرساخت‌های مناسب جهت تشویق سرمایه‌گذاران را بیش از پیش نمایان می‌سازد. بنابراین در راستای توسعه این بخش پیشنهاد می‌گردد:

- مدیریت و نظارت مستقیم بورس منطقه‌ای بر خدمت‌رسانی شرکت‌های تحت نظارت سازمان بورس و اوراق بهادار؛
- مسئولیت نظارت مستقیم بورس منطقه‌ای بر فعالیت‌های شرکت سپرده‌گذاری مرکزی در استان به دلیل مشکلات سهام‌داران در ارتباط با فعالیت شرکت‌های مذکور در استان از قبیل تسهیل و سرعت بخشی به فرآیند اصلاح مشخصات، انتقالات قهری و قانونی، وثیقه، توقیف، مفقودی، گردش معاملات، وضعیت دارایی و ...؛
- تفویض اختیار به بورس منطقه‌ای جهت برخورد و ممانعت از تخلفات قانونی، اداری و رفتاری و بررسی رسمی و موثر شکایات واصله از کارگزاران و نظارت و بازرسی فعالیت دفاتر، تالارهای اختصاصی، شعب و نمایندگی شرکت‌های کارگزاری حوزه استان براساس دستورالعمل‌های مربوطه؛
- دسترسی‌های لازم از شرکت مدیریت فناوری به بورس منطقه‌ای برای دسترسی و امکان تهیه گزارش‌های آماری از سیستم معاملات به صورت مستقیم، ایجاد سیستم مونیتورینگ وضعیت خطوط دیتا مرتبط با حوزه استان، به‌روزرسانی سیستم تابلوهای نمایش قیمت و ...؛
- نظارت استانی بر انتشار اوراق بهادار و جلوگیری از انتشار بی‌ضابطه اوراق به‌منظور نظارت بر شفافیت انتشار اوراق بهادار و جلوگیری از تضییع حقوق سرمایه‌گذاران استانی؛
- تفویض اختیار به بورس منطقه‌ای جهت بررسی، ثبت و صدور مجوز عرضه عمومی اوراق بهادار قابل انتشار و تعامل با اداره ثبت شرکت‌ها و سایر مراجع ذی صلاح استانی؛
- تفویض اختیار گزارش، بررسی و رسیدگی فعالیت اشخاص حقیقی و حقوقی که بدون اخذ مجوزهای مربوطه به فعالیت‌های مرتبط با معامله اوراق بهادار و کارگزاری در استان اقدام می‌کنند توسط بورس منطقه‌ای؛
- ارتقا سطح سواد مالی سرمایه‌گذاران در بازار سرمایه برای جذب هر چه بهتر نقدینگی موجود در کشور و هم‌چنین سرمایه‌گذاری عقلایی سرمایه‌گذاران؛
- جذب سرمایه‌های خارجی از طریق بازار سرمایه از طریق راه‌اندازی بورس انرژی، رینگ‌های صادراتی در بورس کالا و

۱۲. صنعت بیمه استان

در این فصل وضعیت آماری شاخص‌های صنعت بیمه استان از قبیل حق بیمه، خسارت پرداختی، نسبت خسارت و ... مورد بحث قرار گرفته و پیشنهادات لازم ارائه شده است.

۱۲-۱. سیاست‌های اقتصادی صنعت بیمه و جهت‌گیری‌های استان

صنعت بیمه یکی از مهم‌ترین ارکان توسعه اقتصادی کشورها می‌باشد. در کشورهای مختلف از بیمه به عنوان ابزاری جهت مدیریت ریسک استفاده می‌گردد. با توجه به روند خصوصی سازی نهادهای مالی از جمله صنعت بیمه که اخیراً در کشور با جدیت آغاز شده است جایگاه آن در بازارهای مالی بیش از گذشته نمایان گشته است. صنعت بیمه که قریب یک قرن پیش پا به ایران گذاشت کماکان صنعتی نوپا محسوب شده و علی‌رغم زحمات و تلاش‌های فراوان مسئولین و دست‌اندرکاران امر جهت اعتلای آن و افزایش روز افزون استقبال آحاد مردم از خرید انواع بیمه‌نامه‌های ارائه شده توسط شرکت‌های بیمه، هم‌چنان نیازمند اطلاع‌رسانی گسترده و فرهنگ‌سازی جهت فراهم نمودن زیرساخت‌های مناسب به منظور بهره‌گیری کلیه اقشار جامعه از مزایای بی‌نظیر انواع بیمه‌نامه‌ها می‌باشد. در حال حاضر صنعت بیمه ایران در مقایسه با بخش‌های مشابه در کشورهای رو به توسعه از کمبودهای راهبردی برخوردار است.

۱۲-۲. بررسی وضعیت تحولات صنعت بیمه

امروزه بیمه در تسهیل و رونق فعالیت‌های اقتصادی در جامعه نقش اساسی دارد و این صنعت در اقتصاد و بازار سرمایه یکی از بخش‌های پیشرو و مهم است. در شرایط فعلی بیمه و بانکداری از ملزومات اقتصاد مدرن بوده و هرگونه فعالیت اقتصادی بدون پشتوانه این دو ناموفق خواهد بود. براین اساس به نظر می‌رسد ارتقای جایگاه صنعت بیمه در اقتصاد ملی ضروری باشد و با این رویکرد از یک سو می‌توان بعد حمایتی آن را در اقتصاد بهبود بخشید و از دیگر سو منابع بیشتری را برای سرمایه‌گذاری‌های این بخش ایجاد کرد. در سال‌های گذشته تلاش مجموعه دست‌اندرکاران صنعت بیمه و به ویژه نهاد نظارتی بیمه یعنی بیمه مرکزی ایران منجر به توفیق بزرگی در این صنعت و افزایش نرخ نفوذ بیمه‌ای به عنوان مهم‌ترین شاخص گسترش بیمه در اقتصاد شده است. اما ضروری است توسعه صنعت بیمه برای شکوفایی اقتصاد کشور، از طریق ارائه پوشش‌های بیمه‌ای مختلف و مناسب برای رفع نگرانی سرمایه‌گذاران و افزایش رفاه خانواده‌ها صورت

پذیرد. در واقع بسط و گسترش بیمه نیاز به یک کار فرهنگی طولانی مدت و فرهنگ سازی در جامعه دارد که مجموعه راهکارهای مناسبی در این راستا برای صنعت بیمه به منظور تعمیق بیشتر فرهنگ بیمه در جامعه از سوی متولیان و دست اندرکاران امر دنبال می‌شود.

۱۲-۳. بررسی و تحلیل شاخص‌های کلان صنعت بیمه

جدول ۶۸: شاخص‌های صنعت بیمه آذربایجان شرقی طی سال‌های ۹۵-۱۳۹۴

رتبه کشوری	سهم کشوری	درصد رشد	۱۳۹۵	۱۳۹۴	عنوان
۶	۳.۹۴	۲۷.۲۸	۱۱۰۴۵	۸۶۷۸	حق بیمه تولیدی ^{۱۹} (میلیارد ریال)
۸	-	۲۱.۷۴	۲.۸	۲.۳	حق بیمه سرانه (میلیون ریال)
۶	۳.۷	۲۴.۶۸	۶۸۲۸	۵۴۷۶.۵	خسارت پرداختی ^{۲۰} (میلیارد ریال)
۵	-	-	۲.۶۱	۲.۴	ضریب نفوذ بیمه ^{۲۱} (درصد)

مأخذ: سالنامه آماری صنعت بیمه کشور در سال ۱۳۹۵ و محاسبات کارشناسی

حق بیمه تولیدی استان در سال ۱۳۹۵ مبلغ ۱۱۰۴۵ میلیارد ریال (۳.۹۴ درصد سهم و رتبه ششم کشوری) بوده است که نسبت به رقم ۸۶۷۸ میلیارد ریال در سال ۱۳۹۴ حدود ۲۷.۲۸ درصد رشد نشان می‌دهد.

حق بیمه سرانه در سال ۱۳۹۵ برابر ۲.۸ میلیون ریال (رتبه هشتم کشور) بوده که نسبت به رقم ۲.۳ میلیون ریالی سال ۱۳۹۴ حدود ۲۱.۷۴ درصد رشد داشته است.

در سال ۱۳۹۵ میزان خسارت پرداختی استان مبلغ ۶۸۲۸ میلیارد ریال (۳.۷ درصد سهم و رتبه ششم کشوری) بوده است که نسبت به مبلغ ۵۴۷۶.۵ میلیارد ریالی سال ۱۳۹۴ حدود ۲۴.۶۸ درصد رشد داشته است.

۱۹. منظور از حق بیمه تولیدی، بیمه‌نامه‌هایی است که توسط موسسات بیمه صادر شده‌اند.

۲۰. منظور از خسارت پرداختی، خسارت‌هایی است که طی دوره مورد بررسی توسط شرکت‌های بیمه پرداخت شده است.

۲۱. شاخص ضریب نفوذ بیمه از تقسیم حق بیمه تولیدی به تولید ناخالص داخلی به دست می‌آید و نشان دهنده تحرک صنعت بیمه در مقایسه با بخش‌های دیگر استان است.

ضریب نفوذ بیمه استان در سال ۱۳۹۵ با ۲.۶۱ درصد رتبه پنجم کشور را به خود اختصاص داده است.

جدول ۶۹. حق بیمه و خسارت پرداختی به تفکیک شرکت های بیمه استان طی سال های ۹۵-۱۳۹۴ (میلیارد ریال)

عنوان	سال ۱۳۹۴	سال ۱۳۹۵	درصد رشد	سهم استانی
ایران	حق بیمه تولیدی	۳۸۷۷	۴۷۷۳.۶۵	۲۳.۱
	خسارت پرداختی	۲۵۷۷	۱۲۴۴.۶۹	-۵۱.۷
آسیا	حق بیمه تولیدی	۱۳۷۲	۱۷۰۴.۲۴	۲۴.۲
	خسارت پرداختی	۸۳۵	۱۰۶۱.۰۷	۲۷.۱
البرز	حق بیمه تولیدی	۴۷۶	۵۵۷.۷۷	۱۷.۲
	خسارت پرداختی	۳۱۶	۳۶۸.۰۳	۱۶.۵
دانا	حق بیمه تولیدی	۶۸۷	۸۴۳.۸۴	۲۲.۸
	خسارت پرداختی	۴۷۴	۵۴۲.۱۴	۱۴.۴
سایر شرکت ها	حق بیمه تولیدی	۲۲۶۵	۳۱۶۵.۵	۳۹.۸
	خسارت پرداختی	۱۲۷۷	۱۵۵۸.۸۳	۲۲.۱

مأخذ: سالنامه آماری صنعت بیمه کشور در سال ۱۳۹۵ و محاسبات کارشناسی

شرکت بیمه ایران در سال ۱۳۹۵ به ترتیب با ۴۷۷۳.۶۵ میلیارد ریال و سهم ۴۳.۲۲ درصد در استان بیشترین حق بیمه تولیدی را دارا می باشد. هم چنین این شرکت بیمه ای در خصوص خسارت پرداختی به ترتیب با ۱۲۴۴.۶۹ میلیارد ریال و سهم ۴۸.۰۳ درصدی در استان نسبت به سایر شرکت های بیمه پیشتاز بوده است.

بیمه البرز با رقم ۵۵۷.۷۷ میلیارد ریال و با سهم ۵.۰۵ درصدی در استان در سال ۱۳۹۵ کمترین حق بیمه تولیدی را داشته است و میزان خسارت پرداختی این

شرکت بیمه با ۳۶۸۰۰۳ میلیارد ریال و سهم ۵۳۹ درصدی کم‌ترین میزان خسارت پرداختی را در بین شرکت‌های بیمه استانی دارا می‌باشد.

۱۲-۴. بررسی و تحلیل شاخص‌های عملکردی شرکت‌های بیمه

جدول ۷۰. نسبت خسارت^{۲۲} بیمه به تفکیک شرکت‌های بیمه‌ای دولتی و خصوصی طی سال‌های ۹۵-۱۳۹۴ (درصد)

عنوان	رقم سال ۱۳۹۴	رقم سال ۱۳۹۵
ایران	۶۶.۴۷	۲۶.۰۸
آسیا	۶۰.۸۶	۶۲.۲۶
البرز	۶۶.۳۶	۶۵.۹۸
دانا	۶۸.۹۶	۶۴.۲۵
سایر	۵۶.۳۷	۴۹.۲۴

مأخذ: سالنامه آماری صنعت بیمه کشور در سال ۱۳۹۵ و محاسبات کارشناسی

در سال ۱۳۹۴ بیمه دانا با ۶۸.۹۶ درصد و در سال ۱۳۹۵ بیمه البرز با ۶۵.۹۸ درصد بیشترین نسبت خسارت پرداختی را به خود اختصاص داده‌اند.

جدول ۷۱. متوسط تعداد مراکز بیمه برای هر نقطه شهری طی سال‌های ۹۵-۱۳۹۴ (درصد)

عنوان	رقم سال ۱۳۹۴	رقم سال ۱۳۹۵	درصد رشد
تعداد نقاط شهری	۸۲	۸۲	-
تعداد شعب شرکت‌های بیمه دولتی	۱۳	۱۳	-
تعداد شعب شرکت‌های بیمه خصوصی	۳۵	۳۹	۱۱.۴۳
متوسط تعداد مراکز بیمه برای هر نقطه	۲۵	۲۷	۸

مأخذ: سالنامه آماری صنعت بیمه کشور در سال ۱۳۹۵ و محاسبات کارشناسی

طی سال‌های ۹۵-۱۳۹۴ تعداد شعب بیمه دولتی رشدی نداشته و متوسط تعداد مراکز بیمه برای هر نقطه شهری با ۲۷ بوده که نسبت به سال قبل ۸ درصد افزایش یافته است.

۲۲. نسبت خسارت، حاصل تقسیم خسارت پرداختی به حق بیمه تولیدی برحسب درصد است.

۱۲-۵. جمع‌بندی و ارائه توصیه‌های سیاستی

- با توجه به نقش مهم و حساس بیمه در رشد و توسعه اقتصادی خصوصا در کشورهای در حال توسعه، پیشنهادات زیر می‌تواند راهگشا باشد:
- افزایش نرخ حق بیمه مناسب با افزایش تعرفه‌های پوششی از سوی نهادهای حاکمیتی؛
 - نظارت گسترده و قوی بر عملکرد تمامی شرکت‌های بیمه توسط بیمه مرکزی و دیگر نهادهای ناظر به منظور جلوگیری از تخلفات به‌ویژه در بحث نرخ‌شکنی؛
 - همکاری تمام شرکت‌های بیمه‌ای در جهت معرفی و فرهنگ‌سازی مقوله بیمه در جامعه با استفاده از ظرفیت‌های موجود مثل صدا و سیما مطبوعات، خبرگزاری‌ها و ...؛
 - همکاری و تعامل فشرده بین ارگان‌ها و سازمان‌های مرتبط از جمله بیمه مرکزی، دادگستری، پزشکی قانونی، پلیس راهنمایی و رانندگی با شرکت‌های بیمه‌ای؛
 - بیمه مرکزی جمهوری اسلامی ایران با استفاده از معیارهای موجود و مناسب نسبت به بررسی عملکرد شرکت‌های بیمه اقدام و پس از اعتبارسنجی لازم درجه‌بندی هر یک از شرکت‌های بیمه انجام شود؛
 - ایجاد و استقرار یک پایگاه داده جهت داده‌کاوی و نگهداری حجم عظیم اطلاعات و داده‌های موجود شرکت‌های بیمه‌ای تا در مواقع نیاز به آنها دسترسی داشته باشند؛
 - نظارت بیشتر و قاطع‌تر بر فعالیت‌های مالی شرکت‌های بیمه توسط نهادهای نظارتی در جهت شفاف‌سازی صورت‌های مالی؛
 - معافیت مالیاتی فعالیت‌های بیمه‌ای در جهت تشویق شرکت‌های بیمه‌گر؛
 - کاهش نظارت عالی و حرکت به سمت ایجاد استانداردها و معیارها توسط موسسات استاندارد و خصوصی و رقابتی و خلاقانه نمودن محیط کسب و کار و حرکت به سمت ارائه پوشش‌های بیمه‌ای روز جهانی؛
 - تفویض اختیار بیشتر به استان‌ها با تغییر ساختار سازمانی شرکت‌ها به سمت شرکت‌های نیمه مستقل بیمه‌ای مانند تشکیلات سازمانی شرکت مخابرات ایران؛
 - فراهم نمودن امکان حضور شرکت‌های بیمه خارجی در کشور به منظور الگوبرداری از روش‌ها؛
 - ارتقاء امکانات نرم‌افزاری و سخت‌افزاری حاکم بر بیمه مرکزی و تدوین برنامه جامع با مشارکت شرکت‌های بیمه در این زمینه.

۱۳. بازار پول و اعتبار

مانده سپرده، تسهیلات اعطایی، مانده مطالبات از جمله شاخص‌های بازار پول می‌باشند که در این فصل به تفکیک زیربخش‌های لازم مورد بررسی قرار گرفته و به صورت آماری و تحلیلی مورد بررسی قرار گرفته‌اند. در پایان فصل نیز توصیه‌های سیاستی در ارتباط با بهبود بازار پول استان ارائه شده است.

۱-۱۳. سیاست‌های اقتصادی بازار پول و اعتبار و جهت‌گیری‌های استان

جهت‌گیری بانک مرکزی در ارتباط با سیاست‌های پولی و اعتباری به گونه‌ای است که در قالب قانون بانکداری بدون ربا، نرخ‌های سود بانکی در قالب عقود مبادله‌ای و مشارکتی متناسب با کاهش نرخ تورم و بازدهی واقعی بخش‌های اقتصادی به طور متناسب تعدیل شود. اما نقش غیرسازنده موسسات اعتباری غیرمجاز که خارج از حیطه نظارت این بانک هستند، باعث شده است تا علاوه بر ایجاد بی‌نظمی در نرخ‌های سود، در عمل رقابت میان بانک‌ها در زمینه نرخ‌های سود به رقابتی غیرسازنده مبدل شود و چنین محیطی در بازار پول و اعتبار به عنوان یک عامل بازدارنده برای کاهش و اصلاح نرخ‌های سود عمل کند.

هم‌چنین بر تقویت نظارت بانک مرکزی بر بانک‌ها و لزوم اتخاذ راهکارهای لازم جهت مقابله با اضافه برداشت بانک‌ها و سامان‌دهی موسسات اعتباری غیرمجاز و اهمیت توجه به مقوله ریسک و نقش آن در ارزیابی پروژه‌ها برای اعطای تسهیلات تاکید می‌شود.

۲-۱۳. بررسی وضعیت تحولات بازار پول و اعتبار استان

بررسی شاخص‌های بانکی نشان‌دهنده افزایش ۱۰.۶ درصدی مطالبات بانک‌های استان از ۱۲۷۰۴ میلیارد ریال در سال ۱۳۹۴ به ۱۴۰۶۱ میلیارد ریال در سال ۱۳۹۵ می‌باشد.

طی سال‌های ۹۵-۱۳۹۴ نسبت تسهیلات بنگاه‌های زودبازده به مانده مطالبات به ترتیب ۸۸.۶ و ۴۸.۶ درصد بوده است. هم‌چنین میزان تسهیلات اعطایی بانک‌ها به بنگاه‌های زودبازده در سال ۱۳۹۵ نسبت به سال قبل ۳۹.۳ درصد کاهش داشته است.

رکود اقتصادی حاکم بر شرایط عمومی کشور و استان به خصوص برای فعالین اقتصادی، یکی دیگر از دلایل افزایش مطالبات بانک‌های کشور و استان می‌باشد.

۱۳-۳. بررسی وضعیت بازار پول و اعتبار (وضعیت متغیرهای بانکی در استان)

جدول ۷۲. شاخص‌های بانکی استان در سال‌های ۹۵-۱۳۹۴

عنوان	سال ۱۳۹۴	سال ۱۳۹۵	درصد تغییرات
مانده سپرده (میلیارد ریال)	۲۰۳۵۸۷	۲۴۹۱۴۴	۲۳.۳۷
مانده تسهیلات اعطایی (میلیارد ریال)	۱۹۹۸۸۱	۲۲۷۲۹۵	۱۳.۷۱
مانده مطالبات (میلیارد ریال)	۱۲۷۰۴	۱۴۰۶۱	۱۰.۶
تسهیلات تبصره‌ای و تکلیفی (میلیارد ریال)	۴۵۸۳۵	۵۲۰۸۹	۱۳.۶
تسهیلات اعطایی به بنگاه‌های زودبازده (میلیارد ریال)	۱۱۲۵۳	۶۸۲۷	-۳۹.۳
نسبت تسهیلات بنگاه‌های زودبازده به مانده مطالبات (درصد)	۸۸.۶	۴۸.۶	-۴۵
نسبت تسهیلات به سپرده‌های بانک (درصد)	۹۸	۹۱.۲	-۶.۹۴
خالص معوقات بانکی (میلیارد ریال)	۲۵۳۳	۳۶۷۰	۴۴.۸۹

ماخذ: بانک‌های دولتی و دولتی خصوصی شده استان، محاسبات کارشناسی توضیح: در ردیف خالص معوقات بانکی، ارقام خالص مطالبات جاری درج شده است.

نسبت مانده تسهیلات به سپرده‌های بانک، با هفت درصد کاهش از ۹۸ درصد در سال ۱۳۹۴ به ۹۱.۲ درصد در سال ۱۳۹۵ کاهش یافته است. خالص معوقات استان با ۴۴.۸۹ درصد رشد از ۲۵۳۳ میلیارد ریال در سال ۱۳۹۴ به ۳۶۷۰ میلیارد ریال در سال ۱۳۹۵ افزایش یافته است.

۱۳-۴. بررسی و تحلیل اجزاء سپرده‌ها و تسهیلات بانکی

مجموع مانده سپرده‌ها در سال ۱۳۹۵ نسبت به سال ۱۳۹۴ با ۲۲.۴ درصد رشد افزایش چشم‌گیری داشته است. سپرده‌های سرمایه‌گذاری کوتاه مدت با ۳۵ درصد رشد را دارا می‌باشد که این نشان‌گر گرایش مردم به سرمایه‌گذاری کوتاه مدت و هم‌چنین ریسک سرمایه‌گذاری رو به پایین و آنی در بین اقشار مردم می‌باشد. ۱۵۸ درصد رشد سایر سپرده‌ها به دستگاه‌های دولتی مربوط می‌باشد.

جدول ۷۳. انواع مانده سپرده بانک‌های استان در سال‌های ۹۵-۱۳۹۴ (میلیارد ریال)

عنوان	سال ۱۳۹۴	سال ۱۳۹۵	درصد تغییرات
سپرده‌های دیداری	۲۴۸۶۹	۲۷۷۹۷	۱۱.۸
سپرده‌های قرض الحسنه پس‌انداز و مشابه	۱۰۲۸۶	۱۲۴۸۹	۲۱.۴
سپرده‌های سرمایه‌گذاری کوتاه مدت	۷۷۴۶۸	۱۰۴۷۹۲	۳۵.۲
سپرده‌های سرمایه‌گذاری بلند مدت	۸۲۸۷۷	۸۳۱۸۰	۰.۳۶
سایر سپرده‌ها	۸۰۸۷	۲۰۸۸۵	۱۵۸
مجموع مانده سپرده‌ها	۲۰۳۵۸۷	۲۴۹۱۴۴	۲۲.۴

ماخذ: بانک‌های دولتی و دولتی خصوصی شده استان، محاسبات کارشناسی

در سال ۱۳۹۵ بیشترین میزان مانده سپرده بانک‌های دولتی استان با ۲۰.۲۸ درصد سهم به بانک ملی و کمترین میزان با ۰.۱۳ درصد سهم به بانک صنعت و معدن اختصاص داشته است.

جدول ۷۴. میزان مانده سپرده بانک‌های استان در سال‌های ۹۵-۱۳۹۴ (میلیارد ریال)

عنوان	مبلغ سال ۱۳۹۴	سال ۱۳۹۵			درصد تغییرات
		مبلغ	سهم (درصد)	رتبه	
پست بانک	۲۰۶۵	۲۵۶۸	۱.۰۳	۹	۲۴.۳۶
تجارت	۲۰۷۵۸	۲۶۶۶۹	۱۰.۷	۵	۲۸.۴۸
توسعه تعاون	۱۹۲۴	۲۵۶۵	۱.۰۳	۱۰	۳۳.۳۲
توسعه صادرات	۴۱۰	۷۸۳	۰.۳۱	۱۱	۹۰.۹۸
رفاه کارگران	۱۷۲۲۸	۱۷۸۱۴	۷.۱۵	۸	۳.۴
سپه	۱۸۵۵۹	۲۴۴۲۶	۹.۸	۶	۲۴.۸۸
صادرات	۲۷۶۵۹	۳۱۹۳۱	۱۲.۸۲	۳	۱۵.۴۵
صنعت و معدن	۲۸۷	۳۲۶	۰.۱۳	۱۲	۱۳.۸۲
کشاورزی	۱۵۲۴۲	۲۰۸۲۸	۸.۳۶	۷	۳۶.۶۵
مسکن	۲۴۲۵۳	۲۸۵۹۵	۱۱.۴۸	۴	۱۷.۹
ملت	۳۳۵۷۶	۳۸۹۴۲	۱۵.۶۳	۲	۱۵.۹۸
ملی	۴۰۵۴۹	۵۰۵۱۵	۲۰.۲۸	۱	۲۴.۵۸
مجموع	۲۰۳۵۸۷	۲۴۹۱۴۴	۱۰۰	-	۲۲.۳۸

ماخذ: بانک‌های دولتی و دولتی خصوصی شده استان، محاسبات کارشناسی

مجموع مانده تسهیلات اعطایی ناخالص در سال ۱۳۹۵ نسبت به سال ۱۳۹۴ با ۱۳.۷ درصد رشد به ۲۲۷۲۹۵ میلیارد ریال رسیده است. بیشترین میزان تسهیلات اعطایی با ۲۸.۳ درصد سهم به بازرگانی داخلی، خدمات و متفرقه و کمترین میزان با ۵.۸ درصد سهم به ساختمان و مسکن اختصاص داشته است. به دلیل رکود در بخش مسکن کاهش تسهیلات اعطایی را شاهد هستیم.

جدول ۷۵. مانده تسهیلات اعطایی ناخالص بانک‌های استان
به تفکیک بخش‌های اقتصادی در سال‌های ۹۵-۱۳۹۴ (میلیارد ریال)

عنوان	سال ۱۳۹۴	سال ۱۳۹۵	درصد تغییرات
کشاورزی	۲۹۹۱۵	۳۲۰۶۱	۷.۱۷
صنعت و معدن	۳۱۴۴۹	۳۷۷۵۷	۲۰
ساختمان و مسکن	۸۷۶۱۹	۹۲۷۲۵	۵.۸
صادرات	۲۷۲۱	۲۹۱۳	۷
بازرگانی داخلی، خدمات و متفرقه	۴۸۱۷۸	۶۱۸۳۹	۲۸.۳
مجموع	۱۹۹۸۸۱	۲۲۷۲۹۵	۱۳.۷

ماخذ: بانک‌های دولتی و دولتی خصوصی شده استان، محاسبات کارشناسی

جدول ۷۶. مانده تسهیلات اعطایی ناخالص بانک‌های استان
به تفکیک عقود اسلامی در سال‌های ۹۵-۱۳۹۴ (میلیارد ریال)

عنوان	سال ۱۳۹۴	سال ۱۳۹۵	درصد تغییرات
قرض الحسنه	۸۹۷۸	۱۰۴۳۶	۱۶.۲
فروش اقساطی	۷۷۴۲۸	۹۲۵۴۹	۱۹.۵
مشارکت مدنی	۷۱۶۵۷	۷۹۴۳۸	۱۰.۸
مضاربه	۴۶۲۸	۴۹۴۲	۶.۸
سلف	۷۰۰	۱۱۳۴	۶۲
جعاله	۷۱۶۵	۷۹۸۸	۱۱.۵
اجاره به شرط تملیک	۱۸۳	۲۵۵	۳۹.۳
سایر عقود	۲۲۳۹۴	۲۹۴۷۹	۳۱.۶

ماخذ: بانک‌های دولتی و دولتی خصوصی شده استان، محاسبات کارشناسی

۱۳-۵. بررسی و تحلیل مطالبات غیر جاری بانک‌ها

جدول ۷۷. نسبت مانده کل مطالبات غیر جاری نسبت به کل مانده تسهیلات
بانک‌های استان در سال‌های ۹۵-۱۳۹۴

عنوان	سال ۱۳۹۴	سال ۱۳۹۵	نرخ تغییرات
پست بانک	۶.۸	۶.۵۷	-۳.۴
تجارت	۱۱.۳	۱۱.۴	۰.۹
توسعه تعاون	۵.۷	۶.۷	۱۷.۵
توسعه صادرات	۱۰.۱	۷.۹	-۲۱
رفاه کارگران	۹.۳	۷.۹	-۱۵
سپه	۱۰	۹.۹	-۱
صادرات	۹	۸.۶	-۴.۴
صنعت و معدن	۲۶.۱	۱۸.۵	-۲۸.۸
کشاورزی	۶.۸	۷.۸	۱۴.۷
مسکن	۳.۹	۳.۷	-۵.۱
ملت	۶.۲	۵.۳	-۱۴.۵
ملی	۴.۶	۳.۶	-۲۱
مجموع	۶.۴	۶.۲	-۴.۴

ماخذ: بانک‌های دولتی و دولتی خصوصی شده استان، محاسبات کارشناسی

مجموع مطالبات غیر جاری در سال ۱۳۹۵ مبلغ ۱۴۰۶۱ میلیارد ریال می باشد که نسبت به سال قبل ۱۰.۷ درصد رشد داشته است. بررسی آمار نشان می دهد مطالبات معوق نسبت به سال قبل (۱۳۹۴)، حدود ۴۵ درصد رشد داشته است.

در سال ۱۳۹۵ میزان مطالبات مشکوک الوصول رقم ۸۰۵۳ میلیارد ریال می باشد که نسبت به سال قبل ۱.۳ درصد رشد داشته است. میزان مطالبات سر رسید گذشته با هفت درصد رشد به ۲۳۹۱ میلیارد ریال رسیده است.

جدول ۷۸. مانده مطالبات غیر جاری بانک‌های استان به تفکیک
سررسید گذشته، معوق و مشکوک‌الوصول در سال‌های ۹۵-۱۳۹۴ (میلیارد ریال)

عنوان	سال ۱۳۹۴	سال ۱۳۹۵	درصد تغییرات
سررسید گذشته	۲۲۳۴	۲۳۹۱	۷
معوق	۲۵۳۳	۳۶۷۰	۴۴.۹
مشکوک‌الوصول	۷۹۴۶	۸۰۵۳	۱.۳
کل مانده مطالبات	۱۲۷۰۴	۱۴۰۶۱	۱۰.۷

ماخذ: بانک‌های دولتی و دولتی خصوصی شده استان، محاسبات کارشناسی

در سال ۱۳۹۵، مطالبات معوق ۴۵ درصد رشد داشته است. از عمده دلایل این افزایش می‌توان به موارد زیر اشاره نمود:

- ضعف در نظارت‌های درون سازمانی و کنترل‌های داخلی کارا و کافی در مورد عملیات داخلی بانک‌ها برای اطمینان از کفایت بررسی‌ها، قبل از پرداخت تسهیلات و عدم ایجاد اطمینان کافی نسبت به بازگشت تسهیلات اعطایی از جمله علل افزایش مطالبات معوق در شبکه بانکی می‌باشد.
- در خیلی از موارد پروژه‌ها از توجیهات لازم مالی و اقتصادی برخوردار نبوده و به بهره‌برداری نرسیده‌اند. بنابراین بازپرداخت تسهیلات مذکور با توجه به عدم بازدهی پروژه ناممکن شده است و نتیجه آن افزایش مطالبات معوق بانک‌ها است. به عبارت دیگر در نظامات کنترل داخلی بانک‌ها نقش واحدهای اجرایی در مورد کسب اطمینان نسبت به سوددهی فعالیت، اهلیت تسهیلات گیرنده، نوع وثایق مربوط به تسهیلات اعطایی، مراقبت از تسهیلات و نظارت مستمر بر فعالیت تسهیلات گیرنده، نقش بسیار جدی در کاهش مطالبات معوق دارد.

۱۳-۶. بررسی کارایی بانک‌ها

با توجه به افزایش ۱۰ درصدی تعداد دستگاه‌های ATM و کاهش ۱.۸ درصدی تعداد پرسنل، می‌توان تاثیرگذاری استفاده عموم شهروندان از سیستم الکترونیکی بانکداری برای بالابردن بهره‌وری بانکی و کاهش نفرت شاغل اشاره کرد.

تعداد دستگاه‌های ATM به‌ازای هر شعبه از ۱.۸ در سال ۱۳۹۴ به ۲.۰۵ در سال ۱۳۹۵ افزایش یافته است.

در سال ۱۳۹۵، نسبت تسهیلات به ازای هر شعبه ۱۵ درصد و نسبت سپرده به ازای هر شعبه ۲۴ درصد رشد داشته است.

جدول ۷۹. وضعیت سازمانی و بانکداری نوین بانک‌های استان در سال‌های ۹۵-۱۳۹۴

عنوان	سال ۱۳۹۴	سال ۱۳۹۵	درصد تغییرات
تعداد شعب	۷۳۰	۷۲۰	-۱.۴
تعداد پرسنل	۷۳۸۶	۷۲۵۲	-۱.۸
تعداد دستگاه‌های ATM	۱۳۳۷	۱۴۷۷	۱۰.۵
نسبت سپرده به شعب (میلیارد ریال)	۲۷۹	۳۴۶	۲۴
نسبت تسهیلات به شعب (میلیارد ریال)	۲۷۴	۳۱۶	۱۵
نسبت سپرده به پرسنل (میلیارد ریال)	۲۸	۳۴	۲۱
نسبت تسهیلات به پرسنل (میلیارد ریال)	۲۷	۳۱	۱۵
تعداد دستگاه‌های ATM به شعب	۱.۸	۲.۰۵	۱۳.۹

ماخذ: بانک‌های دولتی و دولتی خصوصی شده استان، محاسبات کارشناسی

۱۳-۷. جمع‌بندی و ارائه توصیه‌های سیاستی

افزایش نقدینگی در بانک‌ها را می‌توان از ناکارایی سایر مولفه‌های اقتصاد من جمله بازار سرمایه و بخش تولید دانست چرا که در صورت کاهش نرخ سود بانکی، اگر به تولید و فعالیت اقتصادی بی‌توجه باشیم و حمایت لازم را نداشته باشیم، سفته بازی مانند خرید سکه و طلا و یا سایر ارزها را شاهد خواهیم بود. به دو راه حل برای رفع معضل انجماد دارایی‌های نظام بانکی اشاره شده است. اولین راه حل برای حل معضل مطالبات غیرجاری، تأسیس شرکت مدیریت دارایی است. پژوهشگران معتقدند این شرکت می‌تواند از بخش خصوصی باشد، اما منابع لازم برای تأسیس آن باید از سوی دولت تعیین شود. در گام اول کار شرکت

مذکور مذاکره با بانک‌ها برای خرید مطالبات مشکوک‌الوصول آن‌ها است. گام نهایی این است که دارایی‌های تنزیل شده متناسب با احتمال وصول، از طریق فرآیند اوراق بهادارسازی تقسیم پذیر شود و در بازار ثانویه به مزایده گذاشته شده یا شرکت خود برای حراج وثایق آنها اقدام کند. از سوی دیگر، اقدام درمانی مکمل ولی مستقل از تشکیل شرکت مدیریت دارایی‌ها، جدا کردن بانک خوب از بانک‌های بد است. معیار این تفکیک، کیفیت دارایی بانک‌ها و به‌طور مشخص نرخ مطالبات غیرجاری آن‌ها می‌باشد. این اقدام در جهت محدود کردن گستره مساله از کل بانک‌ها به بانک‌های بد است و بانک‌هایی که مقدار دارایی آنها از مقدار تعیین شده توسط الگو کمتر است را آماده ادغام، تملیک یا سایر اقدامات تجدید ساختار می‌کند.

۱۴. نرخ تورم و شاخص‌های قیمتی استان

تورم عموماً به معنی افزایش مداوم و مستمر سطح عمومی قیمت‌ها در نظر گرفته می‌شود. رشد شاخص بهای کالاها و خدمات مصرفی (نرخ تورم) در مناطق شهری ایران معیار سنجش تغییرات قیمت کالاها و خدماتی است که توسط خانوارهای شهرنشین ایرانی به مصرف می‌رسد. این شاخص به عنوان وسیله‌ای برای اندازه‌گیری سطح عمومی قیمت‌ها، یکی از بهترین معیارهای سنجش قدرت خرید داخلی پول کشور به‌شمار می‌رود.^{۲۳} در این فصل ضمن مرور شاخص‌های قیمتی، به بیان توصیه‌ها و سیاست‌های پیشنهادی در این خصوص خواهیم پرداخت.

۱۴-۱. سیاست‌های اقتصادی تورم و جهت‌گیری‌های استان

نرخ تورم یکی از ملموس‌ترین شاخص‌های اقتصادی برای عموم مردم به‌شمار می‌رود و نوسان آن واکنش فوری افکار عمومی را در پی دارد، لذا کاهش نرخ تورم یکی از دغدغه‌های اصلی دولت به‌شمار می‌رود تا بتواند آثار نامطلوب آن را بر ثبات اقتصادی کشور کنترل نماید.

در همین راستا دولت رویکرد منضبطانه‌ی خود در سیاست‌های پولی و مالی را ادامه داده و با تمرکز بر کاهش تدریجی نرخ سود بانکی (مصوبه شورای پول و اعتبار) و در دستور کار قرار دادن موارد زیر، کاهش قابل توجه و مستمر تورم حاصل شده است:

- کاهش سقف نرخ سود سپرده‌های بانکی از ۲۲ درصد به ۲۰ درصد؛
- کاهش نرخ سود تسهیلات عقود غیرمشارکتی از ۲۲ درصد به ۲۱ درصد؛
- تعیین سقف نرخ سود مورد انتظار برای تسهیلات عقود مشارکتی در سطح ۲۴ درصد؛
- کاهش نسبت سپرده قانونی بانک‌های تجاری از ۱۳.۵ درصد به ۱۳ درصد؛
- سپرده‌گذاری در بازار بین‌بانکی؛
- ساماندهی بدهی بانک‌ها به بانک مرکزی (راه‌اندازی سامانه چکاوک)؛
- برقراری ثبات نسبی در بازار ارز؛
- هدایت منابع به سمت فعالیت‌های تولیدی؛
- افزایش سرمایه در گردش.

۲۳. بانک مرکزی ج.ا.ا، نکاتی چند پیرامون تورم

۲۴. بانک مرکزی ج.ا.ا

۱۴-۲. بررسی وضعیت تحولات نرخ تورم و شاخص قیمتی استان

کاهش نرخ تورم کشور از ۱۱.۹ درصد در سال ۱۳۹۴ به ۹ درصد در سال ۱۳۹۵ نشان می‌دهد که سیاست‌های انضباطی دولت در مهار تورم بسیار کارساز بوده است.

نرخ تورم استان آذربایجان شرقی نیز به تبعیت از نرخ تورم کشوری از ۱۲.۴ درصد در سال ۱۳۹۴ به ۸.۶ درصد در سال ۱۳۹۵ کاهش یافته است.

۱۴-۳. بررسی وضعیت شاخص‌های قیمتی

متوسط شاخص بهای کالاها و خدمات مصرفی در مناطق شهری ایران در سال ۱۳۹۵ با رقم ۲۲۴ نسبت به سال قبل ۹ درصد افزایش داشته است. بررسی‌ها نشان می‌دهد که بیشترین میزان تاثیر در افزایش شاخص کل مربوط به گروه خوراکی‌ها و آشامیدنی‌ها و کمترین میزان مربوط به گروه رستوران و هتل می‌باشد.

جدول ۸۰. شاخص‌های قیمتی کشور طی سال‌های ۹۵-۱۳۹۴

عنوان	سال ۱۳۹۴	سال ۱۳۹۵	درصد تغییرات
شاخص بهای کالاها و خدمات مصرفی در مناطق شهری	۲۲۷.۵	۲۴۸	۹.۰۱
شاخص بهای کالاهای صادراتی	۲۴۶.۹	۲۶۴.۲	۷
شاخص بهای تولیدکننده	۲۰۵.۳	۲۲۹.۵	۱۱.۸

ماخذ: بانک مرکزی جمهوری اسلامی ایران

متوسط شاخص بهای کالاها و خدمات مصرفی استان با ۸.۶ درصد رشد از ۲۲۸.۳ در سال ۱۳۹۴ به رقم ۲۴۸ در سال ۱۳۹۵ افزایش یافته است.

نرخ تورم استان با ۳۰.۴ واحد کاهش از ۱۲.۳۵ درصد در سال ۱۳۹۴ به ۸.۶ درصد در سال ۱۳۹۵ کاهش یافته است.

جدول ۸۱. شاخص بهای کالاها و خدمات مصرفی استان طی سال‌های ۹۵-۱۳۹۴

رتبه کشوری	درصد تغییرات	سال ۱۳۹۵	سال ۱۳۹۴	عنوان
۲۳	۸.۶	۲۴۸	۲۲۸.۳	شاخص بهای کالاها و خدمات مصرفی در مناطق شهری
۱۹	-۳.۷۵	۸.۶	۱۲.۳۵	نرخ تورم

ماخذ: بانک مرکزی جمهوری اسلامی ایران، محاسبات کارشناسی

۱۴-۴. بررسی و تحلیل اجزاء شاخص‌های قیمتی

جدول ۸۲. اجزاء شاخص‌های قیمتی کالاها و خدمات مصرفی در مناطق شهری استان

رتبه	درصد تغییرات	۱۳۹۵	۱۳۹۴	عنوان
۲۴۵.۳	۷.۷	۲۶۴.۲	۲۴۵.۳	۱. خوراکی‌ها و آشامیدنی‌ها
۲۲۵.۲	۱۱	۲۵۰	۲۲۵.۲	۲. دخانیات
۲۹۴	۷.۲	۳۱۵.۱	۲۹۴	۳. پوشاک و کفش
۱۷۷.۸	۱۰.۶	۱۹۶.۷	۱۷۷.۸	۴. مسکن، آب، برق و گاز و سایر سوخت‌ها
۲۵۴.۱	۳.۷	۲۶۳.۴	۲۵۴.۱	۵. اثاث، لوازم و خدمات مورد استفاده در خانه
۲۷۶.۱	۱۵.۵	۳۱۹	۲۷۶.۱	۶. بهداشت و درمان
۲۴۱.۳	۶.۸	۲۵۷.۶	۲۴۱.۳	۷. حمل و نقل
۱۲۹.۸	۳.۶	۱۳۴.۵	۱۲۹.۸	۸. ارتباطات
۲۷۱.۵	۷.۳	۲۹۱.۲	۲۷۱.۵	۹. تفریح و امور فرهنگی
۱۷۲.۱	۱۴.۵	۱۹۷.۱	۱۷۲.۱	۱۰. تحصیل
۲۷۲	۶.۱	۲۸۸.۷	۲۷۲	۱۱. رستوران و هتل
۲۶۵.۶	۹.۱	۲۸۹.۷	۲۶۵.۶	۱۲. کالاها و خدمات متفرقه

ماخذ: بانک مرکزی جمهوری اسلامی ایران، محاسبات کارشناسی

مطابق جدول ۸۲ بیشترین افزایش نرخ تورم استان در سال ۱۳۹۵ به گروه های بهداشت و درمان، تحصیل و مسکن، آب، برق و گاز و سایر سوخت ها مربوط بوده است. کمترین میزان افزایش نرخ تورم در استان در سال موردنظر نیز مربوط به گروه های ارتباطات، اثاث، لوازم و خدمات مورد استفاده در خانه، رستوران و هتل و حمل و نقل بوده است.^{۲۵}

۱۴-۵. جمع بندی و ارائه توصیه های سیاستی

براساس مبانی نظری، نرخ تورم بر نرخ ارز اثر گذاشته و نیز نرخ سود بانکی از نرخ تورم اثر می پذیرد لذا کنترل نرخ تورم و مدیریت انتظارات تورمی از طریق ایجاد ثبات در بازار ارز در اولویت قرار گرفته است تا بتواند در میان مدت تناسب مطلوب را میان این سه متغیر کلیدی در اقتصاد کشور برقرار سازد. با مهار شدن بی ثباتی و تورم، فعالیت های اقتصادی افزایش یافته و محیط امن برای سرمایه گذاری فراهم می شود.^{۲۶}

برخی از پیشنهادات و توصیه های سیاستی به منظور کاهش تورم عبارتند از:

- پیگیری سیاست های انقباضی مالی و اهتمام به اجرای همه جانبه آن در سطح استان؛
- بهبود محیط کسب و کار در بخش خصوصی و رفع موانع تولید و کسب و کار که موجب افزایش تولید با افزایش بهره وری و بدون تحمیل هزینه های گزاف گردد؛
- نظارت بر تسهیلات اعطایی از سوی بانک ها به منظور جلوگیری از انتقال این وجوه در بخش های غیرمولد اقتصادی از جمله دلالی، خرید مسکن و زمین،
- مدیریت بازار مواد غذایی و سایر کالاها و خدمات اساسی با تاکید بر تامین و توزیع نیازهای متقاضیان توسط دولت.

۲۵. علی تقی زاده، معاون درمان خدمات بهداشتی و درمانی تبریز رئیس دانشگاه علوم پزشکی تبریز، خبرگزاری ج.ا. تاریخ ۱۳۹۵/۱۰/۰۵.

۲۶. کمیجانی؛ تداوم کاهش نرخ تورم تنها با رعایت انضباط پولی میسر است، ۱۱ اسفند ۱۳۹۴

۱۵. وضعیت مالی و بودجه‌ای استان

در این فصل وضعیت اعتبارات هزینه‌ای، تملک دارایی‌های سرمایه‌ای و درآمدهای عمومی استان و میزان رشد آن‌ها بررسی شده است. هم‌چنین پیشنهادهای در ارتباط با پیشرفت استان از لحاظ بودجه و درآمد ارائه شده است.

۱۵-۱. سیاست‌های اقتصادی مالی و بودجه‌ای و جهت‌گیری‌های استان

در بودجه سال ۱۳۹۵ نیز متأسفانه سیاست سال قبل در پیش گرفته شد و علی‌رغم اینکه نسبت مالیات به تولید ناخالص استان رشد داشته است شاهد کاهش اعتبارات هزینه‌ای و دارایی‌های تملک سرمایه‌ای در استان هستیم که نتیجه‌ی آن، کاهش تولید و درآمد استان در سال‌های آتی خواهد بود.

۱۵-۲. بررسی وضعیت تحولات مالی و بودجه‌ای

در اداره هماهنگی و تلفیق حساب‌ها برای تهیه صورتحساب عملکرد بودجه استان، گردش کار تمامی مراحل در خزانه از قبیل توزیع کار در واحد مربوطه، تعیین وضعیت صورتحساب (تایید و ثبت/واخواهی و عودت به دستگاه اجرایی مربوطه) از طریق نرم‌افزار سنما صورت می‌گیرد. در برخی از مواقع، به دلیل نواقص موجود، مراجعه حضوری رابطین دستگاه‌های اجرایی جهت برطرف نمودن فیزیکی اشکالات ضروری می‌باشد. هم‌چنین به دلیل اهمیت حسابداری تعهدی و عدم آشنایی کامل کارشناسان با دستورالعمل‌های مربوطه، اقدامات زیر برای رفع اشکالات و مشکلات موجود با حسابداری تعهدی و نیز اشکالات نرم افزار سنما توسط اداره کل امور اقتصادی و دارایی استان برای تسریع در انجام امور صورت گرفته است:

- تشکیل اتاق فکر و کارگروه فنی و تخصصی حسابداری تعهدی از بین کارکنان اداره هماهنگی و تلفیق حسابها؛
- تقسیم‌بندی دستورالعمل حسابداری تعهدی و زمان‌بندی جهت مطالعه اعضا اداره هماهنگی و تلفیق حسابها؛
- مطالعه و بررسی سرفصل حسابها و نحوه رسیدگی آنها؛
- آشنایی با کدینگ حسابها و نحوه کنترل اطلاعات در سنما؛
- مراجعه حضوری به دستگاه‌های اجرایی جهت آموزش و رفع اشکال سیستم‌های نرم افزاری منطبق با پروتکل حسابداری تعهدی و امکان ارسال دیتای مورد قبول سیستم سنما؛

- برگزاری کلاس‌های آموزشی حسابداری تعهدی و سناما برای شهرداری‌های استان؛
- برگزاری کلاس‌های آموزشی حسابداری تعهدی و سناما برای ذیحسابان و مسئولین تنظیم حساب‌های دستگاه‌های اجرایی استان.

۱۵-۳. بررسی و تحلیل کلی وضع مالی استان

بررسی بودجه استان طی سال‌های گذشته حاکی از وضعیت نه‌چندان مطلوب آذربایجان شرقی از سهم بودجه کل کشور می‌باشد. بخش عمده‌ای از تفاوت درآمد عمومی استان با استان‌های پیش‌رو از هزینه‌های سرمایه‌گذاری کم در استان طی سال‌های گذشته نشأت می‌گیرد. در حالی که سهم اعتبارات استان از بودجه ملی بسیار ناچیز بوده است.

جدول ۸۳. نسبت مالیات به تولید ناخالص داخلی استان طی سال‌های ۹۴-۱۳۹۳

عنوان	۱۳۹۳	۱۳۹۴	نرخ تغییرات
نسبت مالیات به تولید ناخالص داخلی استان (درصد)	۳۰.۸	۳.۵۶	۰.۴۸

ماخذ: مرکز آمار ایران، خزانه معین استان آذربایجان شرقی، محاسبات کارشناسی

جدول ۸۴. نسبت مصارف عمومی به درآمدهای عمومی استان طی سال‌های ۹۴-۱۳۹۳

عنوان	۱۳۹۳	۱۳۹۴	نرخ تغییرات
نسبت مصارف عمومی به درآمدهای عمومی استان	۲۸.۰۲	۲۸.۹۷	-۰.۴۹

ماخذ: مرکز آمار ایران، خزانه معین استان آذربایجان شرقی، محاسبات کارشناسی

۱۵-۴. بررسی و تحلیل وضعیت منابع و مصارف عمومی بودجه استان

۱۵-۴-۱. منابع عمومی دولت

بررسی منابع عمومی استان نشانگر آن است که مالیات‌های مستقیم و غیرمستقیم بخش عمده درآمد استان را تشکیل می‌دهد به طوری که در سال ۱۳۹۵ بیش از ۹۳ درصد از درآمدهای عمومی استان سهم درآمدهای مالیاتی می‌باشد. مقایسه درآمدهای عمومی استان در سال ۱۳۹۵ نسبت به سال قبل حاکی از رشد بیش از ۱۷ درصدی درآمدهای عمومی و تحقق بیش از ۸۵ درصدی درآمد مصوب می‌باشد. به دلیل محدودیت‌های منابع دولتی، واگذاری دارایی‌های سرمایه‌ای در

دستور کار اداره کل امور اقتصادی و دارایی استان قرار گرفته است. در این راستا به میزان ۱۰۰۰ میلیون ریال از دارایی‌های سرمایه‌ای استان در سال ۱۳۹۵ واگذار گردید.

جدول ۸۵. منابع عمومی دولت در استان آذربایجان شرقی طی سال‌های ۹۵-۱۳۹۴

عنوان	۱۳۹۴	۱۳۹۵	درصد رشد
مصوب درآمدهای عمومی استان (میلیارد ریال)	۱۷۵۰۴	۲۱۶۵۵	۲۳.۷۱
عملکرد درآمدهای عمومی استان (میلیارد ریال)	۱۵۷۵۷	۱۸۴۴۲	۱۷.۰۴
درآمدهای مالیاتی مستقیم (میلیارد ریال)	۹۶۰۸	۱۰۹۸۴	۱۴.۳۲
درآمدهای مالیاتی غیرمستقیم (میلیارد ریال)	۴۷۵۶	۶۰۷۸	۲۷.۸۰
وصول خزانه معین استان (میلیارد ریال)	۱۵۷۵۷	۱۸۴۴۲	۱۷.۰۴
واگذاری دارایی‌های سرمایه‌ای ^{۲۷} (میلیارد ریال)	۲	۱	-۵۰

ماخذ: خزانه معین استان آذربایجان شرقی، محاسبات کارشناسی

۱۵-۴-۲. مصارف عمومی دولت

در سال ۱۳۹۵ حدود ۷۵.۹۹ درصد از اعتبارات استان هزینه‌ای و ۲۴.۰۱ درصد تملک دارایی‌های سرمایه‌ای بوده است که این روند به نفع اقتصاد استان و کشور نمی‌باشد و امید است با اتخاذ تدابیری شاهد تغییر آن باشیم.

جدول ۸۶. عملکرد اعتبارات آذربایجان شرقی طی سال‌های ۹۴-۱۳۹۳ (میلیارد ریال)

عنوان	۱۳۹۴	۱۳۹۵	درصد رشد	سهم از کل (درصد)
اعتبارات هزینه‌ای	۲۳۴۵۱	۱۲۲۹۰	-۴۷.۵۹	۷۵.۹۹
اعتبارات تملک دارایی‌های سرمایه‌ای	۳۶۵۳	۳۸۸۳	۶.۳۰	۲۴.۰۱
مجموع	۲۷۱۰۴	۱۶۱۷۳	-۴۰.۳۳	۱۰۰

ماخذ: خزانه معین استان آذربایجان شرقی، محاسبات کارشناسی

۲۷. کل واگذاری دارایی‌های سرمایه‌ای استان طی سال‌های مزبور به فروش اموال منقول و غیرمنقول اختصاص داشته و شامل موارد دیگری نمی‌باشد.

جدول ۸۷. عملکرد اعتبارات تملک دارایی‌های سرمایه‌ای استان آذربایجان شرقی به تفکیک محل تامین آن طی سال‌های ۹۵-۱۳۹۴ (میلیارد ریال)

عنوان	۱۳۹۴	۱۳۹۵	درصد رشد	سهم از کل (درصد)
اعتبارات استانی	۹۷۴	۱۲۵۳	۲۸.۶۴	۳۲.۲۷
دو درصد نفت و گاز	۳۲۱	۲۸۵	-۱۱.۲۱	۷.۳۴
ردیفهای متفرقه	۲۱۲	۱۲۴۶	۴۸۷.۷۴	۳۲.۰۹
ماده ۱۰ - عمرانی	۳۸۹	۱۹۰	-۵۱.۱۶	۴.۸۹
ماده ۱۲ - عمرانی	۳۷۳	۱۹۰	-۴۹.۰۶	۴.۸۹
دانشگاهها	۳۹۲	۱۹۰	-۵۱.۵۳	۴.۸۹
ملی	۳۲۶	-	-	-
ملی استانی شده	۶۶۵	۵۲۹	۲۰.۴۵	۱۳.۶۲
اعتبارات تملک دارایی‌های سرمایه‌ای	۳۶۵۳	۳۸۸۳	۶.۳۰	۱۰۰

ماخذ: خزانه معین استان آذربایجان شرقی، محاسبات کارشناسی

اعتبارات تملک دارایی‌های سرمایه‌ای در آذربایجان شرقی در سال ۱۳۹۵ نسبت به سال قبل ۶ درصد افزایش داشته است. موضوع قابل تامل، کاهش در اعتبارات عمرانی (ماده ۱۲) و دانشگاه‌ها است.

بررسی اعتبارات هزینه‌ای استانی آذربایجان شرقی حاکی از رشد این اعتبارات در سال ۱۳۹۵ نسبت به سال ۱۳۹۴ می باشد. بیشترین سهم اعتبارات به جبران خدمت کارکنان اختصاص یافته است.

جدول ۸۸. عملکرد اعتبارات هزینه‌ای استانی آذربایجان شرقی به تفکیک هفت فصل طی سال‌های ۹۵-۱۳۹۴ (میلیارد ریال)

عنوان	۱۳۹۴	۱۳۹۵	درصد رشد	سهم از کل (درصد)
جبران خدمت کارکنان	۱۷۸۶	۲۱۴۶	۲۰.۱۶	۶۴.۹۹
استفاده از کالا و خدمات	۵۴۸	۵۶۵	۳.۱۰	۱۷.۱۱
هزینه‌های اموال و دارایی	۰	-	-	-
یارانه	-	-	-	-
کمک‌های بلاعوض	۱۸	۲۱	۱۶.۶۷	۰.۶۴
رفاه اجتماعی	۴۳۷	۵۳۹	۲۳.۳۴	۱۶.۳۲
سایر هزینه‌ها	۱۴۹	۳۱	-۷۹.۱۹	۰.۹۴
مجموع اعتبارات هزینه‌ای استانی	۲۹۳۸	۳۳۰۲	۱۲.۳۹	۱۰۰

ماخذ: خزانه معین استان آذربایجان شرقی، محاسبات کارشناسی

۱۵-۵. جمع‌بندی و ارائه توصیه‌های سیاستی

امروزه اهمیت سرمایه‌گذاری در زیرساخت‌های استان در توسعه اقتصادی استان‌ها و مناطق بر کسی پوشیده نیست، چرا که زیرساخت‌های عمومی در هزینه‌های بالاسری اقتصادی در موضوعات سرمایه‌گذاری دارای نقش تعیین‌کننده‌ای است. متأسفانه در کشور، روند توسعه صنعتی در همه استان‌ها یکسان نمی‌باشد و استان‌ها از نظر برخورداری از امکانات، تسهیلات و شاخص‌های فرهنگی، بهداشتی، ارتباطی و حمل و نقل دارای تفاوت‌های چشمگیری هستند. تنوع و تضادهای مکانی از نظر رتبه صنعتی نواحی در کشورهای در حال توسعه از موضوعات مهم اقتصادی به شمار می‌آید. استان‌هایی که از نظر زیرساخت‌ها در تنگنا هستند از نظر صنعتی نیز معمولاً دچار رکود و افول می‌باشند که این امر به مرور زمان، برنامه‌های توسعه را نیز مختل می‌نماید. از بارزترین عوارض توسعه نامتوازن افزایش مهاجرت‌ها در کشور می‌باشد. با افزایش اختلاف مناطق در برخورداری از

خدمات دولتی و امکانات رفاهی، برخی مناطق مهاجرپرست و برخی مهاجرپذیر خواهند بود که برای هر دو منطقه هزینه‌های گزافی را در پی خواهد داشت.

آذربایجان شرقی علی‌رغم همه تنگنایی که در فراهم نمودن زیرساخت‌ها وجود داشته است به مدد تلاش مسئولین و صنعتگران استان از طریق جذب سرمایه‌گذاری‌های خارجی، ایجاد شهرک‌های صنعتی و سرمایه‌گذاری و پیشبرد اهداف منطقه آزاد تجاری - صنعتی ارس توانسته است رتبه نخست کشور را از نظر پتانسیل و ظرفیت راه‌اندازی خط تولید جدید کسب نماید.

بررسی بودجه استان طی سال‌های گذشته حاکی از وضعیت نه‌چندان مطلوب آذربایجان شرقی از سهم بودجه کل کشور می‌باشد که این موضوع تأثیر منفی در سایر بخش‌های اقتصادی استان گذاشته است به طوری که شاهد بدتر شدن رتبه استان از نظر درآمد سرانه هستیم. بخش عمده‌ای از تفاوت درآمد عمومی استان با استان‌های پیش‌رو از هزینه‌های سرمایه‌گذاری کم در استان در سال‌های گذشته نشأت می‌گیرد. برای جبران این امر، باید به این نکته توجه ویژه داشت که بودجه عمرانی ملی نقش اصلی را در توسعه اقتصادی استان‌ها دارا می‌باشد به طوری که از کل بودجه عمرانی کشور، تنها ۱۵ درصد به استان‌ها تعلق می‌گیرد و بقیه صرف پروژه‌های عمرانی ملی می‌شود. در حالی که سهم اعتبارات استان از بودجه ملی بسیار ناچیز بوده است. لذا توصیه می‌شود به منظور کاهش عوارض ناشی از توسعه نامتوازن و هزینه‌هایی که بر استان‌های مرکزی به دلیل تمرکز جمعیت و جذب مهاجرین سایر استان‌ها تحمیل می‌شود، سهم کشوری استان آذربایجان شرقی از اعتبارات عمرانی ملی افزایش یابد. ادامه این روند می‌تواند توسعه استان را با مشکلات چشمگیری مواجه سازد.

۱۶. نظام مالیاتی استان

وضعیت درآمدهای مالیاتی استان به تفکیک انواع درآمدها به صورت توصیفی و تحلیلی در این فصل مورد بحث قرار گرفته و در پایان پیشنهاداتی مرتبط با این حوزه ارائه گردیده است.

۱۶-۱. سیاست‌های مالیاتی و جهت‌گیری‌های استان

استان آذربایجان شرقی نیز همگام با سازمان امور مالیاتی کشور در صدد است با ارائه راهکارهایی و تسهیل فرآیند پرداخت مالیات و به کارگیری نیروی متخصص و ایجاد فضای مناسب، مردم را ترغیب به پرداخت مالیات نماید. افزایش نسبت درآمدهای مالیاتی به تولید استان نیز حاکی از این امر می‌باشد.

۱۶-۲. بررسی وضعیت تحولات مالیاتی

آمارهای موجود حاکی از افزایش سهم درآمدهای مالیاتی استان از کل درآمدهای عمومی می‌باشد، این سهم با دو درصد افزایش به ۹۳ درصد در سال ۱۳۹۵ رسیده است. درآمدهای مالیاتی مستقیم در سال ۱۳۹۵ نسبت به سال ۱۳۹۳ بیش از ۱۴ افزایش داشته است. اصلاح سیاست‌ها در این بخش منجر به افزایش سرعت رسیدگی به پرونده‌های مالیاتی و در نتیجه باعث رشد درآمدهای مالیاتی مستقیم شده است. هم‌چنین ایجاد تسهیلات در پرداخت مالیات برای مودیان، افزایش سرعت دستیابی به منابع درآمدهای مالیاتی را فراهم کرده است.

۱۶-۳. بررسی و تحلیل عملکرد وصولی انواع درآمدهای مالیاتی

درآمدهای مالیاتی استان با ۱۸.۷۸ درصد رشد به ۱۷۰۶۱ میلیارد ریال در سال ۱۳۹۵ افزایش یافته است.

جدول ۸۹. عملکرد درآمدهای مالیاتی استان طی سال‌های ۹۵-۱۳۹۴ (میلیارد ریال)

عنوان	۱۳۹۴	۱۳۹۵	درصد تغییرات	سهم از کل (درصد)
درآمدهای مالیاتی	۱۴۳۶۴	۱۷۰۶۱	۱۸.۷۸	۱۰۰
درآمدهای مالیاتی مستقیم	۹۶۰۸	۱۰۹۸۴	۱۴.۳۲	۶۴.۳۸
درآمدهای مالیاتی غیر مستقیم	۴۷۵۶	۶۰۷۸	۲۷.۸۰	۳۵.۶۳
نسبت درآمدهای مالیاتی به درآمدهای عمومی استان (درصد)	۹۱	۹۳	۲	-

ماخذ: خزانه معین استان آذربایجان شرقی، محاسبات کارشناسی

جدول ۹۰. عملکرد مالیات مستقیم استان طی سال های ۹۵-۱۳۹۴ (میلیارد ریال)

عنوان	۱۳۹۴	۱۳۹۵	درصد تغییرات	سهم از کل (درصد)
مالیات بر شرکت ها	۴۸۲۲	۴۹۷۰	۳۰۰۷	۴۵.۲۵
مالیات حقوق بخش عمومی	۱۸۹۰	۲۲۱۶	۱۷.۲۵	۲۰.۱۸
مالیات بخش خصوصی	۸۲۰	۱۱۳۷	۳۸.۶۶	۱۰.۳۵
مالیات مشاغل	۱۱۶۱	۱۵۲۳	۳۱.۱۸	۱۳.۸۷
مالیات مستغلات	۲۲۹	۲۸۶	۲۴.۸۹	۲.۶۰
مالیات بر ثروت	۶۸۷	۸۵۱	۲۳.۸۷	۷.۷۵
مالیات متفرقه بر درآمد	۰	۰	-	-

ماخذ: خزانه معین استان آذربایجان شرقی، محاسبات کارشناسی

تمام اجزای مالیات مستقیم در سال ۱۳۹۵ نسبت به سال ۱۳۹۴ دارای رشد بوده اند که از این میان مالیات بر بخش خصوصی با ۳۸.۶۶ درصد رشد و مالیات بر مشاغل با بیش از ۳۱.۱۸ درصد رشد پیشتاز بوده اند. اما آنچه که قابل توجه است سهم کم مالیات بر ثروت می باشد، علت آن را می توان در شفافیت کمتر و دشوار بودن دستیابی به اطلاعات در خصوص ثروت افراد دانست که بهتر است به منظور جبران آن تمرکز بیشتری بر مالیات بر مصرف نمود و از این طریق عدالت مالیاتی را نیز ارتقا داد، مالیات بر ارزش افزوده از انواع مالیات های غیرمستقیم که بر مصرف نهایی وضع می شود می تواند تا حدودی این نقش را ایفا کند، مالیات بر ارزش افزوده نیز با بیش از ۳۶ درصد رشد به ۵۷۲۵ میلیارد ریال رسیده است که بیش از ۹۴ درصد از سهم مالیاتی را به خود اختصاص داده است.

جدول ۹۱. عملکرد مالیات غیرمستقیم استان طی سال‌های ۹۵-۱۳۹۴ (میلیارد ریال)

عنوان	۱۳۹۴	۱۳۹۵	درصد تغییرات	سهم از کل (درصد)
مالیات ارزش افزوده	۴۲۰۷	۵۷۲۵	۳۶.۰۸	۹۴.۱۸
دو درصد مالیات سایر کالاها	۱۷	۱	-۹۴.۱۲	۰.۰۲
عوارض خروج مسافر از مرزها	۶۱	۹۵	۵۵.۷۴	۱.۵۶
مالیات بر فروش سیگار	۱	۵	۴۰۰	۰.۰۸
مالیات بر نقل و انتقال اتومبیل	۲۰۲	۲۲۲	۹.۹	۳.۶۵
مالیات شماره‌گذاری خودرو	۱۶	۳۱	۹۳.۷۵	۰.۵۱

ماخذ: خزانه معین استان آذربایجان شرقی، محاسبات کارشناسی

جدول ۹۲. سهم اقلام عمده تشکیل دهنده درآمدهای مالیاتی استان طی سال‌های ۹۵-۱۳۹۴

عنوان	۱۳۹۴	۱۳۹۵
مالیات بر شرکت‌ها	۳۳.۵۷	۲۹.۱۳
مالیات ارزش افزوده	۲۹.۲۹	۳۳.۵۶
مالیات حقوق بخش عمومی	۱۳.۱۶	۱۲.۹۹

ماخذ: خزانه معین استان آذربایجان شرقی

۱۶-۴. جمع‌بندی و ارائه توصیه‌های سیاستی

همان‌گونه که از آمارهای ارائه شده برمی‌آید بخش عمده‌ای از درآمدهای استان را مالیات بر شرکت‌ها و مالیات بر ارزش افزوده تشکیل می‌دهد. به دلیل دارا بودن دفاتر و سیستم حسابداری در شرکت‌ها، تخمین مالیات نسبت به مشاغل به واقعیت نزدیک‌تر می‌باشد، در حالی که در مشاغل، شرایط برای فرار مالیاتی و اشتغال به اقتصاد زیرزمینی مهیا می‌باشد. بنابراین می‌توان با ایجاد شرایط مناسب و انگیزه کافی، فعالین اقتصادی را به سمت اقتصاد رسمی سوق داد. از مهم‌ترین علل اقتصادی گسترش اقتصاد زیرزمینی می‌توان به بار مالیاتی، حجم مقررات

دولتی، کیفیت خدمات عمومی، وضعیت بازار نیروی کار (نرخ بیکاری و مشخصات سنی و جنسی شاغلان، اندازه خوداشتغالی)، محدودیت های تجاری و موانع تعرفه ای، نقدینگی در حال گردش خارج از بانک ها، کیفیت نظام تامین اجتماعی و فساد اقتصادی اشاره کرد، با عنایت به این موارد می توان توصیه های سیاستی زیر را برای افزایش سهم درآمدهای مالیاتی مطرح نمود:

- **حجم مقررات دولتی و بوروکراسی:** تسهیل انجام امور اداری مانع دور زدن مقررات و پنهان کاری می شود.
- **کیفیت خدمات عمومی:** مالیات حق دولت است که همه شهروندان مسئول هستند جهت تأمین هزینه های دولت آن را پرداخت نمایند. دولت نیز موظف است تا هزینه و درآمد خود را طبق یک برنامه مشخص سالانه به شکل بودجه سالانه ترتیب نماید و با شفافیت کامل تمام هزینه خود را به شهروندان کشور تشریح کند. گزارش درست از هزینه ها و ارتقای کیفیت خدمات عمومی، باعث ایجاد انگیزه مثبت در بین شهروندان شده و آن ها را تشویق به پرداخت مالیات می کنند.
- **وضعیت بازار نیروی کار:** افزایش نرخ بیکاری و کاهش تقاضا برای نیروی کار باعث کاهش قدرت چانه زنی نیروی کار می شود در این شرایط نیروی کار به حداقل ها قانع بوده و به منظور تصدی شغل، شرایط کارفرما را حتی اگر خلاف مقررات باشد خواهد پذیرفت. این به مفهوم گسترش اقتصاد سایه ای است.
- **درآمد سرانه و اوضاع اقتصادی خانوارها:** در صورتی که خانوار در تأمین معاش خود با مشکلات مواجه شود افراد به خوداشتغالی روی خواهند آورد و یا زنان حاضر به اشتغال بدون در نظر گرفتن قانون کار و دستمزدهای پایین خواهند شد. اشتغال در سنین کمتر از سن اشتغال و اشتغال بازنشستگان نیز از مواردی است که به گسترش اقتصاد سایه ای می انجامد.
- **نقدینگی در حال گردش خارج از بانک ها:** به منظور جذب سرمایه های اندک و سرمایه گذاری در بخش تولیدی به صورت بهینه و قانونمند لازم است به بازار مالی و استفاده از روش های تشویقی جهت جذب سرمایه و سپس مدیریت صحیح آن که منجر به افزایش نرخ سرمایه گذاری در کشور شود، توجه ویژه ای شود.
- **کیفیت نظام تأمین اجتماعی:** تقاضا برای خدمات بیمه ای می تواند انگیزه ای برای فعالیت طبق مقررات قانونی باشد. اما کاهش سطح رضایت بیمه شدگان از خدمات بیمه باعث کاهش جذابیت و تقاضا برای این خدمات می شود. بنابراین خدمات بیمه ای نمی تواند ابزاری برای آشکار شدن فعالیت های اقتصادی باشد.

- به عبارت دیگر در این وضعیت، فعالیت پنهانی سودآورتر از استفاده از مزایای قانونی خواهد بود که این امر نیز به توسعه اقتصاد سایه‌ای می‌انجامد.
- **افزایش اختیارات استانی:** به منظور تحقق اهداف اقتصادی و اجتماعی در سطح ملی و منطقه‌ای ضرورت دارد برخی از تصمیم‌گیری‌ها در اختیارات استان‌ها قرار بگیرد، این امر هزینه‌های نظارتی دولت را نیز کاهش خواهد داد. اعطای اختیارات به استان‌ها در وصول مالیات موجب مشارکت دولت مرکزی و استان‌ها در اجرای سیاست‌های مالیاتی و هماهنگی آن‌ها با یکدیگر می‌شود که در نتیجه آن، امکان دستیابی هم‌زمان به اهداف ملی و منطقه‌ای در حوزه اقتصادی و اجتماعی فراهم می‌گردد و آنچه که دارای اهمیت است، همسو بودن این اهداف با منافع مالیات دهندگان و در نتیجه افزایش رضایت خاطر آن‌ها و کاهش تمایل به فرار مالیاتی می‌باشد. اعطای اختیارات به استان‌ها موجب خواهد شد در وظایف دولت مرکزی و استان‌ها تعادل ایجاد شود، دولت بر عملکرد اجتماعی و اقتصادی در سطح ملی و استان‌ها بر مسائل اجتماعی و اقتصادی منطقه‌ای متمرکز خواهند شد.
 - **ارتقای آگاهی افراد از سو استفاده های مالیاتی و عواقب آن در زمان آغاز فعالیت اقتصادی؛**
 - **شفافیت مالی دولتی:** ارائه تصویری روشن از مخارج دولت به عموم شهروندان؛ ارائه اطلاعات به شکلی که قابل فهم برای عموم جامعه باشد؛ امکان دسترسی پرداخت کنندگان مالیات به اطلاعات جزئی‌تر نیز باعث افزایش مشارکت مردم در پرداخت مالیات می‌شود.

۱۷. بازار کار استان

مزایای نسبی استان در ایجاد اشتغال و راهبردهای مرتبط با آن، وضعیت شاخص‌های نیروی کار استان (شامل نرخ بیکاری، نرخ مشارکت اقتصادی، نسبت اشتغال و ...) و دلایل کاهش یا افزایش آن‌ها از عمده مطالب این فصل می‌باشند.

۱۷-۱. سیاست‌های ایجاد شغل و جهت‌گیری‌های استان

با تمرکز صنایع تولید ماشین آلات و تجهیزات در مرکز استان، این استان یکی از قطب‌های صنعتی کشور به شمار می‌رود. استان آذربایجان شرقی از لحاظ تعداد کارگاه‌های صنعتی، چهارمین قطب صنعتی کشور محسوب می‌شود و از امکانات و قابلیت‌های توسعه صنعتی شایان توجهی برخوردار است که بخشی از آن‌ها عبارتند از:

- وجود ۳۸ شهرک صنعتی و تخصصی و ۱۶ ناحیه صنعتی؛
- ۷ پایانه مرزی گمرکی؛
- وجود موسسات تحقیقات صنعتی در استان؛
- مزیت نسبی در ۱۳ رشته فعالیت صنعتی استان از قبیل چرم سازی، صنایع غذایی و آشامیدنی، تولید مبلمان و چوب و محصولات چوبی، قطعه و مجموعه سازی (مخصوصاً در حوزه خودروسازی)، ماشین سازی و شیمیایی؛
- وجود مراکز آموزش فنی و حرفه‌ای مجهز و مراکز آموزش فنی شرکت‌های بزرگ صنعتی؛
- وجود صنایع مادر پیشرفته از قبیل پالایشگاه و مجتمع پتروشیمی تبریز و کارخانه‌های بزرگی نظیر تراکتورسازی، ماشین سازی، فولاد و کارخانجات تولیدکننده نیروی محرکه، قطعه سازی و قالب سازی برای احداث صنایع خودروسازی؛
- وجود شهرک‌های تخصصی مانند سرمایه‌گذاری خارجی، فن‌آوری قطعات خودرو، مصالح ساختمانی تبریز و سرامیکی مرند و همچنین واحدها و تشکلهای صنعتی و صنایع تبدیلی؛
- هم‌جواری با کشورهای خارجی و دسترسی آسان به بازارهای اروپا و آسیای میانه.

در سال‌های اخیر با ایجاد تشکلهای صنفی در زمینه صنعت، نظیر اتاق بازرگانی و صنایع و معادن، خانه صنعت و معدن، انجمن مدیران صنایع و انجمن قطعه سازان زمینه ارتباطی قوی بین مراکز صنعتی استان فراهم گردیده که می‌تواند الگوی

مناسب برای صنایع کشورمان باشد. از این رو تدوین برنامه‌های لازم مبنی بر اصلاح فرآیندهای صدور مجوز فعالیت‌های اقتصادی و هم‌چنین حذف قوانین و مقررات زائد و دست و پاگیر و کاهش زمان و هزینه‌های انجام کار و در عین حال تدوین قوانین جدید برای شروع و توسعه فعالیت‌های اقتصادی توسط این بخش‌ها با هدف ارتقاء کارایی فعالیت‌ها، تخصیص منابع، گسترش مشارکت‌های مردمی در بخش‌های مختلف تولیدی و تجاری ضروری و اجتناب‌ناپذیر است.

۱۷-۲. بررسی وضعیت تحولات بازار کار

براساس برآوردهای موجود طی سال‌های برنامه پنجم توسعه (۱۳۹۴-۱۳۹۰) ۵۷.۷ درصد اشتغال استان در بخش غیر رسمی فعالیت داشته‌اند که بیشترین میزان آن در بخش عمده فروشی، خرده فروشی، تعمیر وسایل نقلیه و کالاهای با ۸۵.۴ درصد و بخش کشاورزی با ۸۳.۴ درصد بوده است.

در سال ۱۳۹۰ (سال شروع برنامه پنجم) ۵۹ درصد اشتغال استان به بخش غیررسمی تعلق داشت که این رقم در سال ۱۳۹۴ به ۵۶.۴ درصد رسیده است. از جمله علل تشکیل دهنده بخش غیررسمی در بازار کار استان می‌توان به موارد زیر اشاره نمود:

- پایین بودن درجه انطباق با قانون در بخش غیررسمی؛
- افزایش نرخ مشارکت زنان در بازار کار؛
- رشد اقتصادی پایین؛
- عدم خلق فرصت‌های شغلی متناسب با نیروی کار موجود.

۱۷-۳. بررسی و تحلیل وضعیت شاخص‌ها و متغیرهای مرتبط با نیروی کار

متوسط نرخ مشارکت اقتصادی استان برای جمعیت ۱۰ ساله و بیش تر طی سال‌های ۱۳۸۴ تا ۱۳۹۴، حدود ۴۳ درصد می‌باشد. بیشترین میزان این نرخ در استان طی سال‌های مزبور، با ۴۸.۶ درصد به سال ۱۳۸۵ و کمترین میزان با ۳۹.۳ درصد به سال ۱۳۹۴ اختصاص داشته است. نرخ مشارکت اقتصادی استان در سال ۱۳۹۵ نسبت به سال ۱۳۹۴ افزایش یافته است.

جدول ۹۳. نرخ مشارکت اقتصادی^{۲۸} استان آذربایجان شرقی طی سال‌های ۹۵-۱۳۹۴

نرخ تغییرات	۱۳۹۵	۱۳۹۴	عنوان
۱.۷	۴۱	۳۹.۳	نرخ مشارکت اقتصادی کل
۲.۸	۶۶.۷	۶۳.۹	نرخ مشارکت اقتصادی مردان
۰.۹	۱۵.۵	۱۴.۶	نرخ مشارکت اقتصادی زنان
۲.۹	۳۹.۲	۳۶.۳	نرخ مشارکت اقتصادی نقاط شهری
-۰.۷	۴۵.۸	۴۶.۵	نرخ مشارکت اقتصادی نقاط روستایی

مأخذ: مرکز آمار ایران

در سال ۱۳۹۵ نرخ مشارکت اقتصادی نقاط شهری و روستایی استان به ترتیب ۳۹.۲ و ۴۵.۸ درصد است که نشان می‌دهد نرخ مشارکت نقاط روستایی استان در فعالیت‌های اقتصادی بیشتر از نقاط شهری می‌باشد.

هم‌چنین در سال ۱۳۹۵ نرخ مشارکت اقتصادی مردان و زنان استان به ترتیب ۶۶.۷ و ۱۵.۵ درصد است که نشان دهنده پایین بودن نرخ مشارکت زنان استان نسبت به مردان، در فعالیت‌های اقتصادی می‌باشد. با این وجود نرخ مشارکت اقتصادی مردان و زنان استان در مقایسه با نرخ مشارکت اقتصادی مردان و زنان کشور بالاتر بوده است. هم‌چنین نرخ مشارکت نقاط شهری رشد خوبی نسبت به سال ۱۳۹۴ دارد.

نرخ بیکاری استان در سال ۱۳۹۵ نسبت به سال ۱۳۹۴ حدود ۳.۵ درصد افزایش یافته است. نرخ بیکاری نقاط شهری و روستایی استان به ترتیب ۱۳.۵ و ۵ درصد است که نشان می‌دهد نرخ بیکاری نقاط روستایی استان کمتر از نقاط شهری می‌باشد.

در سال ۱۳۹۵ نرخ بیکاری نقاط شهری و روستایی استان به ترتیب ۱۳.۵ و ۵ درصد است که نشان می‌دهد نرخ بیکاری نقاط روستایی استان کمتر از نقاط شهری می‌باشد.

۲۸. نرخ مشارکت اقتصادی نشان می‌دهد چند درصد از جمعیت در سن کار، فعال (شاغل و بیکار) هستند.

جدول ۹۴. نرخ بیکاری^{۲۹} استان آذربایجان شرقی طی سال‌های ۹۵-۱۳۹۴

نرخ تغییرات	۱۳۹۵	۱۳۹۴	عنوان
۳.۵	۱۰.۸	۷.۳	نرخ بیکاری کل
۳	۹.۹	۶.۹	نرخ بیکاری مردان
۶.۱	۱۵	۸.۹	نرخ بیکاری زنان
۳.۷	۱۳.۵	۹.۸	نرخ بیکاری نقاط شهری
۲.۴	۵	۲.۶	نرخ بیکاری نقاط روستایی

مأخذ: مرکز آمار ایران

در سال ۱۳۹۵ نرخ بیکاری مردان و زنان استان به ترتیب ۹.۹ و ۱۵ درصد است که نشان دهنده بالا بودن نرخ بیکاری زنان استان نسبت به مردان می باشد. شایان ذکر است در سال ۹۵ شاخص نرخ بیکاری در همه آیتم ها رشد بالایی داشته و نشانگر بیکاری مشهود برای جمعیت فعال در این سال می باشد.

جدول ۹۵. نسبت اشتغال^{۳۰} استان آذربایجان شرقی طی سال‌های ۹۵-۱۳۹۴

نرخ تغییرات	۱۳۹۵	۱۳۹۴	عنوان
۰.۲	۳۶.۶	۳۶.۴	نسبت اشتغال کل
۰.۶	۶۰.۱	۵۹.۵	نسبت اشتغال مردان
-۰.۱	۱۳.۲	۱۳.۳	نسبت اشتغال زنان
۱.۲	۳۳.۹	۳۲.۷	نسبت اشتغال نقاط شهری
-۱.۸	۴۳.۵	۴۵.۳	نسبت اشتغال نقاط روستایی

مأخذ: مرکز آمار ایران

۲۹. نرخ بیکاری عبارت است از: $۱۰۰ * (\text{جمعیت فعال} / (\text{شاغل و بیکار}))$ / جمعیت بیکار = نرخ بیکاری
 ۳۰. نسبت اشتغال عبارت است از: نسبت جمعیت ۱۰ ساله و بیشتر شاغل به جمعیت ۱۰ ساله و بیشتر.

در سال ۱۳۹۵ نسبت به سال ۱۳۹۴، نسبت اشتغال در استان ۶ درصد افزایش یافته است. مهاجرت روستاییان به سایر استان ها، نقاط شهری را می توان از عمده دلایل کاهش جمعیت شاغل روستایی برشمرد.

جدول ۹۶. سهم اشتغال ناقص^{۳۱} استان آذربایجان شرقی طی سال های ۹۵-۱۳۹۴

عنوان	۱۳۹۴	۱۳۹۵	نرخ تغییرات
سهم اشتغال ناقص کل	۵	۹.۱	۴.۱
سهم اشتغال ناقص مردان	۵.۸	۱۰.۶	۴.۸
سهم اشتغال ناقص زنان	۱.۶	۲.۲	۰.۶
سهم اشتغال ناقص نقاط شهری	۵	۹.۴	۴.۴
سهم اشتغال ناقص نقاط روستایی	۵.۱	۸.۴	۳.۳

مأخذ: مرکز آمار ایران

سهم اشتغال ناقص در سال ۹۵ رشد بسیاری داشته است در نقاط شهری ۸۸ درصد رشد نشانگر این موضوع هست که امنیت شغلی یا پایداری شغل بسیار پایین می باشد.

جدول ۹۷. توزیع شاغلان در بخش های اقتصادی استان آذربایجان شرقی در سال ۱۳۹۵

عنوان	کشاورزی	صنعت	خدمات
سهم اشتغال هر بخش در کل استان	۲۲.۲	۳۸.۴	۳۹.۴
سهم اشتغال هر بخش در گروه مردان	۱۹.۹	۳۸.۱	۴۲
سهم اشتغال هر بخش در گروه زنان	۳۲.۸	۳۹.۶	۲۷.۶
سهم اشتغال هر بخش در نقاط شهری	۴.۶	۴۳.۸	۵۱.۶
سهم اشتغال هر بخش در نقاط روستایی	۵۳.۱	۲۸.۹	۱۸

مأخذ: مرکز آمار ایران

۳۱. سهم اشتغال ناقص عبارت است از: نسبت جمعیت دارای اشتغال ناقص به جمعیت شاغل.

بررسی سهم اشتغال بخش های مختلف اقتصادی در استان نشان می دهد طی سال های ۹۵-۱۳۸۴ بیشترین میزان اشتغال استان به بخش صنعت و کمترین میزان به بخش کشاورزی اختصاص داشته است.

۱۷-۴. جمع بندی و ارائه توصیه های سیاستی

با بررسی پتانسیل ها و مزایای نسبی استان آذربایجان شرقی می توان راهبردهای توسعه کسب و کار استان را به سه محور اصلی تقسیم نمود:

۱. فعالیتهای محرک توسعه کسب و کار

- این فعالیتهای در بخش صنعت (ساخت) عبارتند از: مواد و محصولات شیمیایی، لاستیک و پلاستیک، فلزات اساسی، ساختمان، محصولات کانی غیرفلزی، ساخت وسایل نقلیه موتوری، صنایع تبدیلی و غذایی، منسوجات و پوشاک، لوازم خانگی و مبلمان، معدن با محوریت فرآوری مس و نفلین سینیت.
- محورهای بخش کشاورزی عبارتند از: باغداری، دام و طیور و آبزیان.
- فعالیتهای بخش خدمات عبارت است از: واسطه گری های مالی (بورس، بیمه و بانک)، خدمات برتر و فرامنطقه ای (با محوریت خدمات گردشگری، آموزشی، درمانی، ارتباطات، عمده فروشی، انبارداری و حمل و نقل).
- منطقه آزاد صنعتی - تجاری ارس و مناطق ویژه اقتصادی.

۲. فضاهای محوری توسعه کسب و کار

- نیمه غربی استان محل استقرار صنایع بزرگ، کارگاه های صنعتی کوچک و متوسط، محدوده های زارعی آب و باغی، روستاهای بزرگ، شهرهای پرجمعیت، دامداری های صنعتی و فعالیتهای بازرگانی می باشد و اقتصاد استان عمدتاً وابسته به این نیمه است که فضاهای محوری استان اغلب در آن واقع شده اند. این نیمه شامل محورها و کانون های توسعه ذیل می باشد:
- محور تبریز - بستان آباد با رویکرد استقرار کارگاه های صنعتی کوچک و متوسط؛
- محور تبریز - آذرشهر با رویکرد استقرار صنایع بزرگ، شهرک های صنعتی و اراضی کشاورزی آبی؛
- محور تبریز - صوفیان با رویکرد استقرار کارگاه های صنعتی کوچک و متوسط؛
- کانون های توسعه شهرستان های مرند، مراغه و بناب؛
- شهر تبریز با محوریت خدمات برتر و صنعت.

۳. فضاهای عقب مانده دارای قابلیت توسعه کسب و کار

قسمت‌های عمده‌ای از نیمه شرقی و بخشی از شمال استان به دلیل ویژگی‌های طبیعی یا کوهستانی بودن منطقه و عدم ارتباط مناسب با سایر استان‌های همجوار، از مناطق کمتر توسعه یافته استان می‌باشد.

استقرار بخش عمده‌ای از روستاهای کم جمعیت و پراکنده با دامداری سنتی، کشاورزی دیم و استقرار شهرهای کم جمعیت از ویژگی‌های عمده نیمه شرقی استان است و فضاهای عقب مانده دارای قابلیت توسعه استان اغلب در آن واقع شده‌اند و شامل محورها و کانونهای توسعه ذیل می‌باشد:

- محور مرند - جلفا و مرند - بازرگان از محورهای دارای قابلیت توسعه می‌باشد. توسعه منطقه آزاد ارس و توسعه صنایع و استقرار فعالیت‌های عمده خدماتی و بازرگانی، استخوان بندی اصلی پیکره فضایی استان را تشکیل خواهد داد و بر همین اساس ضروری است تجهیز شبکه‌های زیربنایی این محور در اولویت قرار گرفته و مراکز جمعیت آن در همین راستا تجهیز و تقویت شوند.
- محور تبریز - میاندوآب به عنوان یکی از مهم‌ترین محورهای قابلیت توسعه کسب و کار استان می‌باشد و بر همین اساس ضروری است تجهیز شبکه‌های زیربنایی در اولویت قرار گیرد.
- محور تبریز - اهر با کانون‌های توسعه ورزقان و کلیبر با توجه به استقرار دو مجموعه صنعتی و معدنی بزرگ در منطقه شمالی و بهره‌برداری از قابلیت‌های توریستی منطقه عمده‌ترین محور توسعه نیمه شرقی استان خواهد بود و ضرورت دارد جهت خروج منطقه شمالی استان از این بن‌بست و تثبیت جمعیت منطقه، ضمن توسعه شبکه‌های زیربنایی این محور به بهره‌برداری از معادن عظیم مس سونگون و توسعه فعالیت‌های صنعتی و معدنی به صورت مجموعه‌های یکپارچه فرآوری مواد معدنی تا تولید کالاهای مصرفی اقدام شود.
- محور بستان آباد - سراب - اردبیل یکی از محورهای منطقه‌ای است که جهت تقویت ارتباطات میان منطقه‌ای با استان‌های همجوار در اولویت قرار دارد. این محور دارای قابلیت استقرار صنایع تبدیلی کشاورزی و دامی است و به عنوان قطب صنایع تبدیلی دامی استان به شمار می‌رود. ضمن توسعه شبکه‌های زیربنایی این محور می‌توان به بهره‌برداری از معادن نفلین سینیت نیز اشاره کرد.

۱۸. بهبود فضای کسب و کار استان

در این فصل اقدامات انجام شده در ارتباط با بهبود فضای کسب و کار استان، جایگاه فضای کسب و کار ایران براساس رتبه‌بندی بانک جهانی، جایگاه فضای کسب و کار استان آذربایجان شرقی مورد بحث قرار گرفته است.

۱۸-۱. سیاست‌های مربوط به بهبود فضای کسب و کار و جهت‌گیری‌های استان

"کسب و کار" به هر نوع فعالیت تکرارشونده و مشروع اقتصادی از قبیل تولید، خرید و فروش کالا و خدمات به قصد کسب منافع اقتصادی اطلاق می‌شود و "محیط کسب و کار" مجموعه عوامل موثر در اداره یا عملکرد بنگاه‌های تولیدی که خارج از کنترل مدیران آنها است. محیط کسب و کار شامل نهادهای، مقررات و رویه‌های اداری مندرج در محیط فعالیت اقتصادی است و به نوعی هزینه‌های غیر فنی فعالیت اقتصادی را تعیین می‌کنند. محیط کسب و کار متغیرهای موثر بر کسب و کار بنگاه‌های اقتصادی است که خارج از تسلط و قدرت بنگاه‌ها می‌باشد اما بر نتیجه تلاش آنها بسیار موثر است. در یک تعریف کلی مجموعه عواملی است که بر عملکرد بنگاه اثر می‌گذارد اما نمی‌تواند آن را به سهولت تغییر دهد و تا زمانی که محیط کسب و کار بهبود نیابد بهبود عملکرد بنگاه‌ها و به طور کلی رشد بخش خصوصی امکان پذیر نخواهد بود.

در چند سال اخیر، بهبود فضای کسب و کار مورد توجه سیاست‌گذاران اقتصادی و برنامه‌ریزان کشور قرار گرفته است و وظایفی نیز مترتب قوانین بالادستی به وزارت اموراتصادی و دارایی در خصوص بهبود محیط کسب و کار محول شده است که به شرح ذیل می‌باشد:

- قانون بهبود مستمر محیط کسب و کار به شماره ۵۰/۷۵۰۲۷ تاریخ ۱۳۹۰/۱۲/۱۳؛
- تصویب‌نامه هیات‌وزیران به شماره ۵۰۴۴۱/ت/۵۳۶۰۷ هـ تاریخ ۱۳۹۳/۵/۱۵؛
- قانون رفع موانع تولید رقابت‌پذیر و ارتقای نظام مالی کشور به شماره ۴۹۱/۱۰۰۷۷ تاریخ ۱۳۹۴/۲/۲۰؛
- قانون برنامه پنج‌ساله ششم توسعه اقتصادی، اجتماعی و فرهنگی ج.ا.ا به شماره ۱۰۴/۱۰۵۹۸۶/ت/۱۰۴ تاریخ ۱۳۹۵/۱۲/۲۵؛

▪ در این راستا اداره کل امور اقتصادی و دارایی ضمن پیگیری اقدامات تعریف شده در هسته کلیدی بهبود فضای کسب و کار که از جمله آن می‌توان به موارد ذیل اشاره کرد:

۱. انجام کلیه استعلام‌ها از طریق سیستم پنجره واحد سرمایه‌گذاری و ارتقای آن

۲. انجام کلیه فرایندهای کارگروه امور زیربنایی از طریق سیستم پنجره واحد سرمایه‌گذاری

۳. ایجاد مجتمع قضایی رسیدگی به پرونده‌های اقتصادی در ساختمانی مجزا

۴. ایجاد و بهره‌برداری از پنجره واحد معادن طبق ماده ۲۴ قانون معادن

۵. تکمیل نقشه امکانات و زیرساخت‌های موجود در سایت شرکت شهرک‌های صنعتی جهت اطلاع‌رسانی شفاف به سرمایه‌گذاران در رابطه با اراضی قابل واگذاری در هر شهرک

قوانین مغل در حوزه فضای کسب و کار را احصا و پیشنهادات اصلاح آن را در سامانه قوانین مغل کسب و کار ثبت نموده و همچنین به دبیرخانه هیات مقررات زدائی انعکاس نمود که از جمله آن می‌توان به موارد ذیل اشاره کرد:

▪ ثبت پیشنهاد ایجاد امکان ثبت سفارش قطعات یدکی ماشین‌آلات حمل‌ونقل که نمایندگی رسمی ندارند، برای کلیه واحدهای صنعتی موضوع بخشنامه شماره ۹۴/۲۱۰/۱۶۴۹۶ تاریخ ۹۴/۰۳/۱۹ (مشکل اعلام شده توسط شرکت آاناتا)

▪ ثبت پیشنهاد اصلاح دستورالعمل صدور جواز تاسیس و پروانه بهره‌برداری و انجام استعلام‌های لازم توسط سازمان صنعت، معدن و تجارت قبل شروع مرحله ساخت

▪ ثبت پیشنهاد تجمیع فرآیند مناقصه در یک سایت و لینک سایر سایتهای مانند سایت بازرسی و سایت شرکت‌ها به آن سایت

▪ ثبت تداخل قانون حفظ کاربری اراضی با قانون استقلال شرکتهای توزیع برق

▪ ثبت پیشنهاد عدم احتساب مدت زمان دریافت مقرری بیمه بیکاری جزو سوابق پرداخت حق بیمه، نظر به این که تبصره ۲ ماده ۶ قانون بیمه بیکاری، در اغلب موارد برای برخورداری از مزایای این قانون سبب و ایجاد تنش میان نیروی کار فعال جامعه در محیط‌های کاری با کارفرمایان شده است.

۱۸-۲. بررسی وضعیت تحولات فضای کسب و کار

گزارش سهولت کسب و کار، سال هاست مبنا و مرجع معتمد سرمایه‌گذاران بین‌المللی برای حضور و فعالیت در کشورهای مختلف است. جایگاه ایران چنان‌که پیش‌بینی‌پذیر بود، تغییر محسوسی نسبت به گزارش سال ۲۰۱۶ نداشته و صرفاً در حد چنددهم بهبود یافته است.

نمره ایران در سال ۲۰۱۶، ۵۷.۰۸ از ۱۰۰ بود که در گزارش ۲۰۱۷ به ۵۷.۲۶ ارتقا یافته است. این میزان ارتقا چنان‌که قبلاً بیان شد، تغییر چندانی در وضعیت کسب و کار ایران ایجاد نکرده، اما زمینه کاهش سه‌درجه‌ای رتبه ایران را در رنکینگ جهانی فراهم کرده است؛ به این صورت که رتبه ایران از ۱۱۷ در گزارش ۲۰۱۶ (براساس شاخص‌های ۲۰۱۷)، به رتبه ۱۲۰ در گزارش ۲۰۱۷ کاهش یافته است.

این کاهش رتبه نشان‌دهنده این واقعیت است که آهنگ رشد بهبود فضای کسب و کار در ایران به نسبت دیگر کشورها بسیار کند است. به عبارت دیگر، بهبود فضای کسب و کار در کشورهایی که سال گذشته وضعیت بدتری داشتند نسبت به ایران بهتر و درخور توجه‌تر بوده به گونه‌ای که در رده‌بندی جدید، توانسته‌اند ایران را پشت سر گذارند.

۱۸-۳. بررسی و تحلیل وضعیت زیرشاخص‌های بهبود فضای کسب و کار

براساس گزارش سال ۲۰۱۷ بانک جهانی، وضعیت ایران در ارزیابی شاخص‌های ده‌گانه بانک جهانی با تنزل در هشت شاخص و بهبود در دو شاخص به شرح زیر می‌باشد:

جدول ۹۸. وضعیت ایران در ارزیابی شاخص‌های ده‌گانه بانک جهانی در سال ۲۰۱۷

عنوان	رتبه سال ۲۰۱۵	رتبه سال ۲۰۱۶	ارتقا/تنزل
اخذ مجوزهای ساخت و ساز	۶۹	۲۷	ارتقاء ۴ پله‌ای
دسترسی به برق	۹۰	۹۴	تنزل ۴ پله‌ای
شاخص سهولت راه‌اندازی کسب و کار	۹۷	۱۰۲	تنزل ۵ پله‌ای
کسب اعتبارات (اخذ وام)	۹۷	۱۰۱	تنزل ۴ پله‌ای
قوانین مربوط به ورشکستگی	۱۵۵	۱۵۶	تنزل یک پله‌ای

جدول ۹۸. وضعیت ایران در ارزیابی شاخص‌های ده‌گانه بانک جهانی در سال ۲۰۱۷

عنوان	رتبه سال ۲۰۱۵	رتبه سال ۲۰۱۶	ارتقا/تنزل
تجارت فرامرزی	۱۷۱	۱۷۰	ارتقاء یک پله‌ای
ثبت مالکیت	۸۵	۸۶	تنزل یک پله‌ای
میزان حمایت از سرمایه‌گذاران خرد	۱۶۶	۱۶۵	ارتقاء یک پله‌ای
پرداخت مالیات	۹۹	۱۰۰	تنزل یک پله‌ای
اجرای قراردادها	۶۹	۷۰	تنزل یک پله‌ای

مأخذ: بانک جهانی

اهمیت بهبود محیط کسب و کار و تسهیل شرایط قانونی و اداری موجب گردیده است تا مجلس شورای اسلامی به این مقوله ورود پیدا کند. گروه مطالعات کسب و کار مرکز پژوهش‌های مجلس از اردیبهشت ماه سال ۱۳۸۹ گزارشی با عنوان "پایش محیط کسب و کار کشور" به منظور بررسی وضعیت محیط کسب و کار کشور تهیه و منتشر می‌کند.

گروه مطالعات کسب و کار مرکز پژوهش‌های مجلس از تشکلهای اقتصادی سراسر کشور خواسته است تا براساس تعریف "محیط کسب و کار" عواملی را که بر عملکرد اداره بنگاه‌های اقتصادی زیرمجموعه خود مؤثر، اما خارج از کنترل مدیران هستند را معرفی کنند که در نهایت مجموعاً ۲۳ عامل یا مولفه تحت عنوان "مولفه‌های ملی محیط کسب و کار ایران" شناسایی شده است.

این مطالعات حاکی از آن است که علی‌رغم وحدت قوانین، ضوابط و شیوه‌نامه‌های ارائه خدمات توسط نهادهای دولتی در کل کشور، باز هم وحدت‌رویه اجرا در استان‌های مختلف دیده نمی‌شود و موانع مختلف نهادی و محیطی باعث این تفاوت‌ها می‌شود.

در گزارش سال ۱۳۹۵ مرکز پژوهش‌های مجلس که نتیجه ارزیابی ۲۳۲ تشکل اقتصادی سراسر کشور می‌باشد رتبه استان آذربایجان شرقی برابر ۲۰ می‌باشد که نسبت به رتبه سال ۱۳۹۴ (رتبه ۱۵) ۵ پله تنزل یافته است. در این ارزیابی به ترتیب عواملی که در بهبود فضای کسب و کار استان بدترین تاثیر را داشته‌اند به شرح جدول ۹۹ رتبه‌بندی می‌گردند.

جدول ۹۹. مولفه‌ها با بدترین اثر در فضای کسب و کار آذربایجان شرقی در سال ۱۳۹۵

امتیاز	مولفه‌ها
۷.۷۹	برگشت چک‌های مشتریان
۷.۶۷	بی تعهدی شرکتها و موسسات دولتی به پرداخت بخت موقع بدهی خود به پیمانکاران
۷.۶۳	ضعف بازار سرمایه در تامین مالی و نرخ بالای تامین سرمایه از بازار غیر رسمی
۷.۶۰	وجود مفاسد اقتصادی در دستگاه‌های دولتی
۷.۵۷	نرخ بالای بیمه اجباری نیروی انسانی
۷.۵۲	ضعف دادسراها در رسیدگی موثر به شکایات و اجبار طرف‌های قرار داد به انجام تعهدات
۷.۲۵	مشکل دریافت تسهیلات از بانک
۷.۱۲	تمایل مردم به خرید کالاهای خارجی و تقاضای کم برای محصولات ایرانی مشابه

مأخذ: مرکز پژوهش‌های مجلس شورای اسلامی

۱۸-۴. جمع‌بندی و ارائه توصیه‌های سیاستی

آنچه مسلم است یکی از شاخص‌ها و نشانه‌های مهم انگیزشی برای حضور بخش خصوصی در عرصه اقتصادی، فضای کسب و کار و شاخص‌های مرتبط با آن می‌باشد. که اصلاح فضای کسب و کار می‌تواند منجر به تقویت جنبه مشارکت بخش خصوصی در عرصه اقتصاد، ارتقای سطح تولید و افزایش فرصت‌های شغلی گردد.

راهکارهای پیشنهادی به منظور مطلوب کردن فضای کسب و کار در استان به شرح ذیل ارائه می‌گردد:

- جانمایی فعالیت‌های اقتصادی؛
 - ایجاد بانک اطلاعات کسب و کار استان؛
 - توسعه و استقرار پنجره‌های واحد اطلاعاتی و عملیاتی
 - آموزش و فرهنگ سازی
 - ایجاد و بهره‌برداری از پنجره واحد خدمات شهری
 - ترویج مسولیت پذیری، پاسخگویی و احترام به شأن متولیان کسب و کار
 - لینک سامانه ساترا به پنجره واحد سرمایه‌گذاری استان
 - تشکیل کارگروه‌های تخصصی بررسی موارد مرتبط با فضای کسب و کار
- در ذیل شورای گفتگوی دولت و بخش خصوصی

۱۹. درآمد هزینه خانوار و توزیع درآمد استان

اصولا یکی از اساسی ترین مطالعات آماری که به منظور نیل به اهداف مختلف اقتصادی و اجتماعی، در اغلب کشورهای جهان صورت می گیرد، بررسی بودجه خانوار است. از طریق این بررسی می توان به چگونگی هزینه ها و درآمدهای خانوارها و روند تغییرات آن ها و نیز آمار و اطلاعات گوناگون دیگر پی برد. مهم ترین اهداف این بررسی به شرح ذیل می باشد^{۳۲}:

- شناسایی الگوها و عادات مصرفی خانوارها و مطالعه در مورد روند تغییرات آن ها در اثر تحولات اقتصادی و اجتماعی؛
- تعیین ضرایب اهمیت کالاها و خدمات مورد مصرف خانوارها به منظور محاسبه شاخص بهای کالاها و خدمات مصرفی؛
- تعیین سهم هزینه های مختلف در هزینه کل خانوارها و اطلاع از چگونگی مصرف در بین طبقات مختلف جامعه جهت اتخاذ تصمیم در مورد تامین رفاه نسبی و حداقل معیشت؛
- برآورد کلیه هزینه های مصرفی خانوارها به منظور استفاده در محاسبات ملی؛
- ارزیابی اثرات اقتصادی و اجتماعی برنامه های دولت در وضع زندگی خانوارها از نظر ترکیب هزینه های مصرفی آن ها؛
- برآورد میزان تولید بعضی از کالاهای مورد مصرف خانوارها که از طرق دیگر به سهولت قابل محاسبه نمی باشد؛
- محاسبه حساسیت درآمدی تقاضا، میل نهایی به مصرف و میل نهایی به پس انداز در جامعه؛
- محاسبه شاخص های مختلف در زمینه چگونگی توزیع درآمد؛
- برآورد میزان سرمایه گذاری خانوارها در بخش ساختمان؛
- آگاهی از ویژگی های جمعیتی جامعه و چگونگی اثرات آن ها بر هزینه و درآمد خانوارها.

۱۹-۱. سیاست‌های اقتصادی در زمینه درآمد هزینه خانوار و توزیع درآمد و جهت‌گیری‌های استان

استقرار دولت یازدهم و اتخاذ سیاست‌های انضباط گرایانه اقتصادی هم در سطح بازارها و هم در سطوح مربوط به شاخص‌های کلان اقتصادی موجب شد که امید ایرانی‌ها برای بهبود معیشت افزایش یابد و در نهایت نتایج این سیاست‌ها در سال ۱۳۹۴ خود را نشان داد.

آمارهای موجود بانک مرکزی نشان می‌دهد دست کم از سال ۱۳۸۳ تاکنون همواره درآمدها کمتر از هزینه‌ها بوده است اما آمارهای سال ۱۳۹۴ به بعد بیانگر آن است که برای نخستین بار درآمدهای ناخالص خانوارها از هزینه‌ها پیشی گرفته است. و این روند در سال ۱۳۹۵ نیز ادامه داشته است.

یکی دیگر از شاخص‌هایی که ارتباط کاملاً مستقیمی با معیشت روزانه و سبد مصرف کالای خانواده‌های ایرانی دارد، نرخ تورم مواد غذایی است. کاهش چشمگیر نرخ تورم مواد غذایی در تعادل بخشی به سبد هزینه و درآمد خانوار نقش مهمی داشته است.^{۳۳}

۱۹-۲. بررسی وضعیت تحولات مرتبط با درآمد هزینه خانوار و توزیع درآمد

بیش از ۷۴ درصد هزینه‌های ناخالص سالانه استان طی سال‌های ۹۵-۱۳۹۴ مربوط به هزینه ناخالص غیرخوراکی می‌شود.

بیشترین افزایش هزینه ناخالص غیرخوراکی در سال ۱۳۹۵ نسبت به سال ۱۳۹۴ برای خانوارهای روستایی به ترتیب مربوط به شاخص‌های تفریحات، سرگرمی و خدمات ۱۱۷٪، حمل و نقل و ارتباطات ۱۶۷٪ و پوشاک و کفش ۳۰٪ می‌باشد. رشد این شاخص در خانوارهای شهری برای لوازم اثاث و خدمات خانوار ۱۱۵٪، مسکن ۷٪ و تفریحات، سرگرمی و خدمات ۳٪ محاسبه شده است.

بیشترین افزایش هزینه ناخالص غیرخوراکی در سال ۱۳۹۵ نسبت به سال ۱۳۹۴ در خانوارهای روستایی به ترتیب مربوط به شاخص‌های شیر و فرآورده‌های آن و تخم پرندگان ۱۶۳۴٪، ادویه‌ها، چاشنی‌ها و سایر ترکیبات خوراکی ۱۳۰۶۷٪ و قند، شکر، شیرینی‌ها، چای، قهوه و کاکائو ۱۲۶۲٪ مربوط می‌شود. رشد این شاخص در خانوارهای شهری برای نوشابه‌ها و غذاهای آماده و دخانی‌ها ۲۸۵۰٪،

قند، شکر، شیرینی‌ها، چای، قهوه و کاکائو ۲.۶۷٪ و خشکبار حبوبات ۲.۵۷٪ بوده است. نظر به اینکه این گروه‌ها جزو کالاهای ضروری به حساب نمی‌آیند، افزایش هزینه خانوارهای در این شاخص‌ها می‌تواند بیانگر افزایش رفاه آنها در سال ۱۳۹۵ باشد.

۱۹-۳. بررسی وضعیت شاخص‌های توزیع درآمد

جدول ۱۰۰. ضریب جینی^{۳۴} مناطق شهری و روستایی کشور و استان آذربایجان شرقی طی سال‌های ۹۵-۱۳۹۴

عنوان	کشور			استان	
	۱۳۹۴	۱۳۹۵	میزان تغییرات	۱۳۹۴	۱۳۹۵
ضریب جینی مناطق شهری	۰.۳۷	۰.۳۷	۰	۰.۳۴	۰.۳۴
ضریب جینی روستایی	۰.۳۴	۰.۳۳	-۰.۰۱	۰.۳۴	۰.۳۳
				-۰.۰۱	

مأخذ: مرکز آمار ایران و محاسبات کارشناسی

در سال ۱۳۹۴ ضریب جینی مناطق شهری و روستایی استان به ترتیب برابر با ۰.۳۴ و ۰.۳۴ بوده که در سال ۱۳۹۵ به ترتیب به ارقام ۰.۳۴ و ۰.۳۳ رسیده است. ضریب جینی روستایی به اندازه ۰.۰۱ کاهش یافته است، این نشان می‌دهد که نابرابری در روستاهای استان در سال ۱۳۹۵ کاهش یافته و خانوارهای روستایی استان از نظر رفاه به میزان ۰.۰۱ به هم نزدیک‌تر شده‌اند. هرچند پایین بودن ضریب جینی نقاط روستایی نسبت به نقاط شهری استان نشان می‌دهد وضعیت توزیع درآمد در روستاهای استان نسبت به مناطق شهری بهتر می‌باشد.

۳۴. ضریب جینی یکی از شاخص‌های تحلیل توزیع درآمد است. هرچه این ضریب به یک نزدیک‌تر باشد نشان‌دهنده نابرابری بیشتر و هرچه به صفر نزدیک‌تر باشد، نشان‌دهنده توزیع درآمد بهتر است.

۱۹-۴. بررسی و تحلیل وضعیت توزیع درآمد بین خانوارها

۱۹-۴-۱. توزیع درآمد در خانوارهای شهری

جدول ۱۰۱. سهم نسبی دهک‌های هزینه‌ای در خانوارهای شهری استان آذربایجان شرقی طی سال‌های ۹۱-۱۳۹۰

عنوان	۱۳۹۰	۱۳۹۱	میزان تغییرات
سهم دهک اول	۰.۰۲۴۸	۰.۰۳۶۸	۰.۰۱۲
سهم دهک دوم	۰.۰۹۳۹	۰.۰۴۹۳	-۰.۰۴۴۵
سهم دهک سوم	۰.۰۴۹۸	۰.۰۰۶	۰.۰۰۱
سهم دهک چهارم	۰.۰۵۹۶	۰.۰۶۸۸	۰.۰۰۹
سهم دهک پنجم	۰.۰۷۱۶	۰.۰۷۶۹	۰.۰۰۵
سهم دهک ششم	۰.۰۸۹۱	۰.۰۸۸۴	-۰.۰۰۱
سهم دهک هفتم	۰.۱۰۱۹	۰.۱۰۱۴	-۰.۰۰۱
سهم دهک هشتم	۰.۱۲۳۶	۰.۱۲۱۳	-۰.۰۰۲
سهم دهک نهم	۰.۱۵۵۵	۰.۱۴۷۸	-۰.۰۰۸
سهم دهک دهم	۰.۲۸۴۸	۰.۲۴۹۲	-۰.۰۳۶

مأخذ: مرکز آمار ایران و محاسبات کارشناسی

ضریب جینی شهری استان از رتبه هفتم کشوری در سال ۱۳۹۳ به رتبه هشتم کشوری در سال ۱۳۹۵ رسیده و جزو بدترین استان‌ها از لحاظ توزیع درآمدی قرار گرفته است. این نابرابری در خانوارهای شهری استان نسبت به استان‌های دیگر بیشتر شده است.

جدول ۱۰۲. توزیع درآمد در خانوارهای شهری استان طی سالهای ۹۱-۱۳۹۰

عنوان	۱۳۹۰	۱۳۹۱	میزان تغییرات
سهم بیست درصد فقیرترین (دهک اول) خانوار شهری از کل هزینه سبد خانوارهای شهری	۰.۰۶۴	۰.۰۸۶	۰.۰۲
نسبت هزینه‌های ده درصد ثروتمندترین (دهک دهم) به ده درصد فقیرترین (دهک اول) خانوارهای شهری	۱۱.۵	۶.۷۸	-۴.۷۲
نسبت هزینه‌های بیست درصد ثروتمندترین به بیست درصد فقیرترین خانوارهای شهری	۶.۸۷	۴.۶۱	-۲.۲۶

مأخذ: مرکز آمار ایران و محاسبات کارشناسی

۱۹-۴-۲. توزیع درآمد در خانوارهای روستایی

جدول ۱۰۳. سهم نسبی دهک‌های هزینه‌ای در خانوارهای روستایی استان طی سالهای ۹۱-۱۳۹۰

عنوان	۱۳۹۰	۱۳۹۱	میزان تغییرات
سهم دهک اول	۰.۰۳۴۴	۰.۰۴۰۸	۰.۰۰۶
سهم دهک دوم	۰.۰۴۷۵	۰.۰۵۷۷	۰.۰۱
سهم دهک سوم	۰.۰۵۶	۰.۰۶۷	۰.۰۱۱
سهم دهک چهارم	۰.۰۶۴	۰.۰۷۴۹	۰.۰۱۱
سهم دهک پنجم	۰.۰۷۵۲	۰.۰۸۳۷	۰.۰۰۸
سهم دهک ششم	۰.۰۹۱۲	۰.۰۹۲۱	۰.۰۰۱
سهم دهک هفتم	۰.۱۰۶۶	۰.۱۰۳۴	-۰.۰۰۳
سهم دهک هشتم	۰.۱۲۵۷	۰.۷۷۵۸	-۰.۰۰۷
سهم دهک نهم	۰.۱۵۳	۰.۱۴۲۱	-۰.۰۱۱
سهم دهک دهم	۰.۲۴۶۵	۰.۲۱۹۸	-۰.۰۲۷

مأخذ: مرکز آمار ایران و محاسبات کارشناسی

ضریب جینی روستایی استان با ۰.۰۱ واحد کاهش از رتبه دوم کشور در سال ۱۳۹۴ به رتبه سوم کشور در سال ۱۳۹۵ رسیده است. بررسی رتبه ضریب جینی روستایی استان آذربایجان شرقی در بین سایر استان‌ها نشان می‌دهد که روستاهای استان به لحاظ توزیع درآمد خانوارهای روستایی نسبت به سایر استان‌ها همواره وضعیت بدی را داشته‌اند.

جدول ۱۰۴. توزیع درآمد در خانوارهای روستایی استان طی سال‌های ۱۳۹۰-۹۱

عنوان	۱۳۹۰	۱۳۹۱	میزان تغییرات
سهام بیست درصد فقیرترین (دهک اول) خانوار روستایی از کل هزینه سبد خانوارهای شهری	۰.۰۸	۰.۰۹۸	۰.۰۲
نسبت هزینه‌های ده درصد ثروتمندترین (دهک دهم) به ده درصد فقیرترین (دهک اول) خانوارهای روستایی	۷.۸۶	۵.۳۸	-۲.۴۸
نسبت هزینه‌های بیست درصد ثروتمندترین به بیست درصد فقیرترین خانوارهای روستایی	۴.۸۸	۳.۶۷	-۱.۲۱

مأخذ: مرکز آمار ایران و محاسبات کارشناسی

۱۹-۵. بررسی و تحلیل وضعیت توزیع درآمد

جدول ۱۰۵. متوسط هزینه ناخالص یک خانوار شهری استان آذربایجان شرقی به تفکیک گروه‌های هزینه‌ای طی سال‌های ۹۵-۱۳۹۴ (میلیون ریال)

عنوان	۱۳۹۴	۱۳۹۵	درصد تغییرات
۷۵۰۰۰ هزار و کمتر	۵۲	۵۳	۹۲.۱
۷۵۰۰۰ تا ۱۰۰۰۰۰ هزار ریال	۸۸	۹۰	۲۷.۲
۱۰۰۰۰۰ تا ۱۲۰۰۰۰۰ هزار ریال	۱۱۰	۱۱۰	۰۰.۰
۱۲۰۰۰۰۰ تا ۱۶۵۰۰۰۰ هزار ریال	۱۴۴	۱۴۲	۳۹.۱-
۱۶۵۰۰۰۰ تا ۱۹۵۰۰۰۰ هزار ریال	۱۸۰	۱۷۹	۵۶.۰-
۱۹۵۰۰۰۰ تا ۲۷۰۰۰۰۰ هزار ریال	۲۳۱	۲۳۰	۴۳.۰-
۲۷۰۰۰۰۰ تا ۳۶۰۰۰۰۰ هزار ریال	۳۰۶	۳۰۹	۹۸.۰
۳۶۰۰۰۰۰ تا ۴۸۰۰۰۰۰ هزار ریال	۴۱۲	۴۰۷	۲۱.۱-
۴۸۰۰۰۰۰ تا ۶۰۰۰۰۰۰ هزار ریال	۵۴۰	۵۳۲	۴۸.۱-
۶۰۰۰۰۰۰ هزار ریال و بیشتر	۷۹۵	۸۳۵	۰۳.۵
کل	۲۱۷	۲۴۸	۱۴.۲۹

مأخذ: مرکز آمار ایران و محاسبات کارشناسی

جدول ۱۰۶. متوسط هزینه ناخالص یک خانوار روستایی استان آذربایجان شرقی به تفکیک گروه‌های هزینه‌ای طی سال‌های ۹۵-۱۳۹۴ (میلیون ریال)

عنوان	۱۳۹۴	۱۳۹۵	درصد تغییرات
۴۵۰۰۰ هزار و کمتر	۲۹	۲۴	-۱۷.۲۴
۴۵۰۰۰ تا ۷۵۰۰۰ هزار ریال	۶۳	۶۱	-۳.۱۷
۷۵۰۰۰ تا ۹۰۰۰۰ هزار ریال	۸۱	۸۲	۱.۲۳
۹۰۰۰۰ تا ۱۲۰۰۰۰ هزار ریال	۱۰۵	۱۰۵	۰.۰۰
۱۲۰۰۰۰ تا ۱۶۵۰۰۰ هزار ریال	۱۴۱	۱۴۲	۰.۷۱
۱۶۵۰۰۰ تا ۱۹۵۰۰۰ هزار ریال	۱۸۰	۱۷۹	-۰.۵۶
۱۹۵۰۰۰ تا ۲۷۰۰۰۰ هزار ریال	۲۲۷	۲۲۷	۰.۰۰
۲۷۰۰۰۰ تا ۳۶۰۰۰۰ هزار ریال	۳۱۲	۳۰۸	-۱.۲۸
۳۶۰۰۰۰ تا ۴۸۰۰۰۰ هزار ریال	۳۹۹	۴۱۳	۳.۵۱
۴۸۰۰۰۰ هزار ریال و بیشتر	۷۵۶	۶۹۵	-۸.۰۷
کل	۱۷۰	۱۹۳	۱۳.۵۳

مأخذ: مرکز آمار ایران و محاسبات کارشناسی

جدول ۱۰۷. سهم گروه‌های مختلف هزینه‌ای در هزینه ناخالص خانوارهای شهری و روستایی استان آذربایجان شرقی طی سال‌های ۹۵-۱۳۹۴ (درصد)

عنوان		خانوارهای روستایی		خانوارهای شهری	
		۱۳۹۴	۱۳۹۵	۱۳۹۴	۱۳۹۵
آرد، رشته، غلات، نان و فرآورده‌های آن					
گوشت					
شیر و فرآورده‌های آن و تخم پرندگان					
روغن‌ها و چربی‌ها					
میوه‌ها و سبزی‌ها					
خشکبار حبوبات					
قند، شکر، شیرینی‌ها، چای، قهوه و کاکائو					
ادویه‌ها، جاشنی‌ها و سایر ترکیبات					
نوشابه‌ها و غذاهای آماده و دخانی‌ها					
جمع کل هزینه ناخالص خوراکی					
پوشاک و کفش					
مسکن					
لوازم اثاث و خدمات خانوار					
بهداشت و درمان					
حمل و نقل و ارتباطات					
تفریحات، سرگرمی و خدمات					
کالاها و خدمات متفرقه خانوار					
جمع کل هزینه ناخالص غیرخوراکی					

مأخذ: مرکز آمار ایران و محاسبات کارشناسی

جدول ۱۰۸. متوسط درآمد ناخالص سالانه یک خانوار شهری استان آذربایجان شرقی
به تفکیک گروه‌های درآمد طی سال‌های ۹۵-۱۳۹۴ (میلیون ریال)

عنوان	۱۳۹۴	۱۳۹۵	درصد تغییرات
درآمد از حقوق بگیری	۹۵	۱۰۱	۶.۳۲
درآمد پولی از حقوق بگیری عمومی	۳۰	۳۲	۶.۶۷
درآمد غیر پولی از حقوق بگیری عمومی	۶	۶	۰.۰۰
درآمد پولی از حقوق بگیری تعاونی	۰.۲۱	۰.۱۸	-۱۴.۲۹
درآمد غیر پولی از حقوق بگیری تعاونی	۰	۰.۳۰	۳۰۰
درآمد پولی از حقوق بگیری خصوصی	۵۲	۵۶	۷.۶۹
درآمد غیر پولی از حقوق بگیری خصوصی	۶	۶	۰.۰۰
درآمد از مشاغل آزاد	۵۰	۶۵	۳۰.۰۰
درآمد پولی از مشاغل آزاد کشاورزی	۲	۳	۵۰.۰۰
درآمد غیر پولی از مشاغل آزاد کشاورزی	۰.۰۳	۰.۱۲۷	۳۲۳.۳۳
درآمد پولی از مشاغل آزاد غیرکشاورزی	۴۸	۶۱	۲۷.۰۸
درآمد غیر پولی از مشاغل آزاد غیرکشاورزی	۰.۶۱	۰.۸۸	۴۴.۲۶
درآمدهای متفرقه	۱۱۴	۱۳۹	۲۱.۹۳
درآمدهای متفرقه پولی	۷۷	۹۲	۱۹.۴۸
درآمدهای متفرقه غیرپولی	۳۷	۴۶	۲۴.۳۲
جمع کل درآمد	۲۵۹	۳۰۶	۱۸.۱۵

مأخذ: مرکز آمار ایران و محاسبات کارشناسی

جدول ۱۰۹. متوسط درآمد ناخالص سالانه یک خانوار روستایی استان آذربایجان شرقی
به تفکیک گروه‌های درآمد طی سال‌های ۹۵-۱۳۹۴ (میلیون ریال)

عنوان	۱۳۹۴	۱۳۹۵	درصد تغییرات
درآمد از حقوق بگیری	۴۹	۴۵	-۸.۱۶
درآمد پولی از حقوق بگیری عمومی	۸	۴	-۵۰.۰۰
درآمد غیر پولی از حقوق بگیری عمومی	۱.۳۸	۱	-۲۷.۵۴
درآمد پولی از حقوق بگیری تعاونی	۰.۲۳۴	۰	-۱۰۰.۰۰
درآمد غیر پولی از حقوق بگیری تعاونی	۰	۰	۰.۰۰
درآمد پولی از حقوق بگیری خصوصی	۳۸	۳۷	-۲.۶۳
درآمد غیر پولی از حقوق بگیری خصوصی	۱.۲	۱	-۱۶.۶۷
درآمد از مشاغل آزاد	۱۱۸	۱۰۹	-۷.۶۳
درآمد پولی از مشاغل آزاد کشاورزی	۸۴	۶۸	-۱۹.۰۵
درآمد غیر پولی از مشاغل آزاد کشاورزی	۴.۹	۶	۲۲.۴۵
درآمد پولی از مشاغل آزاد غیرکشاورزی	۲۸	۳۲	۱۴.۲۹
درآمد غیر پولی از مشاغل آزاد غیرکشاورزی	۰.۷۴	۰.۷۷	۴.۰۵
درآمدهای متفرقه	۷۰	۷۹	۱۲.۸۶
درآمدهای متفرقه پولی	۴۸	۵۳	۱۰.۴۲
درآمدهای متفرقه غیر پولی	۲۲	۲۶	۱۸.۱۸
جمع کل درآمد	۲۳۷	۲۳۴	-۱.۲۷

مأخذ: مرکز آمار ایران و محاسبات کارشناسی

جدول ۱۱۰. سهم گروه‌های مختلف درآمدی در درآمد ناخالص خانوارهای شهری و روستایی استان آذربایجان شرقی طی سال‌های ۹۵-۱۳۹۴ (درصد)

خانوارهای شهری		خانوارهای روستایی		عنوان
		۱۳۹۴	۱۳۹۵	
۱۳۹۵	۱۳۹۴	۱۳۹۵	۱۳۹۴	
۳۳.۰۱	۳۷	۱۹.۲۳	۲۱	درآمد از حقوق بگیری
۱۰.۴۶	۱۲	۱.۷۱	۳.۳	درآمد پولی از حقوق بگیری عمومی
۱.۹۶	۲.۴۴	۰.۴۳	۰.۵۸	درآمد غیر پولی از حقوق بگیری عمومی
۰.۰۶	۰.۰۸	۰.۰۰	۰.۰۹	درآمد پولی از حقوق بگیری تعاونی
۰.۰۱	۰	۰.۰۰	۰	درآمد غیر پولی از حقوق بگیری تعاونی
۱۸.۳۰	۲۰	۱۵.۸۱	۱۶	درآمد پولی از حقوق بگیری خصوصی
۱.۹۶	۲.۱۴	۰.۴۳	۰.۵	درآمد غیر پولی از حقوق بگیری خصوصی
۲۱.۲۴	۱۹	۴۶.۵۸	۵۰	درآمد از مشاغل آزاد
۰.۹۸	۰.۸۷	۲۹.۰۶	۳۵	درآمد پولی از مشاغل آزاد کشاورزی
۰.۰۴	۰.۰۱	۲.۵۶	۲.۱	درآمد غیر پولی از مشاغل آزاد کشاورزی
۱۹.۹۳	۱۸.۴	۱۳.۶۸	۱۲	درآمد پولی از مشاغل آزاد غیر کشاورزی
۰.۲۹	۰.۲۴	۰.۳۳	۰.۳	درآمد غیر پولی از مشاغل آزاد غیر کشاورزی
۴۵.۴۲	۴۴	۳۳.۷۶	۳۰	درآمدهای متفرقه
۳۰.۰۷	۳۰	۲۲.۶۵	۲۰	درآمدهای متفرقه پولی
۱۵.۰۳	۱۴	۱۱.۱۱	۹.۳	درآمدهای متفرقه غیر پولی
۱۰۰	۱۰۰	۱۰۰	۱۰۰	جمع کل درآمد

مأخذ: مرکز آمار ایران و محاسبات کارشناسی

بررسی متوسط درآمد^{۳۵} سالانه یک خانوار شهری استان آذربایجان شرقی به تفکیک گروه‌های مختلف درآمد طی سال‌های ۹۵-۱۳۹۴ نشان می‌دهد، مجموع درآمدهای پولی و غیرپولی ناخالص استان با ۱۸.۱۵ درصد افزایش از ۲۵۹ میلیون ریال در سال ۱۳۹۴ به ۳۰۶ میلیون ریال در سال ۱۳۹۵ رسیده است. درآمدهای متفرقه در سال ۱۳۹۴ و درآمد حاصل از مشاغل آزاد در سال ۱۳۹۵ بیشترین درآمد را به خود اختصاص داده‌اند. این در حالی است که درآمد حاصل از مشاغل آزاد در سال ۱۳۹۵ نسبت به سال قبل ۷.۶۲ درصد کاهش یافته است.

متوسط کل هزینه^{۳۶} ناخالص سالانه یک خانوار شهری استان آذربایجان شرقی با ۱۴.۵ درصد رشد از ۲۱۷ میلیون ریال در سال ۱۳۹۴ به ۲۴۸ میلیون ریال در سال ۱۳۹۵ افزایش یافته است.

از طرفی پس‌انداز موثر خانوارهای شهری و روستایی استان در سال ۱۳۹۵ نسبت به سال ۱۳۹۴ به ترتیب ۳۷.۲۳ درصد رشد و ۳۹.۳۴ درصد کاهش داشته‌اند. افزایش ۱۸ درصدی درآمد خانوارهای شهری استان آذربایجان شرقی از دلایل افزایش پس‌انداز موثر این خانوارها بوده است.

به نظر می‌رسد افزایش درآمد غیرپولی (افزایش ارزش اجاری مسکن شخصی) یکی از دلایل افزایش درآمد خانوارهای شهری می‌باشد.

۳۵. درآمد عبارت است از کلیه وجوه و ارزش پولی کالاهایی که در برابر کار انجام شده، سرمایه بکار افتاده و یا از طریق منابع دیگر (مانند حقوق بازنشستگی، درآمد حاصل از اجاره، سود انواع سپرده و سایر درآمدهای متفرقه) در دوره آماری مورد نظر به خانوار تعلق گرفته باشد. در این بررسی منظور از درآمد ناخالص، جمع کلیه درآمدها قبل از کسر هر گونه مالیات، حق بازنشستگی (سهم خانوار) و مبلغ فروش کالاهای دست دوم می‌باشد.

۳۶. هزینه عبارت است از ارزش پولی کالاها و خدماتی که طی دوره مورد بررسی توسط خانوار برای مصرف جاری و یا آتی اعضای خود و یا هدیه به دیگران تهیه شده باشد. تهیه شامل خرید، تولید خانگی، دریافت در برابر خدمت در بخش دولتی و یا خصوصی، از محل کسب کشاورزی و غیر کشاورزی و مجانی به استثنای آنچه که از سایر خانوارها دریافت شده می‌باشد. وجوهی نظیر نفقه، نذر و اعانه که در ازای آن کالا و یا خدمتی دریافت نمی‌شود، در صورتی که به خانوار دیگری پرداخت شده باشد هزینه به حساب نمی‌آید.

در این بررسی هزینه ناخالص شامل مالیات و حق بازنشستگی سهم خانوار نیز می‌باشد. هزینه‌های سرمایه‌گذاری خانوار که مربوط به خرید، احداث، تغییرات، اضافات و تعمیرات اساسی در ساختمان، خرید حق امتیاز تلفن ثابت و همراه و سکه طلا و نقره می‌باشد، در هزینه‌های ناخالص که مختص هزینه‌های جاری است منظور نمی‌گردد.

جدول ۱۱۱. مازاد یا کسری بودجه خانوارهای استان آذربایجان شرقی
طی سال‌های ۹۵-۱۳۹۴

عنوان	۱۳۹۴	۱۳۹۵	میزان تغییرات
نسبت هزینه به درآمد خانوارهای شهری	۰.۸۴	۰.۸۱	-۰.۰۳
نسبت هزینه به درآمد خانوارهای روستایی	۰.۹۷	۰.۷۲	-۰.۲۵
میزان پس‌انداز ^{۳۷} موثر شهری (میلیون ریال)	۴۲	۵۷	۳۷.۳۲
میزان پس‌انداز موثر روستایی (میلیون ریال)	۶۶	۴۰	-۳۹.۳۴

مأخذ: مرکز آمار ایران و محاسبات کارشناسی

کاهش نسبت هزینه به درآمد به میزان ۰.۰۳ در خانوارهای شهری و افزایش مبلغ پس‌انداز موثر در سال ۱۳۹۵ برای خانوارهای شهری استان نشان می‌دهد خانوارهای شهری استان در این سال میزان هزینه‌های ناخالص را کاهش داده و تمایل بیش‌تری به پس‌انداز درآمد داشته‌اند. اما بررسی این شاخص‌ها برای خانوارهای روستایی نشان دهنده‌ی کاهش پس‌انداز موثر آنها می‌باشد که می‌تواند ناشی از افزایش هزینه‌های خانوارهای روستایی باشد.

۱۹-۶. جمع‌بندی و ارائه توصیه‌های سیاستی در خصوص درآمد هزینه خانوار و توزیع درآمد

توزیع درآمد عمدتاً تحت تاثیر عوامل به وجود آورنده درآمد خانوار، شرایط اقتصادی و اجتماعی و میزان دخالت دولت در اتخاذ سیاست‌های مربوطه قرار دارد. به همین منظور، تلاش و اقدام در راستای موارد ذیل می‌تواند به بهبود وضعیت معیشتی و بودجه خانوار کمک نماید:

- کنترل تورم یکی از بهترین روش‌ها برای کاهش نابرابری و بهبود وضعیت توزیع درآمد است. بنابراین برای بهبود وضعیت توزیع درآمد، ابتدا باید تورم کنترل شده و از اجرای هرگونه سیاستی که به افزایش تورم منجر می‌شود،

۳۷. شاخص پس‌انداز موثر یا شکاف درآمدی خانوار بیانگر تفاوت سطح درآمد از هزینه یک خانوار می‌باشد.

پرهیز شود. با کنترل تورم، رشد اقتصادی که ناشی از انباشت سرمایه فیزیکی و انسانی است، می‌تواند به کاهش نابرابری منجر شود^{۳۸}

▪ از سوی دیگر با توجه به اینکه پس‌انداز موثر در این سالها افزایش یافته است لذا می‌بایست این نقدینگی سرگردان جذب سرمایه‌گذاری‌ها و تامین مالی تولیدات داخلی گردد که لازمه اثبات اقتصادی است. تا از سوق یافتن سرمایه‌های سرگردان به سمت بازارهای طلاوارز جلوگیری شود.

▪ وجود نابرابری درآمدی در جامعه طبیعی است چون توانایی، دانش، پیشینه، سطح سرمایه اولیه افراد و سطح دسترسی آنها به منابع متفاوت است. همین سبب می‌شود که افراد درآمدهای مختلفی داشته باشند. در این مورد هیچ بحثی نیست. اما باید تا حد ممکن این شکاف را پوشش داد، بنابراین باید سیاست‌هایی اعمال شود که انگیزه افرادی که به لحاظ کار و سرمایه‌گذاری توانمندتر هستند از بین نرود. سیاست‌های مالیاتی یا پرداخت‌های هدفمند بارانه، رقابتی کردن هر چه بیشتر بازار، گردش آزاد اطلاعات و حذف رانت‌های اقتصادی، سیاسی و اطلاعاتی می‌تواند زمینه‌ساز کاهش شکاف درآمدی باشد.

در تمام عوامل یادشده، نقش دولت به عنوان قدرتمندترین پایگاه کاهش نابرابری درآمدی به وضوح مشهود است. بنابراین مجموعه سیاست‌های دولت‌ها در راستای مهار تورم، کنترل جمعیت، رشدهای فقرزدا و ایجاد اشتغال، تنها بخشی از حوزه‌های اختیار دولت است که می‌تواند سیاست‌گذاری‌هایی در راستای توزیع عادلانه درآمد اعمال نماید.

۳۸. بررسی رابطه بین تحرک درآمدی و نابرابری در ایران، محمدحسن فطرس و فاطمه شهبازی از دانشگاه بوعلی همدان، فصلنامه روند

۲۰. هدفمند کردن یارانه‌ها در استان

در این فصل وضعیت ارزش افزوده فعالیت‌های اقتصادی استان در بازه زمانی قبل و بعد از اجرای قانون هدفمند کردن یارانه‌ها مورد بررسی و تحلیل قرار گرفته است. همچنین تاثیر اجرای این قانون بر میزان مصرف گندم، آرد، آب، برق، گاز و حامل‌های انرژی و نیز مبلغ فروش و مانده بدهی مشترکین در همان بازه زمانی بررسی شده و پیشنهادات مرتبط با این حوزه ارائه شده است.

۲۰-۱. سیاست‌های هدفمند کردن یارانه‌ها و جهت‌گیری‌های استان

اجرای قانون هدفمندسازی یارانه‌ها همانند سایر نقاط کشور در استان آذربایجان شرقی نیز با پرداخت یارانه نقدی، از نیمه دوم سال ۱۳۸۹ آغاز شد. در آذربایجان شرقی ستاد استانی هدفمندی یارانه‌ها تشکیل شد و ۱۳ کارگروه تخصصی برای فعالیت و هماهنگی ذیل این ستاد تعریف گردید.

معافیت مالیاتی و بخشودگی جرایم و تقسیط مالیات، تسهیلات از محل صندوق توسعه ملی، برنامه‌ها در حوزه حمل و نقل عمومی، بسته حمایتی سلامت خانوارها و کنترل بازار از جمله بسته‌های حمایتی برای بخش‌های مختلف عنوان شده در اجرای مرحله دوم هدفمندسازی یارانه‌ها می‌باشد.

مشخص نبودن نحوه پرداخت یارانه‌ها به واحدهای صنعتی تولیدی و عدم اطمینان واحدهای تولیدی به عدم تحقق ۳۰ درصد پرداخت یارانه از عمده مسایل مورد بحث در طول اجرای قانون هدفمندی یارانه‌ها می‌باشد.

حذف یارانه خانوارهای پر درآمد از جمله سیاست‌های عنوان شده هدفمندسازی یارانه‌ها در سال ۱۳۹۵ می‌باشد.

۲۰-۲. بررسی وضعیت تحولات مرتبط با هدفمند کردن یارانه‌ها

صرفه‌جویی در مصرف آب، حامل‌های انرژی (برق، گاز و سایر سوخت‌ها) و گندم از جمله اهداف هدفمندسازی یارانه‌ها می‌باشد. تاثیر هدفمندسازی بر میزان مصرف موارد فوق طی نه ماهه اول سال‌های ۹۱-۱۳۸۹ در این بخش ارائه شده است.

جدول ۱۱۲. مقایسه مصرف آب، حامل‌های انرژی و گندم در استان آذربایجان شرقی قبل و بعد از اجرای قانون هدفمندسازی یارانه‌ها

عنوان	میزان مصرف نه ماهه			درصد رشد نه ماهه نسبت به مدت مشابه		
	۱۳۸۹	۱۳۹۰	۱۳۹۱	۹۰ به ۸۹	۹۱ به ۹۰	۹۱ به ۸۹
آب (میلیون مترمکعب)	۱۴۷	۱۳۳	۱۴۰	-۹.۵	۵	-۴.۹
برق (هزار مگاوات ساعت)	۱۷۷۶	۱۷۳۲	۱۹۴۸	-۲.۵	۱۲.۵	۹.۷
گاز شهری (میلیون مترمکعب)	۴۳۱۲	۳۸۴۴	۳۳۸۰	-۱۰.۹	۱۲.۱	۲۱.۶
پنزین (هزار مترمکعب)	۶۸۰	۶۵۱	۶۹۳	-۴.۳	۶.۴	۱.۸
گاز مایع (هزار تن)	۶۵.۶	۶۰.۱۱	۶۰.۴۷	-۸.۴	۰.۶	-۷.۸
نفت سفید (هزار مترمکعب)	۱۵۴	۱۳۵	۱۲۵	-۱۲.۲	-۷.۱	-۱۸
نفت گاز (هزار مترمکعب)	۸۳۶	۸۰۹	۸۵۱	-۳.۳	۵.۱	۱.۷
نفت‌کوره (هزار مترمکعب)	۱۰۳۶	۱۱۵۰	۱۲۹۳	۱۱	۱۲.۴	۲۴.۷
گندم (هزار تن)	۴۸۵	۳۹۵	۱۹۱	-۱۹	-۵۲	-۶۱
آرد (هزار تن)	۳۵۰	۲۸۴	۱۵۷	-۱۹	-۴۵	-۵۵

مأخذ: ادارات مربوطه و محاسبات کارشناسی

جدول ۱۱۳. مقایسه سرانه مصرف مشترکین^{۳۹} آب، برق و گاز و سرانه مصرف^{۴۰} گندم و آرد استان آذربایجان شرقی قبل و بعد از اجرای قانون هدفمندسازی یارانه‌ها

عنوان	متوسط مصرف نه ماهه			درصد رشد نه ماهه نسبت به مدت مشابه		
	۱۳۸۹	۱۳۹۰	۱۳۹۱	۹۰ به ۸۹	۹۱ به ۹۰	۹۱ به ۸۹
آب (مترمکعب)	۱۹۷	۱۶۶	۱۶۳	-۱۶	-۱.۸	-۱۷
برق (مگاوات ساعت)	۲.۹۹	۲.۶۷	۲.۹۵	-۷.۷	-۶.۹	-۱.۳
گاز شهری (هزار مترمکعب)	۴.۵	۳.۷	۳	-۱۹	-۱۹	-۳۴
گندم (کیلوگرم)	۱۳.۳	۱۰.۳	۵.۷	-۲۳	-۴۵	-۵۷
آرد (کیلوگرم)	۱۰.۸	۸.۵	۴.۷	-۲۱	-۴۵	-۵۶

مأخذ: ادارات مربوطه و محاسبات کارشناسی

۲۰-۳. منابع قانون هدفمند کردن یارانه‌ها در استان

مقایسه مبلغ فروش آب، برق، گاز قبل و بعد از اجرای قانون هدفمندسازی یارانه‌ها و طی نه ماهه اول سال‌های ۹۱-۱۳۸۹ نشان‌دهنده افزایش چشمگیر مبالغ فروش می‌باشد. به خصوص مبلغ فروش گاز در نه ماهه اول سال ۱۳۹۰ نسبت به مدت مشابه سال ۱۳۸۹ افزایش ۴۲۴ درصدی (حدود پنج برابر) داشته است. بنابراین می‌توان گفت یکی از دلایل افزایش محسوس ارزش افزوده توزیع گاز در استان ناشی از اجرای قانون هدفمندسازی یارانه‌ها بوده است.

آنچه حائز اهمیت است، افزایش مبلغ مانده بدهی مشترکین انشعاب‌های آب، برق و گاز شهری در استان می‌باشد. همانند مبلغ فروش، بیشترین میزان رشد مانده بدهی با ۴۵۴ درصد رشد (حدود ۵.۵ برابر) به مشترکین گاز شهری اختصاص داشته است. بررسی ترکیب مشترکین گاز شهری نشان می‌دهد در نه ماهه اول سال ۱۳۸۹، مشترکین خانگی ۱۸.۷۱ درصد، مشترکین تجاری و تجاری ویژه ۲۴ درصد و مشترکین صنعتی و نیروگاه‌ها ۵۷.۲۹ درصد مبلغ مانده بدهی را

۳۹. سرانه مصرف مشترکین، از تقسیم کل مصرف تمامی مشترکین در نه ماه بر تعداد مشترکین حاصل شده است.

۴۰. سرانه مصرف جمعیت، به‌ازای مصرف هر نفر در یک ماه برحسب کیلوگرم محاسبه شده است.

داشته‌اند. این میزان در نه ماهه اول سال ۱۳۹۰ به ۱۳.۶۳ درصد برای مشترکین خانگی، ۱۸.۶۷ درصد برای مشترکین تجاری و تجاری ویژه و ۶۷.۷ درصد برای مشترکین صنعتی و نیروگاه‌ها تغییر یافته است.

بنابراین افزایش چند برابری قیمت گاز و افزایش هزینه‌های تولید ناشی از آن برای واحدهای صنعتی، نشان‌دهنده لزوم تامین و ارائه یارانه برای بخش صنعت استان می‌باشد.

جدول ۱۱۴. مقایسه مبلغ فروش آب، برق، گاز در استان آذربایجان شرقی قبل و بعد از اجرای قانون هدفمندسازی یارانه‌ها

عنوان	مبلغ فروش نه ماهه (میلیارد ریال)			درصد رشد نه ماهه نسبت به مدت مشابه		
	۱۳۸۹	۱۳۹۰	۱۳۹۱	به ۹۰ به ۸۹	به ۹۱ به ۹۰	به ۹۱ به ۸۹
آب	۲۴۶	۴۷۰	۵۱۹	۹۱	۱۰	۱۱۱
برق	۲۹۴	۷۱۱	۸۱۲	۱۴۲	۱۴	۱۷۶
گاز شهری	۶۱۷	۳۲۳۳	۳۵۴۲	۴۲۴	۹.۶	۴۷۴

مأخذ: ادارات مربوطه و محاسبات کارشناسی

۲۰-۴. جمع‌بندی و ارائه توصیه‌های سیاستی

اصلاح نظام یارانه‌ها با توجه به گستره اثرگذاری آن در اقتصاد و مشکلات تحمیل شده به کشور از ناحیه انتخاب نظام یارانه‌ای نامناسب از اهمیت بسزایی برخوردار می‌باشد. اصلاح یارانه‌ها، منابع مالی هنگفتی را که قبلاً صرف تامین مالی یارانه‌ها می‌گردید آزاد کرده و دولت را قادر می‌سازد این منابع را در سرمایه‌گذاری‌های مولد به کار گیرد و با اصلاح قیمت حامل‌های انرژی و تخصیص بخش عمده‌ای از درآمد حاصل از آن به توسعه زیرساخت‌های اقتصادی و توانمندسازی اقتصاد مردم بپردازد. از دیگر اهداف هدفمندی یارانه‌ها حمایت از افراد فقیر و توانمندسازی آنها از طریق افزایش دارایی‌ها و ظرفیت‌های اجتماعی و ارتقای نهادهای ادغام‌کننده در نظام اجتماعی و در نتیجه افزایش فرصت‌های در دسترس این افراد است تا به این ترتیب امنیت معیشت آنها تضمین شود. پیشنهادات زیر در مسیر تحقق اهداف هدفمندسازی یارانه‌ها قابل توجه می‌باشد:

- با توجه به اینکه انرژی یکی از نهاده های اساسی صنعت محسوب می شود، دولت برنامه ریزی میان مدت برای تعیین قیمت حامل های انرژی داشته باشد و با شفافیت برنامه ریزی ها تا حدی ثبات اقتصادی را در کشور تضمین نمایند تا سرمایه گذاران قادر باشند برنامه ریزی های میان مدت خود را انجام داده و نسبت به سرمایه گذاری در کشور اقدام نمایند.
- همچنین پیشنهاد می شود درآمدهای حاصل از هدفمندی یارانه ها در هر استان با توجه به پتانسیل ها و نیازهای آن استان صرف ایجاد زیرساخت ها و اشتغال گردد.
- بخشی از منابع حاصل از هدفمندی یارانه ها صرف نوسازی صنایع گردد تا از این طریق نیز در مصرف انرژی صرفه جویی گردد و همچنین قدرت رقابت پذیری صنایع داخلی در برابر رقیبان بین المللی حفظ گردد.
- ایجاد جاده و راه های مناسب و استاندارد در کنار نوسازی ناوگان حمل و نقل نیز می تواند در کاهش مصرف سوخت به میزان قابل توجهی موثر باشد.
- لذا صرف منابع حاصل از هدفمندی یارانه ها در موارد مطرح شده به میزان قابل توجهی می تواند در کاهش فشارهای اقتصادی بر عموم مردم موثر باشد.

جمع‌بندی

موقعیت جغرافیایی و پتانسیل‌های طبیعی آذربایجان شرقی می‌تواند این استان را به یکی از قطب‌های توسعه کشور تبدیل نموده و ثروت‌آفرینی زیادی برای کشور ایجاد نماید. توسعه منطقه‌ای با تاکید بر پتانسیل‌های استان، تامین زیرساخت‌ها و زیربنای، تامین شرایط لازم برای گسترش مراودات تجاری با کشورهای همجوار، تامین منابع مالی، تسريع در جذب سرمايه‌گذاري مستقيم خارجي از عمده مواردی هستند که با اجرایی نمودن آن‌ها می‌توانیم شاهد پیشرفت استان باشیم.

سیاست‌ها و استراتژی‌های توسعه استان باید در جهت تحریک بنگاه‌ها برای کسب موفقیت‌های بیش‌تر، ارتقای اشتغال و درآمد باشد. توسعه استانی به چگونگی به‌کارگیری نیروی کار، سرمایه و فناوری در استان بستگی دارد، به‌همین دلیل مدیریت صحیح منابع استان در تدوین برنامه‌های توسعه استانی دارای اولویت می‌باشد. امروزه اندیشمندان اقتصادی بر اصلاحات ساختاری و توسعه صنعتی متمرکز هستند. از دیدگاه آنان، اصول صحیح اقتصادی که همان ثبات اقتصاد کلان و عملکرد خوب بازارها می‌باشد، فرآیند خودکار تحولات ساختاری را فراهم خواهد کرد. با افزایش درجه باز بودن اقتصادی، مزیت‌های نسبی موجب هدایت منابع اقتصادی استان به سمت تولید کالاهایی که حداکثر کارایی را دارند خواهد شد.

سرمایه‌گذاری نیز از طریق افزایش بنیه اقتصادی استان، کاهش واردات و افزایش ذخایر ارزی می‌تواند موجبات حرکت سریع‌تر به سوی پیشرفت اقتصادی را فراهم سازد. در این میان، سرمایه‌گذاری بخش خصوصی به دلیل برخورداری از کارایی بیش‌تر نسبت به بخش دولتی از جایگاه ویژه‌ای برخوردار است. بنابراین، تلاش در جهت ارتقای جایگاه بخش خصوصی و توانمندسازی آن حائز اهمیت است. به‌منظور افزایش ظرفیت اقتصاد ملی لازم است حمایت‌های ساختاری از بخش خصوصی در برنامه سیاست‌گذاران قرار گیرد. تجربیات موفق در سایر کشورها حاکی از آن است که از طریق در پیش گرفتن استراتژی‌های تقویت بنگاه‌های بخش خصوصی، می‌توان نرخ رشد اقتصادی را ارتقا داد. اما شکل‌گیری اقتصاد خصوصی با گذر از اقتصاد دولتی نیازمند سیاست‌گذاری و بسترسازی اموری است که به‌واسطه آن حضور بخش خصوصی و تعاونی به عنوان فعالان اقتصادی غیردولتی به سهولت و با انگیزه ویژه‌ای در تمامی زمینه‌های اقتصادی صورت پذیرد و این مهم زمانی تحقق می‌یابد که سازوکار و بسترهای قانونی حضور این

بخش‌ها به منظور فعالیت در عرصه‌های مختلف از سوی سیاست‌گذاران اقتصادی و قانون‌گذاران فراهم شود. هم‌چنین، باید به این نکته توجه کرد که بی‌ثباتی‌های اقتصادی و سیاسی، برنامه‌ریزی‌های میان‌مدت و بلندمدت را برای بخش خصوصی دشوار می‌سازد. مقررات نامناسب، بار مالیاتی، ناعدالتی رقابتی، نداشتن قدرت لابی‌گری و مذاکره نیز از دیگر مشکلاتی است که کارایی بخش خصوصی را کاهش می‌دهد. از این‌رو تدوین برنامه‌های لازم مبنی بر اصلاح فرآیندهای صدور مجوز فعالیت‌های اقتصادی و هم‌چنین حذف قوانین و مقررات زائد و دست و پاگیر و کاهش زمان و هزینه‌های انجام کار و در عین حال تدوین قوانین جدید برای شروع و توسعه فعالیت‌های اقتصادی توسط این بخش‌ها با هدف ارتقاء کارایی فعالیت‌ها، تخصیص منابع، گسترش مشارکت‌های مردمی در بخش‌های مختلف تولیدی و تجاری ضروری و اجتناب‌ناپذیر است.

[<http://as.mefa.ir>]